

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 06893

DER IDISHER LERER

Solomon Davidman

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

דער אי די שער לערער

דערציילונגען, פארצייכענונגען און דעראינערונגען

פון

שלמה דאזוידמאן

זייער חשוב'ער פריינט ו
דער בריוו איז געווענדעט צו אייך, פערזענלעך, און אייער ארגאניזאציע.
איך האב פארטיג צום דרוק א בוך דערציילונגען און פארטרעטן וועגן אונזערע פאלקס
לערער (צווישן זיי: מ.אלגין, ק.מרמר און אנדערע) וועגן די לערער און טוער ארום
די פראגרעסיווע אידישע קינדער-שולן.
דער בוך איז וויכטיג באזונדערס פאר אונזערע זין, טעכטער און אייניקלעך,
זיי זאלן וויסן ווי אזוי מיר האבן געבויט (און בויען) אונזערע קינדער-שולן צו
ציען דעם המשך (העמשעך) פון אונזער אידישער פאלקס-קולטור.
די וויכטיגקייט פון אזא בוך ווערט באשטעטיגט פון אונזער פירער איטשע
גאלדבערגס בריוו, וואס מיר גיבן דא.
אבער ארויסצוגעבן אזא בוך איז פארבונדן מיט גרויסע אויסגאבן. אן אייער
הילף קאן דער בוך נישט דערשיינען.
מיר ווענדן זיך דעריבער צו אייך, אז איר זאלט ארויסהעלפן דורך העלפן
קריגן און אליין ווערן א ספאנסאר מיט 5, 10, 25 אדער מער. שאפן עטלעכע סובס-
קריבער, געבונדן 2 דאלער א בוך. (און 3 און 5 דאלער א בוך.)
יעדער גאנצער וועט אריין אין בוך. (און 3 און 5 דאלער א בוך.)
וואס שנעלער און גרעסער די הילף וועט אריינקומען, אלץ שענער, גרעסער
און בעסער וועט דער בוך דעקשיינען.
א דאנק אין פאראויס, אייער, מיט בעסטע גרוסן,
(שרייבער, טוער, 20 יאר לערער)
שלמה דאוידמאן.
11235 1100 בראיטאן 3-טע גאס, ברוקלין, נ.י. 11235

SERVICE BUREAU **יידישע דערציאונג**
OF **ביורא**
JEWISH EDUCATION

ROOM 1023 • 1133 BROADWAY, NEW YORK, N. Y., 10010 • CH 3-1304 -1305

דעם 20טן מאי, 1969

שלמה דאוידמאן

ס'ין ליבער שלמה:

דערהאלטן דין בריוול מיט דין צושריפט און איך בין זיך
סודא פאר דיר: איך באהאנדער און שאץ אפ דין עקשנות און
דיין אויסגעהאלטנאקט. מען דארף האבן א סך ביסחון נישט אויפ
צוגעבן און נישט אנטמוטיקט צו ווערן.
איך שיק דיר דעריבער כדי ארויסצוהעלפן
דיין פראיעקט, א קהלשן טשעק אויף \$10.00. העסט אונדז צו-
שיקן דינע בילעטן ווען זי וועלן דערשיינען.

זי' געזונט. מיט די בעסטע גרוסן.

דינער, ווי אלעמאל
אויסן אונדז
א. גאלדבערג

אגרט

גאן 14/21

גאן 14/05

גאן 14/08

ד ע ר א י ד י ש ע ר ל ע ר ע ר

=====
דערציילונגען, פארצייענונגען און דעראינערונגען
געוויזמעט דעם אידישן פאלקס - לערער.
=====

מיט לידער זיינען פארטראטן: שיקע דריז, דער לערער.
מלכה גאטפריד, שלאף, מיין צארטע לערערין (ד.טאראנט).
בערל האלפערין, צו שמואל קארן; 50 יאר לערער . נחום
ווייסמאן, קומט, לאמיר זיך לערנען.

=====
מיט ארטיקלען זיינען פארטראטן: איטשע גאלדבערג,
דער אידישער לערער און די אידישע וועלטלעכע שול אין
אמעריקע. בער גרין, שלמה דאוידמאן, שרייבער און טוער.
קארל וואסערמאן, איך זינג אמעריקע. *ש' איז קאזאז'יץ.*
=====

פארשידענע בילדער, אויסשניטן, באגריסונגען און קריטיק.
=====
דערציילונגען: פינף אינגעלעך און דער לערער לייבל.
דער לערער האט זיך מקריב געווען. עס לוינט זיך די
ארבעט ארום די שולן. מיין לערערס לערער מ. אלגין.
א לערער - - רויט-ארמיער מיט א זאק בלעטער. הערשל
סאנדלער. קלמן מרמר איז געווען דער היינטצייטיגער
רבי עקיבא. דער פאלקס - לערער. גיי אין פאלק מיט
אלגינס ווארט ו דער לערער האט פארמאכט זיינע אויגן.
קאמאנדיר שלמה פאדאלטקי. דער לערער און די קינדער
אין שול. משה (אלגין) דער לערער און אלגא. ענגליש:
דער אידישער לערער. און פון שטעקן איז געווארן א
שלאנג. דער העלדישער פליער פון קינדערלאנד.
פון שלמה דאוידמאן.

דער לערער האט פארמאכט די אויגן!

מ. אלגין

אויך היינט בין איך געקומען אין שול אריין פרי, האָב צוגעגרייט מיין קלאַס-זשורנאַל און די ביכער אויפן טישל און זיך אַוועקגעזעצט באַגעגענען מייע קינדער.

די קינדער זיינען אַרײַנגעקומען, מיך באַגרייט און עפעס געקוקט אויף מיר מער ווי שטענדיק, ניט גע-שמייכלט צו מיר. זיי האָבן זיך אָנגעהויבן שושקען. איך האָב דערהערט שטילינקע ווערטער: „דער לערער קוקט אויס אַזוי בלאַס. ער שמייכלט ניט היינט. עפשער איז ער קראַנק? — לאַמיר היינט זײַן זייער שטיל!“

די קינדער האָבן זיך אויסגעזעצט. איך האָב זיך אַוועקגעזעצט לעבן מיין טישל:

— קינדער, איך וועל איך היינט דערציילן אַ מיסטע, אַ געשיכטע פון מיין לעבן:

— ווען איך בין געווען אַ אינגעלע פון אַ יאָר 12-13, האָב איך געלערנט אין אַ כּײַדער, ניט ווי איר, אין אַ שול. מיין טאַטע האָט געוואָלט איך זאָל קענען לערנען טאַנצן, געמאַרע. נאר ווען איך האָב געהאַט צײַט, פלעג איך זיך אַוועקזעצן לעבן פענצטער פון אונדזער ביכער-געשעפט און לײַענען אידישע ביכער.

אײַנמאַל איז אָנגעקומען צו אונדז אַ שײַנער בוך, אַזאַ בוך, וואָס איר האָט. און דער בוך האָט פאַרמאַגט די שענסטע לידער און דערציילונגען פון די בעסטע

אידישע שרייבער. דער בוך האָט געהייסן „דאָס אידישע
וואָרט“, צונויפגעשטעלט פון אַלגין.

עס איז געווען פאַר מיר פונקט אזוי שוין און האָט
מיר געבראַכט אזוי פיל פרייד, ווי איך זאל געפינען אַ
גרויסן אויצער מיט גאַלד, זילבער און בריליאַנטן. איך
האָב אויסגעלערנט אַ סאך לידער און פאַעמעס אויף
אויסנווייניק. איך האָב געלייענט די געשיכטעס פון
דאָרטן.

דער טאַטע האָט געזאָגט: „וואָס ביסטו אזוי פאַר-
טיפט אין דעם בוך „דאָס אידישע וואָרט“? — לערן אויך
אַן אַנדער זאַך!“

די מאַמע האָט געזאָגט: „מיין קינד, גיי עפעס עסן,
דו מוזט שוין זיין זייער הונגעריק. פון קיין בוך ווערט מען
ניט זאַט!“

און איך האָב געענטפערט: „באַלד, באַלד!“

און פון זינט איך האָב געלייענט „דאָס אידישע וואָרט“
פון אַלגין, האָב איך צו זיך געזאָגט: „אַט דער אַלגין מוז
זיין זייער אַ גרויסער לערער! ער האָט פאַר מיר צונויפ-
גענומען דאָס שענסטע אין דער אידישער ליטעראַטור!“

און איך האָב זיך פאַרגעשטעלט, אַז ניט נאָר איך
האָב אזוי געטראַכט, נאָר אַ סאך הונדערטער אינגלעך
און מיידלעך, וואָס האָבן געלייענט און געלערנט פון דעם
בוך, האָבן אזוי געטראַכט.

און איך האָב זייער געוואַלט קענען מיין לערער
אַלגין. און איך האָב זיך אָנגעהויבן נאָכפרעגן וואו ער
געפינט זיך, וואו קען מען אים טרעפן. האָט מען מיר
געזאָגט, אַז אַלגין איז אזא לערער, וואָס זיצט ניט איין
אויף איין פלאַץ. ער איז אַ פאַלקס-לערער. ער פאַרט
אַרום פון שטאָט-צו-שטאָט, פון שטעטל צו שטעטל פון
אַמאָליקן רוסלאַנד און רעדט צו אַרבעטער, לערנט די
אַרבעטער ווי אזוי אַרונטערצוואַרפן דעם קייסער און
אינפירן אַ פריי לאַנד, אַ פריי לעבן.
און נאָך מער האָב איך געוואַלט זען דעם לערער,
רעדן מיט אים, אים דערציילן, אַז איך בין זייער אַ
שילער.

און דערווייל איז אָנגעקומען די וועלט-מילכאַמע. פון
1914 ביז 1917 זיינען מיליאָנען מענטשן אויסגעהאַרגעט
געוואָרן.

און דערנאָך איז געקומען די גרויסע אַקטאָבער רע-
וואָלוציע. די אַרבעטער און אַרעמע מענטשן האָבן זיך
באַפרייט פון רוסישן צאַר.

און מײן שטעטל האָט אלעמאַל געליטן פון באַנדיטן,
וואָס פלעגן באַפאַלן די אידן און מאַכן פּאַגראַמען. זײ-
נען הונדערטער, טויזנטער יונגע מענטשן געלאָפן איבער
לענדער, געפאַרן איבער יאַמען און געקומען קײן אַמע-
ריקע.

איך בין אָנגעקומען אין פּילאָדעלפיע. איך האָב גע-
אַרבעט אין אַ שפּײַז-קראַם. איך בין אַרומגעגאַנגען אי-
בער הייזער און גאַסן און צעטראָגן פעקלעך מיט עסן-
וואַרג, וואָס מען האָט באַשטעלט. און אין מײן פּרײער
צײט, האָב איך באַשריבן, וואָס איך האָב געזען.

אײנמאַל האָב איך באַמערקט, אַז אויף אַ גרויסן לײ-
דיקן פּלאַץ, וואו קינדער האָבן זיך געשפּילט, האָט מען
אויפגעבויט אַ גרויסע פּאַבריק. האָב איך דאָס באַשריבן
אונטערן נאָמען „דער ערשטער פּײַף“. ווי אַזוי דער
גרויסער קוימען פון דער נײער פּאַבריק האָט אַרויסגע-
לאָזט דעם ערשטן פּײַף און אויפגעוועקט אַלע שטילע,
גאַסן. און איך האָב עס אַוועקגעשיקט אין דער אידישער
צײטונג „פּרײהײט“.

און אין עטלעכע טעג אַרום קריג איך אַ בריוועלע
מיט זײער אַ שײנער האַנט-שריפט געשריבן. און מען
שרײבט מיר:

„טײערער פּרײנט!“

„אײער דערצײלונג „דער ערשטער פּײַף“

איז אונדז געפעלן. עס וועט זײן געדרוקט אין
אונדזער צײטונג.

„שרײבט נאָך און שיקט אונדז צו.

„אײער, „אַ ל ג י ן“ .

קינדער, דאָס איז געווען דער פּרײלעכסטער טאַג
אין מײן לעבן. איך האָב געפונען מײן לערער!

און פון דעמאַלט אַן האָב איך געשריבן פאַר אײך,
קינדער, און פאַר אײערע עלטערן. אָבער ניט אַלע גע-
שיכטעלעך זײנען אַרויסגעקומען אַזוי גוט, אַזוי שײן.
פלעגט אַלגין איבערלײענען, און אַז עס איז אים ניט גע-
פעלן, האָט ער מיך געלערנט: — אָט דאָ דאַרף מען אי-
בערשרײבן. אָט דאָ דאַרף מען אויסבעטערן!

און איך האָב זיך צוגעהערט, וואָס ער האָט געזאָגט.
איך האָב זײער פּיל געלערנט פון אים. איך האָב דריי יאָר
געאַרבעט באַטאַג אין אַ פּאַבריק און אין אַוונט בין איך
געגאַנגען זיך לערנען אין אַ שול. איך בין געוואָרן אַ
לערער.

און שטענדיק, ווען מײן לערער אַלגין האָט מיך גע-
זען, ווען איך האָב געבראַכט אַ נײע דערצײלונג אין דער

צײַטונג, האָט ער מיך געפרעגט, וואָס איך מאַך, ווי אַזוי איך לערן מיט די קינדער און געהײסן איבערגעבן אײך, קינדער, אַ גרוס פון אים.

און איך האָב געוואָלט גײן אין די וועגן פון מיין לערער, בין איך אויך אַרומגעפאַרן לערנען קינדער און גרויסע. איך בין געווען אין שיקאַגע, פּילאַדעלפּיע, דעטרויט, פעטערסאַן, פּאַסעיק און אין פּיל אַנדערע שטעט.

איך האָב געלײענט אַלצײַנג, וואָס אַלגין האָט גע- שריבן, איך האָב זיך צוגעהערט צו די רעדעס, וואָס ער האָט געהאַלטן און איך האָב זיי אַרײַנגענומען אין מיין קאַפּ אַרײַן. איך האָב אויך אַנגעהויבן האַלטן רעדעס פאַר עלטערן, איך האָב איבערדערצײלט, וואָס מיין לערער האָט גערעדט און געשריבן . . .

צוריק מיט אַ פאַר וואַכן האָב איך אַנגעשריבן צוויי מײסעס פון אײדישע לערער. אײַן מײסע פון אַ לערער, וואָס האָט אַוועקגעגעבן זײן לעבן צו ראַטעווען אַ שול מיט קינדער. און אַ צווייטע מײסע פון אַ לערער, וואָס פלעגט אַרומגיין איבער דערפער און לײענען צײַטונגען און ביכלעך פאַר די פּויערים.

גײ איך דורך אויף שנעל לעבן צימערל, וואו אַלגין איז געזעסן און דיקטירט עפעס צו זײן סעקרעטאַרשע. איך האָב באַמערקט, אַז ער איז זײער פאַרנומען, וועל איך דאָך נישט צונעמען באַ אים קײן צײַט, האָב איך זיך אַוועקגעלאָזט. האָט ער מיך דערזען און מיך אַרײַנגע- רופן. מיך אויסגעפרעגט מיט אַ שמײכל, וואָס איך מאַך, געהאַלטן מיין האַנט אין זײנער. מיך געפרעגט אויף אײך, קינדער, וואָס איר מאַכט און ווי אַזוי איר לערנט זיך. ער האָט מיך באַקענט מיט זײן סעקרעטאַרשע און מיר געזאַגט, אַז זי האָט זיך געלערנט אין אונדזערע אײ- דישע שולן. מיר געוואונטשן דערפאַלג . . .

און מיטוואַך אײנדערפרי, דעם 22-טן נאַוועמבער, 1939, איז ער געוואָרן זײער מיד פון זײנע 61 יאָר לעבן; פון זײנע איבער פּערציק יאָר שווערער אַרבעט אַלס פּאַלקס-לערער, פון שרײַבן, לײענען, רעדן און לערנען און ער האָט פאַרמאַכט זײנע אויגן!

פון אַלע גאַסן און געסלעך האָט מען אַנגעהויבן צו לויפן; פון אַלע שטעט און שטעטלעך זײנען אַנגעקומען בריוו; פון אַלע לענדער פון דער וועלט האָט מען זיך אַנגעפרעגט:

איז דאָס עמעס, אַז דער גרויסער פּאַלקס-לערער אַלגין האָט פאַרמאַכט זײנע אויגן?!

עמעס!

און מען האָט אים אַרײַנגעלײגט אין אַ קאַסטן, אַרומ-

געשטעלט אַרום אים אַ וואַלד מיט בלומען. די בעסטע
זיין און טעכטער פון אַמעריקע; פון אידישן פּאַלק, זײַנען
געשטאַנען לעבן אים, געוויינט איבער אים:

ע פון צוריק דינע אויגן!

און שטיל, מיט געמאַסטענע טריט, בין איך געגאַנגען,
איך, זיין שילער, צוזאַמען מיט זײַנע טויזנטער טאַלמידים,
אַ קוק-טאַן אויף אים אין זײַן רוי, און געשעפטשעט: דער
לערער האָט פאַרמאַכט זײַנע אויגן! מירן גיין אין זײַ-
נע וועגן!

מ. אַלגין אויף אַ באַזוך אין קעמפּ קינדערלאַנד

דרך-אַרץ פאַרן פּאַלק

„דרך-אַרץ פאַרן פּאַלק!

„ווער עס וויל אַרבעטן מיטן פּאַלק אויף זײַן וועג צום ליב-
טיגן לעבן, דער דאַרף האָבן דרך-אַרץ פאַרן גײסט פון פּאַלק, וואָס
איז אַ גײסט פון סאַציאַלן ייִשר און באַפֿרייאַונג. ווער עס וויל
העלפֿן דעם פּאַלק אַ שפּאַן-טאַן פאַראַוים, דער דאַרף גלויבן אין די
קעמפּנדיגע קרעפטן פונעם פּאַלק, אין זײַן ווילן, אין זײַן גרויסער
קעמפּערישער עקשנות.

„אין פּאַלק ליגט אַ דראַנג צו פֿרייהייט, אַ דראַנג צו עקאַנאָ-
מישער זיכערקײט, אַ דראַנג צו פאַרבעסערן זײַן עקזיסטענץ, אַ
דראַנג צו קולטור! . . .”

מ. אַלגין, „קולטור און פּאַלק”

דער בעדער און די קינדער אין שול

היינט ניט לערנען! — ענטפערן אלע ווי מיט איין קול.

געגן וועמען? — פרעגט דער לערער.

— געגן רעגן, געגן רעגן, וואָס צע-שמערט אונזער הייק!

עס ווערט אַ שטוקל טימל, אַ גע-לעכטער. מרים שטעלט זיך אויף:

— אזוי ווי מיר זיינען געקומען. היינט הייקן, ניט לערנען, ווילן מיר

ניט לערנען. איך „מאך“ אַ פאַרשלאַג, אַז מיר זאָלן אויפבינדן די פעקלעך

און פראוון אַ „פאַרטי“, ווי ביי אַ הייק. אלע, וואָס זיינען פאַר מיין

פאַרשלאַג, זאָלן אויפֿהייבן די הענט! אלע קינדער האָבן געהויבן די

הענט און דער לערער אויך. **אַ סוד**

דער לערער איז אַריינגעקומען. די קינדער זיינען נאָך נישטאָ. אין צוויי

טען צימער זיצט אַ חברה און שושר קעט זיך. דער לערער האָט זיך באַ-

וווּן אין צווייטן צימער. אלע קינדער זיינען געוואָרן זייער שטיל. איינער

דראָט דעם צווייטן מיט אַ פינגער: „ניט אויסזאָגן!“

דער לערער טראַכט אַ מינוט און גייט אַרויס.

עס לויפן אים נאָך ווערטער:

— אַ טאָי.

— אַ פּיפּ.

— אַ טאַש.

— אַ זייגערל.

דער לערער קומט באַלד צוריק: — הערט זיך איין, חברה, איר

האָט פאַרטראַכט מיר צו קויפֿן אַ מתנה, ניט בעסער אוועק דאָס געלט פאַר אַ וויכטיגן צוועק, פאַר אַרעמע

קינדער! די שמחה איז צעשטערט געוואָרן. מען קריגט זיך:

— דו האָסט גערעדט צו הויך! — האָט דער לערער דעהערט.

מען איז ברוגן, אַנטוישט! **אַן איינפאַל**

— שמואל, דו האָסט צוגעזאָגט אויסצולערנען דיין ליד. מאַרגן איז אונזער קאַנצערט, און דו קענסט נאָך

דעם לערער'ס פאנטעזיען

— לערער, לערער, ניט מיר אייער פאנטעזיען!

— צו וואָס דארפסטו דאָס, ניימן? — איר שרייבט אזוי שוין, אפּשר

וועל איך מיט אייער פען אויך שרייב בען שוין איריש?

— אויב דו וועסט מיר אָנשרייבן אַ שוין לידעלע. אָדער אַ מעשה'לע, וועל איך דיר ליען מיין פאנטעזיען.

— אָלראַט!

נייטן האָט געמאַכט דעם אָנהויב. און אין שול איז געוואָרן אַ מין טראַד

יציע צו שרייבן מיטן לערער'ס פען. יעדן טאָג געפינט זיך שוין אַ שילער, אַ שילערין, וואָס האָט שוין צוגע-

טראַכט אַ מעשה'לע, אַ לידעלע, כדי צו קענען באַקומען דעם לערער'ס פאַר

טען־פען, וואָס שרייבט אזוי שוין!...

אַ סטערייק

זונטאָג אינדערפרי. אלע זיינען פאַרפּוצט אין קורצע היזעלעך. באַלד

וועלן די אַנגלעך און די מיידלעך, דער לערער און אַ פאַרוואַלטער

אָוועקשפאַצירן צו די בערג: אַ הייק. מען וואַרט נאָר אויף אַ פאַר

קינדער. מען דערציילט זיך דערווייל אויס, וואָס פאַר אַ גוטע זאַכן עס

ליגן אין די פעקלעך. פּלוצים —

„אוי, וואָלקנס. עס קאַפעט שוין אַ רעגן.“

פאַרטויערטע דרייען זיך אַרום די קינדער.

— וואָס וועלן מיר טאָן? — קומט אַלעמאָל צו אַן אַנדער קינד צום לע-

רער פּרעגן. — מיר וועלן זיך אויסזעצן אויף

די שטולן, מיר וועלן אַביסל ליענען. איך וועל איך דערציילן אַ מעשה, —

זאָגט דער לערער. דעם לערער'ס ווערטער ווערן איר

בערגעגעבן פון מויל צו מויל. — קינדער, זעצט זיך אויס אויף

אייערע פּלעצער! — רופט אויס דער לערער.

— ניין, מיר סטערייקן, מיר וועלן

זיך צוויי בלאק פון דער באן-סטאנ-
ציע. יעדן טאָג, ווען דער לערער
קומט אָן אין דער באַשטימטער צייט,
וואַרטן אויף דער סטאנציע עטלעכע
קינדער.

— וואָס טוט איר דאָ, חברה? —
פרעגט דער לערער.
— מיר וואַרטן אויף אייך! —
ענטפערן זיי מיט אַ שמהה.
איינער העלפט טראָגן דעם לע-
רער'ס טאַש, אַ צווייטער לויפן אָנ-
זאָגן, אַז דער לערער גייט.
נאָכ'ן לערנען באַגלייטן אַ פּאָר
יאַטלעך דעם לערער צו דער סטאנציע.
די באַן איז נאָך נישטאָ.
— גייט אַהיים, קינדער, מען וואַרט
אויף אייך אין אייערע הייזער.
— ס'איז אַלראַיט, לערער, מיר
וועלן וואַרטן אויף אייער באַן.
די באַן איז שוין דאָ. דער לערער
כאַפט זיך אַרויף.
— זעצט זיך לעבן דער-זויט-פענ-
סטער! — שרייען נאָך יאַטלעך.
די באַן רירט. קינדער שטייען
מיט בענקנדיגע אויגן. זיי מאַכן מיט
די הענט...
— צום ווידערווען, צום ווידער-
זען! ...

אפילו קיין האלב ניט!
— לערער, איך זאָג אייך צו אויף
מיין ע-רין וואָרט, אַז איך וועל עס
קענען. וועט איר מיך אַרויסלאָזן אויף
דער בינע אויף מיין אייגענער פּאָר-
אנטוואָרטלעכקייט?

דער לערער האָט אַ שמיכל געטאָן:
— יא, איך פּאַרלאָז זיך אויף דיר!
קינדער האָבן דערציילט דעם לע-
רער, אַז שמואל איז אַ גאַנצן טאָג
אַרומגעלאָפּן, זיי ווייסן, אַז ער האָט
ניט גע'חזר'ט זיין ליד.
דער קאָנצערט האָט זיך אָנגעהויבן.
מען רופט אויס שמואל'ס נאָמען. ער
גייט אַרויף מיטן היטל, בויגט זיך
אַרטיסטיש, נעמט אַראָפּ דאָס היטל,
האַלט עס אין דער האַנט. זיין שמו-
מע קלינגט, ער קען זיין דעקלאַמאַציע.
מען פליעסקעט.
ער קומט אַראָפּ. אלע קינדער באַ-
פאלן אים:
— ווי אזוי האָסטו אוורסגעלע-
רענט?
ער קערט איבער דאָס היטל און
ווייזט: אינעווייניג אָין געלעגן דאָס
ליד, וואָס ער האָט אויסגערופן פון
בוך!...

צום ווידערווען
די געביידע פון דער שול געפינט

ס פ א נ ס א ר ס :

מיט דער הילף פון די חשוב'ע פריינט און ארגאניזאציעס איז מעגלעך געווארן צו דעקן א טייל פון די אויסגאבן פון דעם בוך:
י ח י ד י ס : ניו - יארק:

כאיוניע גינזבורג

שמואל און אסתר קעלערמאן

אידיט סיגל

בען אש

איי.דזשיי.מאריס

י.ל.דרוקער

יוסף און חבר'טע פאסט

ליא און דעבי איזראאיל

פעני און מאריס לעף

סעס און פרוי גולבער

ריווע און באריס איזראעליט

פעני און גרשון מענדעלאוויטש

סערע און סעס פלאטאק

דארע און מענדל וויינטרויב

י.און חבר'טע קופערמאן

פאולין פריד

מאקס און טאלדע פערלאוו

פאול הובעוויץ

איסר זאק

יאנקל און פרוי טילאוו

אסתר רעמעניק

מרים גיטעלסאן

מערי בוירקין ש י ק א ג א :

לואיס קאסעל

הערי געינער

מרים חפץ

ראזע און הערי קורניק(סאנטא מאניקא)

דזשעני בארנשטיין (לאס אנדזשעלעס)

ארגאניזאציעס :

"אונזער סאסייעטע"

בערדיטשעווער-קלעצקער סאסייעמע

ווארשעווער-קינגס הייוועי קולטור - קלוב

בארא - פארק סאסייעטע

אידישער פראטערנאלער קלוב (פעטערסאן)
 בענסנהויסט פראטערנאלע סאייטע
 לעיקוואוד אידישער קולטור-קלוב
 עמא לאזארוס, לעיקוואוד

א דאנק, א דאנק ,
 אייער,
 שלמה דאווידמאן .

עס זיצן נאך קינדער
 ניט רואיק אף ארמ,
 עס מאכט זיך, ניט קלאר איז
 דעם לערער'ס א ווארט.

נאר אלע פארשטייען,
 אז גוט לערער מיינט
 ווייל פא איז אן ארבעט,
 און מאמע נאר וויינט.

פארשטייען שוין אלע,
 אז עפעס דא פעלט —
 געבויט האט גאר אנדערש
 געדארפט זיין די וועלט.

עס קוקן די קינדער
 דעם לערער אין מויל.
 עס טרעפן די ווערטער —
 אין הארצן א קויל.

דער מאמע אן ארבעט,
 די מאמע נאר קלאגט —
 עס איז מאקע עמעס,
 וואס לערער אונז זאגט.

ס'האט טאמע געארבעט,
 געבויעט א וועלט —
 איצט איז גאר הונגער,
 אין הויז איז א קעלט.

קאמאנדיר שלוימע פאדאלסקי

אין דער פלאצא איז איצט טומלדיק. ס'איז פרייטיק אונט. און פרייטיק אונט האבן א סאך לאנדסמאנשאפטן זייערע מיטינגען. מען קען זיצן אביסל שפעטער בא א פארזאמלונג, ווייל מארגן איז שאבעס. און א סאך באלמע-לאכעס ארבעטן ניט שאבעס, קען מען אויפשטיין אביסל שפעטער. א צאל קרעמער האלטן שאבעס פארמאכט זייערע קראמען, איז אויך גוט. און איידער די מיטינגען דערעפענען זיך, זאמלט מען זיך אין גרופעס באם אריינגאנג, אין קארידאר, מען שמועסט, מען דערציילט זיך נייעס.

בא די אטיק-מאהילעווער איז היינט גאר א יאנטעוו-דיקער מיטינג. דער יאנטעוו איז לעקאוועד דעם סעקרעטאר פון דער סאסייעטי דאוויד פערלמאן. דער דאוויד פערלמאן, זאגט מען, איז געווארן 50 יאר, כאטש אייניקע לאנדסלייט געדענקען, אז ער דארף שוין זיין אביסל עלטער. נאר אז דאוויד פערלמאן זאגט, אז ער איז אלט פופציג, וועט זיך קיינער מיט אים ניט שפארן.

בעכלאל איז דאוויד פערלמאן א גרויסע פערזענלעכ-קייט אין דער סאסייעטי. קימאט אלע לאנדסלייט געדענען קען אים אין אטיק, אין זייער שטעטל. א לערער איז ער געווען. א פריוואטער לערער. ער פלעגט ארומגיין און געבן לעקציעס. ער פלעגט לערנען מיט קינדער און מיט יוגנטלעכע אידיש, העברייאיש, רוסיש, היסטאריע, געאגראפיע און וואס מען האט געוואלט. א סאך האט ער געקענט און א סאך האט ער געלערנט.

און כאטש אין אמעריקע איז ער גאר א דרוקער, און הארעוועט פיזיש אויף זיין שטיקל ברויט, — געדענקען אים די לאנדסלייט אלס דעם לערער פון שטעטל און גיבן אים אפ קאוועד. און דערפאר איז ער טאקע דער סעקרעט-

טאר פון דער לאנדסמאנשאפט, ווייל ער שרייבט זייער שיין.

שטייט ער אזוי אין קאָרדאָר פון דער פלאַזאַ, דאָויד פערלמאַן, צוגעשפּאַרט צו דער וואַנט. ער האַלט אַ ברייול אין האַנט און קוקט אויף די שוועס און שמייכלט, קוקט און שמייכלט. ער האַט שוין אַ פאַר מאַל איבערגעלייענט דעם ברייול און ער האַלט אים נאָך אין דער האַנט.

לעבן אים שטייט דוואַסיע פּאַדאַלסקי, אַן עלטערע לאַנדספּרוי. זי קוקט אויף פערלמאַנען מיט אזא ליבע, מיט אַזאַ וואַרעמקייט, ווי מען קוקט אויף אַן אייגענעם זון. זי שטייט און רעדט פּאַוואַלינקע. זי וויל עפעס רעדן איצט שוין, ווייל זי רעדט דאָך צו דאָויד פערלמאַן, צום לערער. — אוי איז דאָס איבערגעלאָפּן שנעל, אזוי שנעל. איר געדענקט, מיסטער פערלמאַן, ווי איר פּלעגט קומען אין די גרעסטע קעלטן, פּרעסט און בלאַטעס לערנען מיט אונדזערע קינדער? מיט מיין כיימלען און מיין שוועס-טערס שלוימעלען. טייערע קינדער. זיי האָבן זיך אזוי גוט געלערנט. זיי האָבן אייך אזוי ליב געהאַט. זיי האָבן אַרויפֿ-געקוקט צו אייך, ווי צו אַ גאַט.

שלוימעלע פּלעגט שטענדיק זאָגן, אַז ער וועט אויס-וואַקסן, וועט ער אויך זיין אַ לערער און לערנען מיט קינדער, ווייל ס'איז די שענסטע אַרבעט אויף דער וועלט. — די שענסטע אַרבעט און די שווערסטע! — זאָגט דאָויד פערלמאַן צו זיך, ווי צו דוואַסיען.

און אים, פערלמאַנען, טוט גאַרניט באַנק, וואָס ער איז יאָרנלאַנג געווען אַ לערער. ווייל אויב פון אלע זיינע טאַלמיתים וואַלט נאָר אויסגעוואַקסן איין העלד ווי דער קאַמאַנדיר פון דער רויטער אַרמיי, שלוימע פּאַדאַלסקי, האַט זיך געליינט די גאַנצע אַרבעט.

און פאַר אים וואַקסט איצט אויס שלוימעלע, דאָס לאַנגע שוואַרצע אינגעלע מיט די פאַרכאַלעמטע אויגן. אַ גאַלדן אינגעלע פון די אַטיקער בלאַטעס. עס לערנט און לייענט אַ סאַך. ער שרייבט אַ סאַך.

און שפּעטער גייט ער קיין מאַהילעוו איבער דער בריק, אַדער שיפּלט זיך אַריבער. לערנט זיך אין דער קאַמערץ-שול. נאָך יונג איז ער, אַ יאָר 14-15, און אזוי הויך איז ער שוין ווי אַ מאַן. אַ פאַרשטאַנדיקער אַזאַ.

און מען רעדט איבערן גאַנצן שטעטל, אַז פון שלוי-מעלען וועט עפעס אויסוואַקסן גאַר אַ באַרימטער מענטש. און דערנאָך איז געקומען אַזאַ פינצטערניש. די רו-מענער האָבן אַנגעהויבן הערשן אין אַטיק. אַ סאַך יוגנט-לעכע זיינען פאַרשפּאַרט געוואָרן אין דער „סיגוראַנצע“. דאָס לעבן איז געוואָרן שווער. ווער עס האַט געקענט האַט זיך אַוועקגעלאָזט קיין אַמעריקע.

אין אַ פינצטערער קאַלטער נאַכט האַט שלוימעלע שטיל פאַרלאָזט דאָס הויז. קיינעם האַט ער קיין וואַרט ניט געזאָגט. און מער איז ער אַהיים ניט געקומען. וואוהין איז שלוימעלע אַוועק?

ער איז אַוועק צום ברעג פון דניעסטער. קאַלט, שטאַרק קאַלט איז געווען יענע נאַכט. אַ ווינט האָט גע- בלאָזן. שלוימעלע איז געשטאַנען און אַריבערגעקוקט דעם טייך. אויף דער צווייטער זייט איז געווען אַזוי ליכטיק. עס האָט אים אַזוי שטאַרק געצויגן אַהין.

אַ גרויסע שטאַרקייט און מוטיקייט איז מיטאַמאַל אַריין אין אים. ער האָט זיך אויף שנעל אויסגעטאַן, צו- נויפגעבונדן זיינע קליידער אַרום קאַפּ און זיך שטיל, אויף שפּיץ-פינגער, אַריינגעלאָזט אין קאַלטן וואַסער אַריין. און ווען דאָס וואַסער איז געקומען ביזן האַלדז, האָט ער

זיך אַוועקגעלאָזט אויף דער רעכטער זייט, גערידלט מיט דער רעכטער האַנט אין דער טיפעניש פון טייך, קיינער זאָל ניט הערן, „טריט-וואַסער“ געשוואומען.

און ווען שלוימע איז שוין געווען נאָענט צום מאַהי- לעווער ברעג, האָבן די רומענער אים דערזען און אָנגע- הויבן שיסן.

אויפן צווייטן ברעג האָט זיך שלוימע אָנגעטאַן. ער האָט געציטערט פון קעלט און נעץ. מיט די לעצטע קוי- כעס האָט ער זיך אָנגעטאַן.

אין דער ערשטער הויז האָט ער אָנגעקלאַפט. פיניע פעלדשער האָט אים אַריינגענומען אין הויז און אים דער- וואַרעמט. אויף מאַרגן איז ער אַוועק און זיך פאַרשריבן זיין דער רויטער אַרמיי. ער וויל זיין אַ רויטער קאַמאַנדיר. ער וויל באַפרייען זיין שטעטל פון פינצטערניש.

אַטיק האָט געבענקט נאָך שלוימעלען. שטאַרק גע- בענקט. נאָר אז מען האָט זיך דערוואוסט, אז ער לעבט און ער איז אַוועק אין דער רויטער אַרמיי, האָט זיך אַריין- געגאַסן אַ נייע האַפענונג אין זייערע הערצער: שלוימע וועט נאָך קומען צוריק. ער וועט קומען. ער וועט אָנקו- מען אויף אַ ווייסן פערד און באַפרייען בעסאַראַביע.

און יאָרן און יאָרן זיינען אַוועק. פון שטעטל אַטיק איז געוואָרן אַ דערפל. מען איז זיך צעפאַרן: מען האָט זיך אַוועקגעלאָזט קיין אַמעריקע, קיין בראַזיל און וואו מען האָט נאָר געקאַנט.

און אַט האָט זיך אָנגעהויבן די נייע מילכאַמע. היט- לער פאַרכאַפט לענדער. עס ציטערט דאָס האַרץ. לאַנדס- לייט רעדן וועגן זייערע שטעטלעך. אַטיקער לאַנדסלייט טראַכטן וועגן אַטיק-מאַהילעו. מיטאַמאַל איז געקומען אַ גרויסע נייעס: „דער סאָוועטן-פאַרבאַנד פאַדערט צוריק

בעסאַראַביע פון רומעניע!“ אַ גרויסע פרייד, אַטיק און מאַהילעו זיינען שוין צוריק ווי איין שטאַט.

אַטיק האָט אַ גרויסן גאַסט, קאַמאַנדיר שלוימע פאַ- דאַלסקי. לאַנדסלייט האָבן געפראַוועט אַ יאַנטעו.

נאָר באַלד איז ווידער פאַרשטערט געוואָרן דאָס לעבן. היטלער איז אָנגעפאַלן אויפן סאָוועטן-פאַרבאַנד. די רוי-

טע אַרמיי טרעט אָפּ. שטאַט נאָך שטאַט ווערט פאַרלאָזט
פון דער רויטער אַרמיי . . . ציטערט דאָס האַרץ אין ניו-
יאָרק . . .

איז אין דער פּלאַצא איצט טומלדיק. עס שטייען איצט
לאַנדסלייט ערעוו מיטינג מינוטן און שמועסן, רעדן וועגן
דער מילכאַמע.

דאָויד פּערלמאַן, דער סעקרעטאַר פון דער אַטיקער
סאַסייעטי, דער אַמאַליקער פּריוואַטער לערער, שטייט
צוגעשפּאַרט צו דער וואַנט. ער האַלט אַ בריוו, קוקט אויף
דעם און שמייכלט.

לעבן אים שטייט דוואַסיע, די עלטערע לאַנדס-פּרוי,
און דערציילט פּאַוואַלינקע. זי וויל רעדן שיין. זי רעדט
דאָך צום לערער פון איר כייעמלען און פון איר שוועס-
טערס זון, דעם קאַמאַנדיר שלוימע פּאַדאַלסקי.

דערווייל זיינען אַנגעקומען לאַנדסלייט און זיך אַרום-
געשטעלט אַרום פּערלמאַנען און דוואַסיען. דער בריוו
וואָס פּערלמאַן האָט געהאַלטן אין דער האַנט, האָט אַנגע-
הויבן גיין פון האַנט צו האַנט. אין דעם בריוו דערציילט
זיך, אַז שלוימעלע איז שוין צוויי מאַל פּאַרוואַנדעט גע-
וואָרן, זיך אויסגעהיילט און ווידער אַוועק אין די שלאכטן
קעגן היטלערן. דוואַסיע וויל טאַקע, אַז מען זאָל לייענען
דעם בריוו באַ דער סאַסייעטי. אַלע זאָלן טאַקע הערן,
וואָס פאַר אַ העלד שלוימעלע איז. און זי וויל טאַקע אַז ער,

דאָויד פּערלמאַן, זיין אַמאַליקער לערער, זאָל פאַרלייענען
דעם בריוו.

די לאַנדסלייט האָבן זיך געפּרייט, וואָס זייער שטעטל
האַט אַרויסגעגעבן אַ העלד, אַ מין אַטיקער אידישער
טשאַפּאָיעוו.

— מיר זאָגט דאָס האַרץ, — זאָגט דוואַסיע מיט אַ
ציטערדיקן טאָן און אירע אויגן הויבן אָן צו פינקלען, ווי
זיי וואַלטן וועלן לאָזן אַ טרער — מיר זאָגט דאָס האַרץ,
קינדער, אַז אונזער שלוימעלע וועט נאַכאַמאַל באלד אָנ-
לויפן אויף אַ ווייסן פּערד מיט זיינע רויטע מאַכנעס און
באַפּרייען אַטיק פון די היטלערישע ראַצכים.

קוקן אויף איר אַלע לאַנדסלייט מיט אַזא וואַרעמען
שמייכל און שטימען צו, שאַקלען צו מיט די קעפּ . . .
פון מיטינג-זאָל הערט זיך דאָס קלאַפּן פון העמערל.

דער פּרעזידענט רופט אַלע לאַנדסלייט צו פאַרנעמען
זייערע ערטער. די פאַרזאַמלונג הויבט זיך אָן.

די אַטיקער לאַנדסלייט לאָזן זיך אין זאָל אַריין: צום
ערשטן גייט דאָויד פּערלמאַן, גייט שטאַלץ. ער, דער
קליין-וואַקסיקער, איז מיטאַמאַל עפעס אויסגעוואקסן. ער
טראָגט דעם בריוו אין האַנט און שפּאַנט.

נאָך אים גייט דוואַסיע. זי גייט מיט אַ ציטער און
אַ פּרייד. נאָך זיי גייען די לאַנדסלייט צופּרידענע, אויפגע-
לויכטענע. ס'וועט שוין זיין דאַרטן אַ פּריילעכער יאַנטעוו:

סיוועט דער לערער דאָויד פערלמאַן לייענען און דער-
צײלן וועגן זייער העלד, וועגן קאַמאַנדיר שלוימע פאַ-
דאַלסקי.

געדרוקט: „מ.פ.“ דעצ. 30טן, 1941, נ.י.

ש ל ו י מ ע ד א ו ו י ד מ א ן

שלוימע דאָוידמאַן (פּראָלעטאַרישער לערער), אויטאָר פון צאַרײכע מאַמענט־פּאַטאַגראַפיעס, בילדער, עסקיזן, דראַמאַטישע עטיוודן, כאַראַקטעריסטיקן פון טאַג־טעגלעכע געשעענישן, איז זייער גוט צוגעפאַסט פאַר בעלעטריסטישן רעפּאַרטאַזש. זיינע טעמעס זיינען — די רעוואָלוציאַנערע ארבעטער־באַוועגונג אין אַלע אירע פּאַזן. אַלײן א טוער אין דער ארבעטער־באַוועגונג, קען ער אַלע אירע פּראָבלעמען און שילדערט זיי גערן אין האַלב־בעלעטריסטישער פּאַרמע. זיין שפּראַך איז קלאַר, האַגאַם ניט זייער רײך; זיין צור־גאַנג איז אן אײנפאַכער און דירעקטער. אין זיין שרײַבן איז דאָ א געוויסע וואַרעמקײט. ער איז געווען אײנער פון די ערשטע, וואָס האָבן אָנגעהויבן קולטיווירן דעם דאָזיקן סאַרט רעפּאַרטאַזש, וואָס דאַרף זיין אַ וויכטיקער אינטעגראַלער טײל פון אונדזער פּראָלעטאַרישער ליטעראַטור. דאָוידמאַן האָט אויך א סאַך גע־שריבן פאַר קינדער. מ. אַלגין, „דער האַמער“, מער־אַפּריל, 1931.

לייערן-קרייז מיט ש. זילבערמאַן

משה דער לערער און אלגא

פון רעדאקציע: דער באַ-
קאנטער שרייבער שלמה דאוויד
מאן גיט זיך די לעצטע יארן אפ
מיט זאמלען מאטעריאלן וועגן
אלגא'ען. ער האָט זיך אויך גע-
שטעלט אין פארבינדונג מיט מענ-
טשען, וואָס האָבן געקענט אַל-
גינ'ען אין דער יוגנט, אין אן
קראַינע, אויך מיט לאַנדסלייט פון
ראַנאָסטאָוו, וואוּ מ. אַלגאָ איז
געווען אַ לערער. די פאַקטן, וואָס
זיינען ש. דאווידמאַל'ען איבער-
געגעבן געוואָרן האָט ער באַאָר-
בעט אין אַ בעלעטערדיסטשישע
פאַרם.

„מ. ש.“. „אלגא“, 1959

און אין דער צייט האָט זיך מיט
אַמאָל פאַרשפּרייט אַ קלאַנג, אַז אַ
געוויסע אַלגא, דעם מילנער'ס טאָכ-
טער, איז געקומען צוריק פון קיעוו.
אַלגא איז פאַרדעכנט געוואָרן פאַר
אַ גרויסער העלדין אין ראַנאָסטאָוו.
די געשיכטע איז געגאַנגען אזוי:
מיט אַ פּאָר יאָר פריער האָט זיך באַ-
וויזן אין שטעטל אַ סטודענט, אַ וויר-
טער קרוב פון דעם מילנער. ער איז
טאַקע איינגעשטאַנען ביי דעם מיל-
נער אין הויז. גרישאַ איז געווען זיין
נאָמען. ער איז געווען דאָ אין שטעטל
עטלעכע וואָכן. עס איז געווען זומער-
צייט, איז ער געקומען אַהער אויף
זיין וואַסאַנציע, אויף אַפּרו.

נאָר אַנשטאַט רוען, פלעגט ער טאַג
וויינאכט אַרומגיין מיט אַלגא'ן, דעם
מילנער'ס טאָכטער. און אַרומגיין פלע-
גען זיי נאָר אין די אַרעמסטע געס-
לעך. דאָרטן פלעגט אַלגא פאַרשטעלן
איר קרוב גרישא, דעם סטודענט פון
קיעוו. און ער, דער סטודענט, פלעגט
פאַרפירן שמועסן. אין פיל הייזער
האָט ער איבערגעלאָזט אַ ביכל אויף
אידיש, אויף העברעאיש, אָדער אויף
רוסיש. און אומעטום האָט ער איר
בערגעלאָזט איין געדאַנק, זייער אַ גע-

דער יונגער לערער משה האָט אין
די בייטאַגן געגעבן שמונדן, אוראַקן,
(לעקציעס) און אין די אָונטן געלע-
רענט פאַר זיך, ער האָט „עקסטער-
נעוועט“, זיך געגרייט אַפּצוגעבן עס
זאַמען אויף פולער גימנאַזיע, כדי
ער זאָל קאָנען אַריינטרעטן אין אַן
אוניווערזיטעט.

ער וויל ווערן אַן אַדוואָקאַט. אַן
אַדוואָקאַט קען עפנטלעך אַרױסטרע-
טען אין געריכט און פאַרטיידיגן די
אינטערעסן פון די באַשוּלדיגטע, פון
די באַ'עוול'טע, דיסקרימינירטע, פון
די אַרעמע אידישע און ניט-אידישע
פּאַלעסטיאַסן.

לערנט ער זיך יעשמאַק, דער יוני-
גער לערער משה. ער לערנט אָפּט ביז
שפעט אין דער נאַכט אַרױן. ווױל
קיין צופיל שפּױזן און קיין צו זייער
באַקוועמען צימער קען זיך קיין לע
דער ניט דערלויבן פון זיינע פאַר-
דינסטן ...

אַבער ער לייגט ניט קיין צופיל אַכט
אויף זיין געזונט, ער האָט זיך גע-
טעלט אַ ציל אין לעבן צו ווערן אַן
אַדוואָקאַט, אַ פאַרטיידיגער פון פּאַלק,
זו ער עס דערגרייכן.

פערלעכען געדאָנט: „עס וועט קיינמאל קיינעם ניט. זױערן בעסער, ביז דאָס פּאַלק וועט ניט אַרונט־דערוואַרפן דעם קיסר (קייסער)!!“

יונגע און מיטליאַריגע האָט אָנִי געהויבן וואַרעמען דער געדאַנק. זיי האָבן אָנגעהויבן טראַכטן? זיך צו נויפּרעדן אין דער שטיל. מען האָט אָנגעהויבן לייענען די „פּאַרבאַטענע ביכלעך“...

אַט־די גאַנצע געשיכטע האָט זיך מישה דער יונגער לערער דערוואוסט פון דער זאַקן־מאַכעריין ריזול און דעם שוסטעריונג פייולה. שוין באַלד זעקס חדשים (כאַדאַשים - מאַנאַטן). אז ריזול און פייולה זיינען געוואָרן זייער גוטע פריינט מיטן יונגן יעדער דער משה.

מישה האָט גאָר אַליין ניט געוואוסט. אז ער איז אַרײַנגעצויגן געוואָרן אין אַ מין רינג, אַ קרייזל, וואָס ניט זיך אַפּ מיט שטודירן דעם „פרייען נער דאַנק“...

אָנגעהויבן האָט זיך עס פון דעם, וואָס ריזול האָט באַגענט, „צופעליג“ דעם יונגן לערער משה אין גאַס. זיי האָט אים אָפּגעשטעלט און זיך מיט אים צערעדט. זיי האָט אים דערציילט, אז זיי, ריזול, די זאַקן־מאַכעריין, און איר „פריינט“ פייולה, אַ שוסטער־געזעל, וואָלטן זייער וועלן, אז ער, משה דער לערער, זאָל פאַר זיי לייענען, איינמאַל אַ וואָך, אידישע און רוסישע ביכלעך... ניט־אומזיסט, חלילה. זיי וועט פאַר אים אויסשטריקן זאַקן, פייולה וועט פאַר אים מאַכן שיד און שטייולה, און זיי וועט שוין זען, אז איר רע פריינדיגעס זאָלן פאַר אים מאַכן אויבער־העמדער, סאַטיגענע מענער־בלוועס...
פון וואָנען פייולה, דער שוסטער־

יונג, ברענגט די ביכלעך, ווייסט ניט דער לערער משה. אָבער שוין באַלד זעקס חדשים (כאַדאַשים), אז משה טרעפט זיך מיט פייולה און ריזול־ען און אַמאָל אין אַ הויז, אַמאָל אויסער דער שטאָט. מען זיצט אין דרייען.

מישה דער לערער לייענט פאַר, און דערנאָך דיסקוסירט מען צוזאַמען... און איצט, ווען משה דער לערער האָט זיך פּלוצים דערוואוסט די מעשה וועגן דעם מילינער'ס טאַכטער אַלנאַ, האָט עס אים פּאַרבאַט.

:: :: ::

צו אַלנאַ'ן האָט ניט יעדער איינער געקענט קומען. עס זיינען געווען עטלעכע סיבות. ערשטנס, האָט מען געדאַנקט, אז ווען זיי איז אַנטלאָפן מיט איר קרוב, גרישא דעם־סטודענט, צו ריק מיט אַ פּאָר יאָר ליין קיערן, האָט זיי פּאַליציי זיי דאָ אַרומגעזוכט.

צווייטנס, דערציילט מען, אז אַלנאַ איז ניט אַהייס־געקומען פון פּאַרעד־ניגן וועגן. זיי איז זייער קראַנק. זיי האָט געאַרבעט אין אַ פּאַבליק פון פּאַפּיראַסן, האָט דער ריה פון טאַבאַק צעשעדיגט אירע לונגען.

דריטנס, מורמלט מען און שטעמל, אַ מין רכילות פון ווייבער, אז אַל־נאַ איז געקומען אַהיים צוליב דעם, וואָס איר קרוב (קאַרעו) און געליב־טער גרישא איז געכאַפט געוואָרן פון דער פּאַליציי. מען האָט אים פּאַרשיקט קיין סיביר אויף אייביג; זיי איז געדעקומען אַהיים צוליב דעם וואָס זיי האָט „אָפּגעטריבן“ אַ געבורט פון אַ קינד, — און דאָס האָט צעשעדיגט איר קערפּער. ווייניג מענטשן קומען צו איר.

ריזול דערציילט אַלנאַ'ן, אז אין שטאָט געפינט זיך שוין אַ פּאָר יאָר אַ פּאַלקס־ליענער. זיין נאָמען איז משה נאַוואַמסקי און ער האָט ליב צו לער־נען יעדן איינעם. ער קוקט ניט אויף דעם צי מען באַצאָלט אים פאַר זיין אַרבעט, צי ניט. אָט לערנט ער מיט איר, ריזול דער זאַקן־מאַכעריין, און מיט פייולה'ען, איר פייולה'ען, דעם שוסטער־געזעל.

און אז ער לייענט פאַר זיי, דער לערער משה, איז גלייך ווי ער וואָלט דעקלאַמירט פאַר זיי פּאַעמעס און ליר דער. און אז ער דערקלערט עפעס, איז דאָס אזוי קלאָר, גלייך ווי ער לייענט דאָס אין מויל אַרײַן. עפעס אַ מין פּאַעזיע קומט אַרויס פון זיין מויל.

„וואָלט אַפּשער אַלנאַ איינגעשטימט, אז דער לערער משה זאָל צוקער מען? ...“

אַלנאַ האָט זיך צעשמייכלט מיט איר רע קרענקלעכע ליפּן, אירע אויגן, וואָס זיינען געווען אַרומגערינגלט מיט שוואַרצע רעמלעך, האָבן מיטאַמאָל אַ בלייז געטאָן מיט יונגט־פייער.

— ריזול, טיערע — האָט אַלנאַ גערעדט מער צו דער סטעליע ווי צו ריזול'ען — זאָנט דעם משה דעם לערער, אז איר בין ניט אין פּוילן נער זונט. אָבער אויב ער וויל, מען ער

קומען ...

'ערשט איצט האָט רייזל דערציילט אַלגאָ'ן, אַז משה דער לערער מיט איר פייוול'ען שטייען ניט ווייט פון דער מיל, און אַז זי גייט אַנזאָגן דעם לערער, אַז ער מעג צוקומען און זי, רייזל, וועט אַוועק אויף אַ שפּאַציר מיט איר פייוול'ען.

— וואָרט, וואָרט, רייזלעלע, וואָרט אויף מיר! ...

אַלגאָ האָט זיך אָנגעשטרענגט. זי איז אַראָפּ פון בעט. זי האָט אַרױפֿ געכאַפּט אויף זיך אַ קליידל, אויף גיך געגעבן אַ פאַרקעבן די האָר ... — קום, רייזל! — האָט אַלגאָ אַרױפֿגעצויגן אַ יוגנטלעכן שמױכל אויף אירע ליפּן ...

ניט ווייט פון דער מיל איז גערשטאַנען פייוול דער שוּסטער־געזעל און משה דער לערער, זיי האָבן דער־

זען אַרויסקומען רייזל'ען מיט אַל־נאַץ פון דעם מילנערס הויז. זיי האָר־בען אָנגעהויבן קומען איינער אַנט־קעגן צווייטן.

אַלע מיר האָבן זיך איבערגעקוקט. פייוול און רייזל האָבן זיך אָפּגעזע־גענט מיט אַלגאָ'ן און מיט משה דעם לערער.

— אויב מען מעג פרעגן — האָט משה דער לערער זיך געוועלדעט אויף אַ שטילן אופן צו אַלגאָ'ן — וואָלט איך וועלן וויסן, וואו עס געפינט זיך אייער קרוב, דער סטודענט גרישא, וואָס האָט זיך געמאַכט באַליבט ביי די אידישע אַרבעטער אין שטאָט, מיט אייער הילף ...

— איך האָב באַקומען עטלעכע בריוו־בילדער פון זיין פאַרשיקונג, — קענען מיר לייענען איין בריוו.

זיי האָבן זיך צוגעזעצט. אַלגאָ האָט כמעט דעם בריוו געלייענט פון אויסן ווייניג. און דערפאַר האָט זי געליי־ענט אַזוי פריי ביי דער טונקעלער שיין. דאָס איז געווען אַ בריוו פון אַ פּאַליטיש־פאַרשיקטן, פול מיט פיין און העראַאייז!

ווען אַלגאָ האָט פאַרענדיגט לייענען דעם אַנגען בריוו פון איר קרוב גרי־שא, האָט זי זיך אָפּגערוט אַ מינוט און צוגעגעבן: „לערער משה, פון קאַסטאַרנע קומט מען זעלטן צוריק, אָבער רעוואָלוציאָנערן שרעקן זיך ניט פאַר קיין קאַסטאַרנע.“

אַז משה דער לערער האָט דערזען אַלגאָ'ן פון דער נאָענט, איז אים מיט־אַמאָל אַרויף די געשטאַלט פון דבורה

הנביאה, אים האָט זיך געדאַכט, אַז זי שטייט פאַר אים, די מאָדערנע דבורה הנביאה, אַלגאָ. די פרוי, וואָס האָט גע'משפּט אַ פּאַלק, וואָס האָט געפירט די קרינער — מענער אין די שלאַכטן געגן שונא.

אַלגאָ האָט אַ הוסטל געטאָן און גאַכאַמאָל אָנגעהויבן רעדן:

„לערער משה, איך בין אַ פּשוט'ע אידישע טאָכטער, אַ מילנערס אַ טאָכ־טער, פון בעל־מלאכה'שן יתום. איר זייט דער לערער, דער אינטעליגענט, פון סוחר'שן (פּאַכרישן)־הענדלער, (שען) שטאַנד, די ברייטע מאַסן פון פּאַלק לעכצן (שטרעבן־בענקען) נאָך פרייהייט. אָבער זיי ווייסן ניט ווי אַזוי מען קען דאָס דערגרייכן.“

אַנג האָט אַלגאָ גערעדט, אונטער־הוסטנדיג פון צייט צו צייט. X X X

אין דעם לעצטן זומער פון אַכצן־ניין־און־זיינציג האָט משה דער לע־רער געפילט, אַז ער געזענגט זיך מיטן שטעטל דאָגאַטשאָוו, וואָלינער גובערניע. ער איז ביי זיך געווען זי־כער, אַז ער וועט קענען, לויט זיינע צוגרייטונגען, אָנקומען אין דעם יר־דיישן פּאַקולטעט פון דעם קיעווער אוניווערזיטעט.

איז וויזשע לאָזט מען עס איבער אַזוי פיל פרייע אויף אַ פּשוט'ן אופן? ער האָט פאַרטראַכט, אַ שיר נעם געדאַנק: עס זאָל זיך גרינדן אַ אידישע אומלעגאַלע אַרבעטער־ביב־ליאָטעק אין שטעטל. אויב עס וועט זיך אין שטעטל ניט באַווייזן קיין אַנט־דערער לערער, אַ פּאַלקס־לערער, אַ־לען שוין די אַרבעטער געזעלן אַליין לערנען.

און אַלגאָ און רייזל און פייוול האָר־בען שוין צוגעגרייט עטלעכע שבת באַגעגענישן אין וועלדל לעבן דער מיל. יעדן שבת איז מען געקומען אין וועלדל אַריין מיט קאָשיקלעך און מיכ־לעך שפּיז. געהייסן האָט עס, אַז מען קומט אויף אַ שפּאַציר אין וועלדל.

מ'האָט זיך אויסגעזעצט אויפֿן גראָז אונטער אַ בוים. מ'האָט אויפֿ־געעפנט די בינטלעך מיט שפּיז, נאָר

מ'האָט ניט געגעסן דערווייל. דאָס איז געווען בלוז אַ מיז פאַרשטע־לעניש, אַז קיינער זאָל ניט וויסן, אַז דאָ קומט פאַר אַ קליינע פאַרזאַמלונג. געקומען זיינען יעדן שבת אַרום צען, פּופּצן אַרבעטער. זיי זיינען גע־

דעם מילנער'ס טאכטער, א פריינדין,
 איר זאָלט געדענקען אירע רייד; איר
 זאָלט געדענקען איר'וואונטש, אז איר
 זאָלט ווערן א רעוואָלוציאָנער; איר
 זאָלט העלפֿן דעם אַרבעטער־קלאַס
 אין זיין קאָמף פאַר באַפֿרייאַונג . . .
 איצט, ווען מיר געזעגענען זיך, מעג
 איך אייך דערציילן אַ סוד. און
 אפשר איז דאָס פאַר אייך קיין סוד
 ניט . . . איך בין קראַנק, זייער
 קראַנק . . . אָבער איך ווײס, אז איך
 זאָב אָפּגעגעבן מיין לעבן פאַר אַ
 וויכטיגער זאַך."

טרערן האָבן זיך געמייקלט פֿון איר
 רע אויגן. און דאָס מאָל האָט זי די
 טרערן געלאָזט רינען פֿרײַ, זי האָט
 זיך ניט געשיעמט, זאָס זי האָט גע-
 וויינט.

זעסן געדוקדיג. זיי האָבן געוואוסט,
 אז ווען די צייט וועט קומען, וועט
 דער לערער משה עפענען אַ בוך און
 יעט רעדן, ער וועט עפעס דערציילן,
 ער וועט עפעס אויפקלערן . . . און
 פֿון דעם וועט מען עפעס לערנען . . .
 און משה דער לערער האָט געלייענט.
 דעם לעצטן שבת פֿון דעם זומער
 איז משה געקומען פֿרי אין וועלדל
 אַרײַן. ער האָט זיך אָפּגערעדט מיט
 אַלנאַ'ן צו טרעפֿן פֿרי, זיי זאָלן האָבן
 אַ געלעגנהייט זיך דורכצורײַדן אייך
 דער די יונגט קומט אָן. און ווען
 ער איז אָנגעקומען, האָט שוין אַל-
 נאַ געוואַרט לעבן דעם באַקאַנטן בוים.
 אַלנאַ האָט אַרױסגענומען אַ רױטן
 שניור: „דאָס איז פאַר אייך, לערער
 משה. איך וויל איר זאָלט געדענקען

צו שמואל קארן: 50 יאר לערער

פֿון בערל האַלפֿערן

נעמט אַ מענטש און רופֿט זיך מיט אַ נאָמען קאַרן,
 און פֿאַרזײט פֿון ווײסן אַ פעלד מיט קערנער —
 מיט שווערער מי, דורך לאַנגע יאָרן
 שפּראַצט אויף אַ דור פֿון יונגע לערנער.

יאָרן גייען מיט הייסן אָטעם און מיט האַסט,
 זיין קאָפּ שוין ווײס, די יונגע — מיט משופֿרינעם.
 ער ברענגט די שפּראַך, די קלאַסיקער צוגאַסט,
 די געשיכטע פֿון זיין פּאָלק, פֿון קלאַסן און מדינות.

דער לערער און די שילער — אַ נאָענטער פּאַרבאַנד,
 ער לערנט זיי, אויך ער פֿון זיי געווינט.

עס ווערן מײנונגען געטוישט און אויפֿגעקלערט,
 און שאַפֿן אַ לאַנג־רושה'דיגן ווערט!

נאָך פֿיל יאָרן פֿון לערנען, ברייט און טיף
 געוונט און פֿרייד מיט אייער ליבלעכער יודיה!

הערשל סאנדלער

צום אַנדענק פון אַן איבערגעגעבענעם פּאָלקס־לערער און קולטור־בױער

הערשל סאנדלער

מען קען מיט זיכערקייט זאָגן, אַז ער האָט ב ו כ ש ט ע ב ל ע ך אַלע זיינע יאָרן ניט געדוט; זומער און ווינטער, אַ גאַנץ קיילעכדיג יאָר. זומער אין קעמפּ געאיילט זיך און געיאָנט. געהיט הונדערטער, טויזנט טער אידישע קינדער, קינדער פון אַר־ בעטער און האָרעפּאַשניקעס, אַז זיי זאָלן קריג אַ געזונטע דערציאונג: פון אַ ריינער באַנגעלאַ, פון וואַשן אַ די, ביז דערצײלן אַ מעשה און צור גרייטן אַ שפּיל, מאַכן קאַסטיומען, נייען און פרעסן — ביז לערנען אַ קלאַס, האַלטן אַ רעדע פאַר טויזנטער עלטערן. אין יעדער קליינער אַרבעט האָט ער אַרײַנגעלייגט אַזױפּיל מי. ער האָט געפּילט, אַז ער העלפט בױען די אידישע פּראָגרעסיווע קולטור אין אַמעריקע.

ווינטער — אַרום זיינע שולן, מיט־ל־ שול, קלאַסן פאַר יוגנטלעכע, קלאַסן פאַר דערוואַקסענע, לעקציעס, און אומעטום האָט ער אַרײַנגעלייגט אַזױ פּיל ענערגיע. אַזאַ מין איילעניש, גלייך ווי מען יאָגט זיך נאָך אים. עס האָט אים געטריבן די איבערגעבנקייט, די פאַראַנטוואָרטלעכקייט, דער באַר־ וואוסטזיין פון צוטראַגן דעם גרעסטן חלק צו דער אידישער פּראָגרעסיווער קולטור־דערציאונג פאַר יוגנט און אלט. אַן ערלעכער ריינער קולטור־בױער איז ער געווען. אַ שיינע וואַרעמע באַציאונג האָט ער געהאַט צו זיין ערישטער פּרוי, טאַניאַ, וואָס איז יונג געשטאַרבן. צו זיין צווייטער פּרוי, אַנע (צו לענגעדע יאָר); צו זיינע צוויי געדאַטענע זין; אַ שיינע וואַר־ רעמע באַציאונג האָט ער געהאַט צו יעדן קינד, צו יעדן יוגנטלעכן, צו די עלטערן און טוער.

ער איז געווען אַ פּאָלקס־לערער אין אמת'ן זין פון וואָרט. ווי אַ פּאָלקס־לערער איז ער געזעסן טעג־אויף נעכט איבער קינדערישע קאַמפּאַני־ ציעס, איבער קינדערישע וואַנט־צײַט־ טונגען, איבער קינדערישע עקזאַמען־ בוינגס און אַזױ וואַרעם געהיט יעדן

אָזוי — איז הערשל אַוועק. און אונז האָט זיך שטענדיג געדאַכט, אַז הערשל וועט ניט האָבן קיין צײַט אַוועקצוגיין פון אונז. ער האָט זיך שטענדיג געאיילט, שטענדיג געווען פאַרנומען.

מיט פינף־און־דרייסיג יאָר צוריק איז ער געקומען פון שאַפּ אויף די „אַרבעטער־רינג“ לערער־קורסן. נאָך אַ טאַג שאַפּ־אַרבעט איז ער געקומען אין אָונט זיך לערנען און גרייטן זיך צו זיין אַ לערער, אַ קולטור־טוער, אַ פירער אין פּראָגרעסיוון אידישן גע־ זעלשאַפטלעכן לעבן.

פינף־און־דרייסיג יאָר האָט ער גע־ דינט דער פּראָגרעסיווער שול־ און קולטור־באַוועגונג. ער איז געקומען צוזאַמען מיט שיינע פּערזענלעכקייטן אין אונזער קולטור־לעבן: מיט זיין באַרימטן ברודער גדליה, מיט חיים סולער, מיט אַרנאָלד גראַספּעלד און אַנדערע.

הערשל האָט געאַרבעט מיט אַזױ פּיל יענערגיע אין אַ קינדער־שול, אין אַ שול־פאַראיין, אין אַ קולטור־קלוב, אין קינדער־אַנדעקעמפּ, אַז קיינער פוֹ די אַנדערע לערער און קולטור־טוער האָט זיך מיט אים ניט געקענט פאַר־ גלייכן.

אין הערשל אוועק. אינגאנצן זעסט
 און-זעכציג. היינטיגע צייטן אין דאָס
 גאָר אַ יונגער מענטש.
 הערשל סאנדלער האָט איבערנע-
 לאָזט זייער אַ שיינעם נאָמען און
 זייער אַ רייכן בייטראָג אין דער איר
 דיזשער פראַגרעסיווער קולטור-באווע'
 וועגונג אין אמעריקע.
 כבוד דין אַנדענס, הערשל!

אויך און יעדע שורה, אַזויפיל אַרבעט
 אַרײַנגעלייגט, און זיך גערימט מיט
 זייערע דערנרייכונגען.
 אַ צאָל לערער זיינען אוועק פון די
 שולן צוליב פערזענלעכע, עקאָנאָמישע
 און פאָליטישע אינטערעסן. הערשל
 איז געבליבן, האָט אויסגעהאַלטן
 אלע קריזיסן און פעסט געשטאַנען
 אויף זיינע פּאָזיציעס.
 און מיטאַמאָל, אַזוי אומגעריכט,

מאָרגן פרייהייט

מאָנטאָג, אַפריל 25, 1960

אומפאַרטייאישע יידישע אַרבעטער קינדער-שול

פּאַסיק, ג. דוש. 781 מעין עוועניו

פינ-סעק. ש. פייטלין. פראַטאַקאָליסעק. פ. בוירג; קאַסיר, פ. באַגאַראַד;
 לערער: שלמה דאָוידמאַן; טאַנץ-לערערין — ראָך; געזאַנג: ס. סמעלקינסאָן.
 פאַרוואַלטער: ס. באַגאַראַד, פ. באַגאַראַד, ב. בוירג, ש. פייטלין, א. פייטלין,
 ס. קעץ, ב. סאַפּעס, ש. סטאַר, ל. קרימבערג, ס. טאַבין, ס. סמעלקינסאָן,
 ח.ט.ק.י.נ.ק. ד. לאַנזשמאַן. סילווער.

נחום ווייסמאן (1894—1944)

קומט, לאַמיר זיך לערנען!

— ס'לויערן שונאים אויף אונדזערע לעבנס —
שאקאלן איצט רעווען אין חושך פון נאכט;
זיי שמשירן די ציינער אויף אונדזערע העלדזער —
העי, ברידער און שוועסטער, באוואכט זיך, באוואכט!

— אין צייט פון בהלה קומט לאַמיר זיך לערנען —
זאל שאַרף זיין די צונג, ווי דער שפיץ פון אַ שווערד:
מיר מוזן זיך לערנען אַן ענטפער צו געבן
פאַרוואָס און פאַרווען ליגט פאַרבלוטיקט די ערד!

— אין צייט פון בהלה קומט לאַמיר זיך לערנען,
ווי בעסער אַפּשאַצן און קלאַרער פאַרשמיין —
ווער ס'איז אַ פריינט און ווער איז דער שונא —
מיט וועמען צום ליכטיקן מאַרגן צו גיין!

— עס רופן אונז קאַמפּן צום ליכטיקן מאַרגן —
העי, ברידער און שוועסטער, באוואכט זיך, באוואכט!
ס'לויערן שונאים אויף אונזערע לעבנס —
שאקאלן צערעוועט אין חושך פון נאכט! . . .

קלמן מרמר איז געווען דער היינטיקער רבי עקיבא

ווען איך גיב אַ טראַכט וועגן דעם ערשט־פאַרשטאַרבֿענעם קלמן מרמרן, קומט מיר אין געדאַנק אַן אַנדער פּערזענלעכקייט אין דער ייִדישער געשיכטע, מיט וועמען עס בעט זיך פאַרגלייכן אונדזער קלמן מרמרן, דעם פאַרצייטיקן האַלב־לעגענדאַרישן פּאַסטור, גרויס־געלערנטן און קעמפּער פאַר פּרייהייט רבי עקיבא.

רבי עקיבא איז פון אַ פּאַסטור דערהויבן געוואָרן צו זיין אַ לערער, אַ רבי פון „פּיר־און־צוואַנציק טויזנט תּלמידים“.

דער טאַקער־יינגל קלמן מרמר, וואָס האָט דערפּילט דעם יאָך פון עקספּלואַטאַציע ביי די ווילנער סטאַ־ליערישע באַלעבעסלעך; דאָס לערן־יינגל, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן דער־ציען אויף סאַציאַליסטישע „טריף־פּסולדיקע“ ביכלעך בשתּיקה; דער יונגער געזעל, וואָס האָט אויפּגענומען דעם וועג פון די ווילנער אַרעמע אַר־בעטאַרישע און באַדמעלאַכישע געסלעך, — האָט זיך אַוועקגעלאָזט אויף אַ רי־זיקאַלישן וועג קיין „אויסלאַנד“, אין

די „גרויסע שטעט“, געהונגערט און געלערנט, געפּאַסט און געלערנט, אַז ער זאָל מיט זיין תּורה, ווי רבי עקיבא, מיט זיין וויסן און קענטענישן קענען דינען די ברייטע ייִדישע פּאַלקס־מאַסן! ...

אונדז, דעם צווייטן און דריטן דור ייִדישע פּראַגרעסיווע שדייבער און לערער אין אַמעריקע, דעם דור, וואָס איז געוואַקסן אַרום דער „מאַרגן־פּריי־הייט“, אַרום דער ייִדישער פּראַגרעסיווער באַוועגונג פאַר די לעצטע דרייסיק יאָר, — איז זייער גרינג צו רעדן וועגן קלמן מרמרן. ער איז געווען פאַר אונדז אַ לערער, אַן אַלזייטיקער דערצייער, און, אין אַ געוויסן זין, אַ „טאַטע“.

איבער 35 יאָר איז קלמן מרמר געשטאַנען אַזוי נאָענט צו די ייִדישע פּאַלקס־מאַסן און צו דער ייִדישער פּראַגרעסיווער אינטעליגענץ, ווי עס שטייט נאָענט אַ טאַטע, אַ געטרייער טאַטע, צו זיינע קינדער.

מיט זיינע פּאַרשערישע אַרבעטן איבער די פּיאַנערן פון דער אַמעריקאַנער ייִדישער פּראַלעטאַרישער ליטעראַטור מאַריס ווינטשעווסקי, דוד עדעלשטאַט, י. באַוּשאַווער און וועגן יעקב גאַרדינען האָט ער פאַר אונדז, יינגערע, פּראַג־רעסיווע ייִדישע שרייבער אָנגעצייכנט דעם וועג פון שרייבן: דער געדריקטער און קעמפּנדיקער מענטש, שאַפּ, שלום, קולטור און פּרייהייט.

מיט זיינע פּאַרשערישע אַרבעטן „דער קלאַסן־קאַמף אין אַטערטום“, מיט זיינע ביאָגראַפּיעס פון פּירנדיקע פּערזענלעכקייטן אין דער ייִדישער און אַל־געמיינער געשיכטע האָט קלמן מרמר געוויזן דעם וועג ווי אַזוי צו לערנען גע־שיכטע, ווי אַזוי צו פּאַרשטיין געשיכטע! ...

עס וועט, מסתמא, האָף איך, זיך געפינען אַ מאָלער, וואָס וועט פאַראייביקן אַ פאַרטרעט פון קלמן מרמל, ווי אַזוי ער שטייט און האַלט אַ לעקציע. פאַר מיר, ווי פאַר טויזנטער אַרבעטער און פּאַלקס-מענטשן, וואָס זיינען געווען זיינע תלמידים, שטענדיקע צוהערער, וועט קלמן מרמל אויף שטענדיק בלייבן איינ-געקריצט אין זכרון.

אַ קליין-וואַקסיקער "רבי", וואָס האָט קיינמאָל ניט געזוכט אַנצוזאַמלען קיין פליישן און פעטקייטן אויף זיך, — איז ער געשטאַנען פאַר זיינע תלמידים, גערעדט, דערציילט, געלעזט אויף אַן איינגאַרטיקן אופן. אָפט פּלעגט ער דער-ביי אַרויפקוקן צום הימל, אָדער צו דער סטעליע, ווי ער וואָלט פון דאָרטן ציען אַוצרות מיט ווערטער, מעשיות, זויסן און זכרונות.

ער איז געשטאַנען און גערעדט רואיק און געלאָסן, ווייל ער האָט שטענדיג זיך געהאַט גרויס דרך-אָרץ פאַר די יידישע פּאַלקס-מאַסן, ער האָט אָבער אָפט נישט געקאַנט באַהאַלטן דעם בינע-ציטער, דעם ציטער, וואָס אַ מענטש האָט, ווען ער רעדט פאַר אַן עולם און וויל זיין וואָרט זאָל אַריינדריינגען ניט נאָר אין די אויערן, נאָר אין די מוחות און הערצער. איין פּוס האָט זיך ביי אים בעתן רעדן געהויבן רייטיש, באַוועגט, ווי צום טאַנצן. די לינקע האַנט האָט ער געהאַלטן אויפן שטענדער, אָדער אויף דער זייט, און מיט דער רעכטער האַנט האָט ער אָפט געטאַפּט זיין שטערן, ווי צו האַלטן זיינע געדאַנקען און ווערטער אויפן ריכטיקן מאַרקסיסטישן וועג. און זיין ליטווישער "סוף" אַנט-שטאַט די "שין", האָט צוגעגעבן זיינע רייד אַ באַזונדערן חן.

קלמן מרמל האָט אַזיין נישט געוואוסט דעם אופן ווי אַזוי ער רעדט ביז אַרום 1927, ווען ער האָט גערעדט פאַר פּופּצן הונדערט צוהערער אין אַ זונטיק אַינדערפרי אין מאָריס שוואַרצס קונסט-טעאַטער (איך געדענק עס זייער גוט, ווייל אַ פּאַליציימאַן האָט מיך שיער צעהרגעט פאַר פּאַרקויפן די "יונג קווינע"), ווען אַ צוהערער האָט אים צוגעשיקט אַ "חכמהדיק" צעטלעך און זיך אַנגע-פרעגט פאַרוואָס ער האָלט דעם פינגער אויפן שטערן ווען ער רעדט.

נאָך דער לעקציע האָט מיך מרמל געפרעגט צי ס'איז טאַקע אמת, וואָס דער צוהערער האָט געשריבן אין צעטלעך. איך האָב אַ קוק געטאָן אויף מרמל און האָב פאַרשטאַנען, אַז ער אַליין האָט עס ביי זיך ניט באַמערקט, האָב איך געלייקנט "שטיין און בייך" און אים געזאָגט, אַז ס'הייבט זיך ניט אָן, ער טאַפּט גאַרניט דעם שטערן...

קלמן מרמל איז פון נאַטור געווען אַ גוטער און אַ ליבער מענטש; אַ האַרציקער פריינט צו יעדן איינעם, וואָס איז אַ פריינט פון די יידישע פּאַלקס-מאַסן און פון אַרבעטער-קלאַס. אַזאַ איז ער געווען אַלס רעדאַקטאָר פון פאַר-שיידענע צייטשריפטן אין זיינע יינגערע יאָרן און שרייבער אין דער "מאַרגן-פרייהייט" און "האַמער".

מיין ערשטן האַנאַראַר האָט מיר קלמן מרמל צוגעשיקט פאַר אַ פאַר-גינדער-שפּילן און בילדער, וואָס זיינען געווען געדרוקט אין "פּונק".

קלמן מרמל האָט געהאַט אַ געוואָלדיקן געדולד צו די יונגע און יינגערע פּראָגרעסיווע יידישע שרייבער, וואָס זיינען אַנגעקומען מיט דער "מאַרגן-פריי-הייט" כמעט מחנותווייז. ער האָט געדרוקט, געגעבן געלעגנהייטן, געלערנט, אַנגעוויזן מינדלעך און שריפטלעך. ניט אַלעמאָל האָבן מיר אים געפּאָלגט. איך געדענק, אַז איך האָב זיך געגרייט אַרויסצוגעבן מיין ערשט ביכעלעך בילדער "ערשטע טריט", אַז איך האָב פון פאַרלאַג "יונג-קווינע", פון יונגן אַרבעטער שרייבער-פאַראיינ, (1925), האָט מרמל זיך געבעטן, אַז איך זאָל דאָס ניט טאָן, מען דאַרף זיך ניט אַיילן אַרויסצוגעבן ביכער... אָבער כּהאַב ניט געפּאָלגט, כאַטש איך האָב אים געוויס געמעגט פּאַלגן!...

מרמר פלעגט אמאל אפט שפאצירן מיט די יונגע ארבעטער-שרייבער אין
בראנקסער קראטאנא פארק און געלערנט מיט זיי א קאפיטל ליטעראטור, און
זיי איינלאדן צו זיך אין הויז. און הגם ער איז, דוכט זיך, קיינמאל ניט געזעסן
ליידיק און האט שטענדיק ערנסט געארבעט, איז די שווערסטע ארבעט וואס ער
האט געטאן אויף זיין לעבן געווען, ווען ער האט געדארפט אריבערפירן פון איין
ארט אויף א צווייטן זיינע ביכער, גאנצע ביבליאטעקן.

אין דער צייט פון מיינע ארומוואנדלונגען אדס לערער האבן מיר געפירט
א שטענדיקע, כמעט וועכנטלעכע קארעספאנדענץ מיט מרמרן: שול-גאטצן,
שול-באריכטן, פעראגאגישע פראגן, באשרייבונגען, לערער-ענינים, לעקציעס.
איך פלעג זיך מיט אים טרעפן אויך אין שטעט, וואו מרמר פלעגט קומען מיט
זיין ווארט, מיט זיין לערע.

באזונדערס האט זיך מיר איינגעקריצט א וואך אין דעטראיט מיט מרמרן
אין די פריע דרייסיקער יארן. איך האב נאכדעם באשריבן זיין גאנצן באזוך
און איין קאפייע איבערגעגעבן מרמרן, די צווייטע איז מיר ערגעץ פארפאלן גע-
גאנגען. ס'איז דעמאלט געווען א יום-טובדיקע וואך. מרמר איז איינגעשטאנען
אין מיין "גרויסן פאלאץ" פון דריי קליינע צימערלעך. ער האט דעמאלט גע-
רעדט פאר די "פרויען-קלוב" (קאונסילס), פאר די ארדן-ברענטשעס, פאר די
שול-פארוואלטונגען, פאר די מיטלשולניקעס, פאר יידישע ארבעטער פון דע-
טראיט. א וואך פון מרמר-יום-טוב אין די אנהויב דרייסיקער יארן.
און אזוי איז געווען אין יעדער שטאט.

מרמר האט יעדן איינעם געענטפערט אויף בריוו, ווי מינדערוויכטיק אן
ענין זאך ניט געווען זיין. זיינע אָנגעפיקעוועטע פאסט-קארטלעך, קליינע ברי-
וועלעך מיט קליינע אותיות געפינען זיך ביי הונדערטער לערער און שרייבער,
פאלקס-מענטשן, סטודענטן און צוהערער.

ער האט געשעפט נחת פון דעם וואקסנדיקן יונגן פראגרעסיוו יידישן
שרייבער ארום דער "מארגן-פרייהייט". ער האט רעצענזירט יעדן ביכל, וואס
מ'האט אים צוגעשיקט, אנאליזירט יעדער צוגעשיקטע זאך.

וועגן קלמן: ער זיך אזוי גרינג און אזוי פיל שרייבן. א בוך קען
מען אָנשרייבן וועגן אים און ניט ווערן מיד.

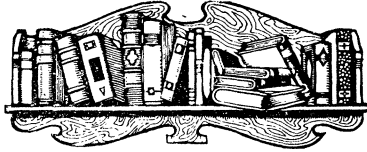
צום סוף נאכאמאל א בילדל פון קלמן מרמרן:

צוריק מיט עטלעכע יאר איז פארגעקומען א פייערלעכער, א ספעקטאקול-
לערער ערשטער-מאין פאראד איבער די ניו-יארקער גאסן. די אמעריקאנער
רעאקציע האט שוין דעמאלט אָנגעהויבן פאכען מיטן פאשיסטישן שטעקן און
אָנגעהויבן ווארפן שרעק און מורא אויף די ארבעטער און פאלקס-מאסן. נאר
די פראגרעסיווע ארבעטער-מאסן, די פראגרעסיווע יידישע פאלקס-מאסן האבן
זיך ניט געשראקן און מארשירט.

פאראויס פון דער יידישער קאלאָנע האט געמארשירט די יידישע יוגנט.
און מיט זיי איז געווען קלמן מרמר. ער האט מארשירט דאָנגע בלאָקן, און
ער איז געטאָנגען אין גאנג, ער איז ניט אָפגעשטאָנען. מרמר האט ליב געהאט
די יוגנט, זיין יוגנט, אונדזער יוגנט.

"זאמלונגען", מאנאט 10, 1956.

א לערער — רויט־ארמייער מיט א זאק בלעטער

א האָן האָט אַ קרייַע געטאַן און אויפגעוועקט די זעכצן רויטע אַרמייער, וואָס זיינען געשלאָפֿן אין שטאַל. די פיר פּערד, וואָס זיינען געשטאַנען אין ווינקל, האָבן דערזען, אַז זייערע רייטער זיינען שוין אויף, האָבן זיי אַנגעהויבן הירזשען. דאָס האָבן זיי געלאָזט וויסן, אַז זיי זיינען גרייט, אויב מע דאַרף זיי.

די רויטע אַרמייער האָבן אַנגעשטעלט זייערע אויערן צו דער טיר: שטיל. מע הערט ניט קיין שאַס. דער פּראַנט איז ווייט פון דאַנען. זיי האָבן זיך אויפֿגעהויבן, צוגע-שפּיליעט און פּאַרפעסטיקט די סאַלדאַטסקע קליידער, וואָס האָבן זיך צעקנייטשט און צערוקט דורך דער נאַכט.

זיי זיינען געווען זייער הונגעריק. זייער שטאַרק הונגעריק. נאָך פון נעכטן און אייערנעכטן און פון פיל לאַנגע טעג, וואָס זיי געפינען זיך אין דער אַרמיי. זיי האָבן זיך ניט געקלאַגט. ווייל אַלע זיינען זיי געקומען פּרייוויליק אין דער רויטער אַרמיי. געקומען פון פּאַר-שידענע פעלקער, פון ווייטע לענדער אַפּילע צו פּאַרטיי-דיקן די רעוואָלוציע, וואָס די רוסלענדישע אַרבעטער האָבן אַנגעהויבן אין 1917 און די רייכע הערשער פון דער וועלט ווילן זי אומברענגען.

דער שטילסטער פון אַלע איז געווען סאַלאַמאַן. ער האָט שטענדיק געהאַלטן די אויגן אַראָפּ, ווי ער וואַלט זיך געשעמט פאַר יעדן. נאָר ווען ער אָט דערציילט זיי-נע כאַוויירים פון זיין אידיש שטעטל אין אוקראַינע, וואָס מאַכנאַווצעס, באַנדיטן, האָבן אונטערגעצונדן; פון דער שול מיט קינדער, וואָס זיינען געבליבן אַן אַ לערער, — די קינדער, וואָס זיינען געבליבן לעבן, זיינען זיך צעלאָפֿן און די שול איז אַוועק מיטן רויך, — האָט ער געקוקט מיט זיינע שאַרפע אויגן ווייט, ווייט...

סאַלאַמאַן האָט זיך אַוועקגעלאָזט אין אַ ווינקל, גע-

נומען א זאק, א פולן זאק, ארויפגעוואָרפן אָף די פלייצעס
און זיך געלאָזט צו דער טיר.

... וואוהיין? האָבן אים זיינע פריינט אָפגעשטעלט.
עס איז נאָך אזוי פרי. די פויערים פון דאָרף זיינען נאָך
ניט גרייט איצט צו ליינען צייטונגען, ביכלעך. מע דאָרף
עפעס קריגן עסן!

סאלאָמאָן האָט א שמיכל געטאָן. א שמיכל, וואָס
האָט געטרייטט זיינע מיטקעמפער און פאָרויכערט, אָז
בעסערע צייטן וועלן זיכער קומען, זיכער. ער האָט גע-
זאָגט:

— איך וועל ברענגען עסן! — און ער האָט פאָרלאָזט.

אין דרויסן האָט זיך באַוויזן א גרויסער, א פרייער
הימל. א קאָלירפולע ברייטקייט פון פעלדער. שטרויענע
שטיבעלעך זיינען געשטאַנען ווייט צעוואָרפן איינע פון
דער צווייטער. דער טוי האָט ארויסגעזילבערט פון דער
ערד.

סאלאָמאָן האָט אַ קוק געוואָרפן אין בייַדע זייטן. בייַ-
דע זיינען אים פרעמד. נאָר אין דער לינקער זייט האָבן
זיך געזען מער הייזלעך, האָט ער זיך אהין געלאָזט.

ארום די שטיבלעך האָבן זיך אַרומגעדרייט פויער-
טעס, פויערים און שוין געאַרבעט, זיך געפאַרעט, עפעס
פאַריכט. ווען סאלאָמאָן האָט זיך דערנענטערט, האָבן
זיי אָפגעשטעלט אָף א מינוט די אַרבעט און געקוקט צום
סאלדאָט: א סאלדאָט קומט אָן. א סאלדאָט אָן אַ ביקס.
א סאלדאָט מיט א זאק אָף די פלייצעס.

שכוינים האָבן זיך דורכגערעדט, געשאַקלט מיט די
קעפ, פאַריבסן די ליפן און געשאַלטן: זיי נעמען צו,
זיי גאַנווענען, זיי רויבן אַוועק דעם פויערס ברויט, וואָס
ער אַרבעט אויס אַזוי שווער.

סאלאָמאָן האָט זיך אָפגעשטעלט באַ דעם ערשטן
צוים, וואָס האָט אַרומגערינגלט א הויף, א גאַרטן, אַ
שטיבל. ער האָט באַגוטמאַרגנט מיט אַ שמיכל, אַראָפּ-
גענומען דעם זאק פון די פלייצעס, ארויסגענומען פון
דאָרטן שיינע פלאַקאַטן, בילדער, צייטונגען, ביכלעך און
דערלאַנגט:

לייענט, לייענט, וועט איר וויסן, וואָס סע קומט
פאַר אין אונדזער לאַנד: פאַרוואָס מיר שלאָגן זיך: ווער
עס איז אייער סיינע און ווער עס איז אייער פריינט!

די פויערים האָבן זיך איבערגעקוקט, געקוקט אפן
סאלדאָט מיט פאַרדאַכט. ניט פאַרשטאַנען און זיך ניט
געגלויבט די אייגענע אויגן. אַזאַ סאלדאָט האָבן זיי נאָך
ניט געזען. זיי האָבן געזען סאלדאָטן, וואָס נעמען צו באַ

זיי הינער, ברויט און פרוכטן.

און סאלאמאן האט פארשטאנען זייער קוק:

שרעקט זיך ניט. אט קוקט אף די בילדער: דא זינען די רייכע, די פריצים. אט דארטן זינען די פויע-רים, די ארבעטער. ווען די פריצים הערשן, זינען די פויערים און ארעמע שקלאפן. ווען די פויערים און ארבעטער וועלן אליין זיין די באלעבאטיים, וועט אלעמען זיין גוט.

און ווי אין א קישעף, ווי אין א צויבער-מיסעלע, האט מען זיך אומבאמערקט ארומגעזעצט ארום דעם סאלדאט. מער און מער שכינים זינען ווי פון ערגעץ ארויסגע-קראכן. סאלאמאן איז געזעסן אף אונטערגעזויגענעם קלאץ און געוויזן בלעטער, בילדער, ביכלעך, געטיילט זיי צו יעדן אומזיסט. זיי יעדע זאך דערקלערט אזוי קלאר, ווי א לערער רעדט צו קינדער.

די פויערים האבן צווישן זיך גערעדט מיט די אויגן, געקוקט אף די בילדער, באטאפט דאס פאפיר, געוואונקען מיט אויגן און באוועגונגען, דערפילט אזא ווארעמקייט, אזא טרויסט. א פייערל א פריילעכס האט זיך באוויזן אין זייערע אויגן.

נאר מיטאמאל האט זיך אויסגעלאזט דאס מיסעלע: דער זאק איז געווארן אינגאנצן לינדיק. דער סאלדאט האט זיך צעשמייכלט און זיך געווענדעט:

נו, פריינט, ווילט איר עפעס פרעגן? שעמט זיך ניט.

האט א פויער זיך אויפגעשטעלט:

ווער ביסטו, פון וואנען קומסטו אהער?

און סאלאמאן האט אוועקגעשיקט זינע בליקן ווייט, ווייט אין הימל אריין. ער האט דערציילט, אז ער איז א אידישער לערער. ער האט זיי געשילדערט ווי אזוי די באנדיטישע מאכנאוועס זינען באפאלן זיין שטעטל און געשלאגן און געהארגעט און גערויבט: אונטערגעצונדן פון אלע עקן: די קינדער, וואס זינען געבליבן לעבן, זיי-נען זיך צעלאפן: די שול, וואו ער האט געלערנט, איז אוועק מיטן רויך.

האט ער בא זיך אפגעמאכט: ער וועט גיין מיט די ארבעטער און פויערים, וואס ווילן באפרייען די וועלט, מיט דער רויטער ארמיי. און ווען מע וועט זיך ניט דאר-פן שלאגן, וועט ער נעמען א זאק מיט בלעטער, בילדער און ביכלעך אף די פלייצעס און גיין צווישן ארעמע מענ-טשן, ארבעטער און פויערים און זיי אויסטיילן, רעדן צו זיי, דערציילן זיי מיסעס...

און אליין ביסטו געקומען? האט א פויערטע געפרעגט.

--- זעכצן זיינען מיר. מיר זיינען געשלאָפֿן אין דעם
גרויסן שטאַל. אָט דאַרטן אָ!

--- און עסן, האָט איר שוין געגעסן? --- האָט אַ יונג-
גער פּויער געפרעגט.

--- ניין, ניט געגעסן, שוין עטלעכע טעג ניט געגעסן!
--- האָט דער אידישער לערער אַראָפּגעלאָזט די אויגן, ווי
ער וואָלט זיך פֿאַר זיי פֿאַרשעמט. און ער האָט זיך אויפֿ-
געהויבן שטיל, באַשיידן, דעם ליידיקן זאַק צונויפּגע-
לייגט און, ווי אַ האַנטעך, אַרויפּגעוואָרפֿן אָף זיין לינקן
אַקסל.

פּויערים האָבן זיך דורכגעשושקעט. פּויערטעס
זיינען אַריין אין די היזלעך און באלד אַרויסגעקומען מיט
שיסלען און ברויטן און זעקעלעך אַוגערקעס מיט ציבע-
לעס. זיי האָבן עס געוואָלט געבן דעם סאַלדאַט, נאָר ער
האַט ניט גענומען. ער איז ניט הונגעריק. ער איז זאַט
פֿון דעם, וואָס זיי האָבן אים אויסגעהערט, גענומען די
בלעטער. נאָר אויב זיי ווילן, זאָלן זיי אַליין ברענגען צו
די רויטע אַרמייער.

און ער האָט זיך גערירט מיט פֿאַמעלעכע טריט, ווי
אינער, וואָס וויל זיך ניט געזעגענען מיט זיינע פֿריינט.
די פּויערים זיינען געשטאַנען אַ סעקונדע פֿאַרוואַנדערט.
די פּויערטעס זיינען געבליבן שטיין מיט שיסלען, מיט
די ברויטן און די זעקעלעך און ניט געוואוסט, וואָס צו טאָן.

און מיטאַמאָל האָט אַ דרייטער אַ שווים געטאָן מיט
די פֿאַרהאַרעוועטע הענט, און אַלע האָבן זיך געלאָזט נאָכן
סאַלדאַט.

פֿון שטאַל זיינען אַרויסגעקומען די רויטע אַרמייער
מיט די ביקסן אין די הענט. זיי האָבן ניט אַנדערש גע-
מיינט, אַז דאָס ווילן די פּויערים שלאָגן זייער אידישן
לערער. נאָר סאַלאַמאַן האָט אַ מאַך געטאָן מיט דער
האַנט. זיינע פֿריינט האָבן אוועקגעשטעלט די ביקסן.

און די רויטע אַרמייער מיט די פּויערים האָבן זיך
אויסגעזעצט. מע האָט געגעסן און זיך געפֿרייט, גע-
זונגען און זיך דערציילט מייסעס, געטאַנצט און געוואָרן
פֿריינט.

און מיטאַמאָל זיינען אַלע געבליבן שטיל: פֿון שטאַל
איז אַרויסגעקומען סאַלאַמאַן, דער רויטאַרמייער, דער
אידישער לערער, מיט אַ פּולן זאַק אָף די פֿלייצעס און איז
געבליבן שטיין. געוואָלט האָט ער, אוועקגיין שטיל, ניט
שטערן די פֿרייז פֿון די אַרמייער און פּויערים, נאָר מע
האַט דערזען, האָט ער אַראָפּגעלאָזט די אויגן. דערנאָך
האַט ער אויפּגעהויבן די אויגן, מיט דער האַנט געמאַכט

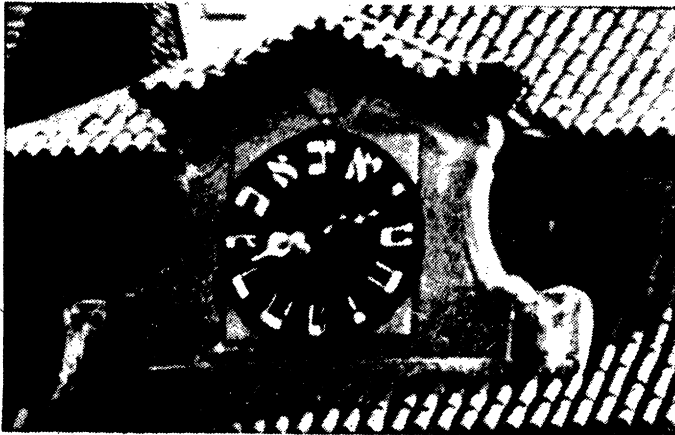
א האלבן ראד אין דער לופטן, זיך געזעגנט און זיך אוועק-
געלאזט אין דער צווייטער זייט.

אלע האבן אים באגלייט מיט די בליקן. גארניט גע-
רעדט. זיך אויפגעהויבן און נאכגעקוקט ביז ער איז גע-
ווארן קלענער און קלענער, פארשוואונדן. איז נאך אלץ
געווען שטיל. עפעס א מורמל, א שעפטשע האט זיך
געטראגן אף ליפן:

א מין גאווי! א וואונדער! א אידישער לערער
מיט א זאק בלעטער!

געדרוקט: „מארגן-פרייהייט“, 18-טער אקטאָ-
בער, 1939, ניו-יאָרק.

דער אידישער זיינער אין פראג

דער זיינער מיטן אלה-בית אויפן ציפערבלאט. ער נעפינט זיך אויפן דאך
פון קהילה-הויז אין דער טשעכאסלאוואקישער הויפט-שטאט

דבורה טארפנט

באוואוסטע לערערין און שרייבערין, מיטעדאקטארין פון "זאמלונגען", געשטארבן דעם 12טן אפריל, 1957.

מלכה גאטפריד / פעטאלומא, קאליפארניע

שלאף, מיין צארטע לערערין

געווידמעט דעם אנדענק פון דבורה טארפנט

שלאף, מיין צארטע לערערין,
 אין שטילן שלאף אויף אייביק...
 האסט געלערנט מיך צו זיין
 געדולדיק, גוט, און גלויביק.
 די זון ווארעמט-אויס די ערד,
 דער פרילינג איז דא ווידער.
 שלאף, מיין צארטע לערערין,
 לעס קבר דיינעם כ'נידער...
 ס'איז דיין קבר פריש און פייכט,
 און אלץ ארום ז'אין דרימל;
 שלאף, מיין צארטע לערערין,
 אונטער פרייען הימל...
 ווייכער ווינטעלע צעבלאזט
 דעם אראמאט פון בלומען;

שלאף, מיין צארטע לערערין,
 דיין רו איז איצט געקומען...
 ס'קומען שוואלכן דיר צו-גאסט,
 תמימותדיקע, שמילע;
 שלאף, מיין צארטע לערערין,
 זיי זינגען דיר א תפילה...
 אין דיין לעבן ביסט געגאנגען
 אויפן וועג פון שלום;
 שלאף, מיין צארטע לערערין,
 אין שלאף וואס קומט אן חלום...
 ביסט ביים שרייב-טיש מער ניטא,
 וועסט ניט קומען — ווידער...
 בלייבט מיר פארזעצן דיין גאנג,
 דיין גייסט, אין מינע לידער!

מיון לערערס לערער מ. אלגין

אויף די ווענט פון קלאס-צימער פון דער אידישער קינדער-שול הענגען די פארטרעטן פון די אידישע קלאסיקער. עס קוקן אראפ גרויסע פאטאגראפיעס פון פראגרעסיווע אמעריקאנער פרע-זידענטן. פארשידענע בילדער פון שרייבער און פירער באצירן די ווינקלען. די אלע מענטשן און געמעלן גיבן איבער דעם כא-ראקטער פון א אידישער פראגרעסיווער אמעריקאנער קינדער-שול.

אין דער שול, וועגן וועלכער מיר דערציילן דא, הערשט היינטיגן סעזאן א באזונדערע פרייד. דער לערער פון דער שול איז א יונגער אמעריקאנער-געבוירענער בחור. ער איז אלס קינד אנגעקומען אין דער שול זיך לערנען. דאס האט ער זיך אויסגעלערנט פון דעם לעבן פון די אידן איבער דער גאנצער וועלט. און אז ער האט פארענדיגט די אפפאנג-שול איז ער אוועק אין דער י. ל. פרץ-מיטלשול. און נאך דער מיטלשול האט ער באזוכט די „העכערע קורסן“ און איז געווארן א אידישער לערער. און איצט איז ער געקומען צוריק אין זיין שול אריין צו ווערן דער לערער.

ברוך, הייסט ער. אלע רופן אים לערער ברוך. די שול-טוער, די פארוואלטער און די עלטערן שטאלצירן מיט אים: אונזער לערער ברוך, אונזער וויכאוואניק, מיר האבן אים דערציגן.

און די קינדער זיינען גאר באגייסטערט. די קינדער האבן ליב א יונגן לערער. באזונדערס נאך, אז ער קומט פון זייער געגנט, ער קומט טאקע פון זייער שול, זיינען זיי גאר צופרידן. שטייט ער אזוי, דער יונגער לערער ברוך, שרייבט מיטן קרייד אויפן טאוול, דערקלערט די קינדער, דערציילט זיי עפעס, לערנט מיט זיי.

איינמאל האט זיך דער לערער ברוך אוועקגעזעצט און אזוי א קוק געטאן אויף א זייט, זיך צעשמייכלט און געוואלט אנהויבן דערציילן א מעשה.

מיטאמאל האט זיך א בחורל אנגערופן: „זעט נאר, קינדער, אונזער לערער ברוך זעט אויס, ווי מ. אלגין, אט דא, אויפן בילד, אויף דער וואנט!“

אלע קינדער פון עלטערן קלאס האבן באלד א ווארף געטאן זייערע בליקן אויף מ. אלגין'ס א בילד: ער זיצט, מ. אלגין, ביי א מיש, באברילט, א שמייכל הענגט אויף זיינע ליפן. פאפירן ליגן צעלייגט איבערן גאנצן מיש. א מעלעפאן געפינט זיך ביי דער זייט... די קינדער האבן זיך א הויב געטאן פון זייערע ערטער, זיך צונויפגעקופקעט לעבן בילד, וואס אויף דער וואנט, און גע-

לייענט אויף א קול דעם אונטערשריפט: „מ. אלגין ביי זיין רע-
דאקציע-מיש“.

דערנאך האבן אלע קינדער געווארפן זייערע בליקן אויף
זייער לערער ברוך. אויפן מיש לעבן לערער זיינען טאקע אויך
געלעגן ביכער און פאפירן, טינט, קליי, בלייפעדערס. קיין טע-
לעפאן איז ניט געווען. דער לערער ברוך איז געזעסן א רואיגער
און געשמייכלט. אים איז געפעלן געווארן דער פלוצימדיגער איינ-
פאל פון די קינדער.

דער לערער ברוך האט צוגערופן דעם איינציג-באברילטן בחור
אין קלאס, משה'לען. ער האט געליגן ביי אים די אויגן-געלעזער
און זיי אויף זיך אנגעטאן. ערשט איצט האבן די קינדער זיך
דערפרייט: אזא מין ענלעכקייט צו אלגין'ען! איז אפשר זייער
לערער אן אייגענער צו מ. אלגין?

— אז איר וועט זיך אוועקזעצן רואיג אויף אייערע ערמער,
קינדער, וועל איך אייך דערציילן אן אמת'ע מעשה, ווי אזוי איך
בין אמאל געווען אויף אן אמת מ. אלגין, — האט דער לערער
ברוך גערעדט צו זיי מיט אזא מין זיכערקייט און רואיגקייט, גלייך
ווי עס רעדט ניט קיין לערער צו זיינע שילער, נאר ווי אן על-
טערער ברודער רעדט צו זיינע אינגערע ברודערלעך.

— אן אמת'ער מ. אלגין? ! — האבן זיך די קינדער איבער-
געקוקט... זיי האבן זיך אויסגעזעצט אויף זייערע ערמער, ס'איז
געווארן שמיל, אכער אין זיי איז געווען א געוויסע אומרואיקייט,
א משיקאוועדיקייט. ווייל זיי, די עלטערע קינדער פון דער שול,
קען מען קיין מעשיות ניט דערציילן, וואס זיינען ניט-געשטויגן
און ניט-געפלוגן. וואס זיינען זיי, קינדער פון ערשטן קלאס? נאר
גרייט צו הערן עפעס אויסערגעוויינלעכס זיינען זיי געווען. ווייל
זיי האבן ליב געהאט זייער לערער ברוך און געהאט צו אים פיל
צומרוי.

— ווען איך בין געווען אין אייערע יארן, אדער א יאר, צוויי,
עלמער, ארום פופצן יאר, האב איך שוין געלערנט אין דער מיטל-
שול. און עפעס בין איך געווען גרויס געוואקסן פאר מייע יארן
דעמאלט.

איינמאל קומט דער לערער, מיין לערער, אין שול אריין און
דערציילט אונז מיט באנייטערונג, אז מיר וועלן האבן אינגיכטן
א גרויסן גאסט, משה אלגין קומט צו אונז.

און ער האט אונז איבערגעגעבן זיין פולע ביאגראפיע און די
גרויסקייט פון אים. און ער האט אונז אויך דערציילט, אז אלגין
איז געווען זיין לערער. ווען ער, מיין לערער, אייער לערערס
לערער, איז געווען א יונגער בחור האט ער זיך געלערנט פון א
בוך „דאס אידישע ווארט“, וואס אלגין האט צונויפגעשמעלט.
מ. אלגין איז געווען פון די בעסטע שרייבער, רעדנער און
לערער פון זיין צייט.

און, זאגט אונז אונזער לערער, — דערציילט דער יונגער לע-
רער ברוך, — אז מ. אלגין איז דער בעסטער רעדאקטאר אויך.
און אזוי ווי מיר ווילן אים געבן א גרויסן קבלת-פנים, וועלן מיר
דורכפירן א שפיל די „מארגן-פרייהייט“...

און דער לערער לייענט אונז פאר א שפיל, וואס קומט פאר
אין רעדאקציע. עס זיצן די אלע שרייבער, מיטארבעטער. מען
שרייבט און מען קלאפט אויף שרייב-מאשינקעס. עס קומען אר-
בעטער דערציילן נייעס פון די שעפער. עס קומען דערציילער,
דיכטער און ברענגען זייערע ווערק. עס קומען אויך מענטשן, וואס
רעדן זיך איין, אז זיי זיינען שרייבער, און ברענגען גרויסע רא-
מאנען, גאנצע ביכער... הכלל, א גאנצע שפיל פון א רעדאקציע.

אז ס'איז געקומען אויסצוטיילן די ראליען איז געווארן לע-
בעדיג. ווייל די מיטלשולניקעס איז געפעלן געווארן די שפיל. און
יעדער איינער וועט שפילן א ראליע פון א גרויסן מענטשן, און
נאך א שרייבער דערצו, זיינען זיי גאר געווען צופרידן. און אז
ס'איז געקומען צו דער ראליע פון מ. אלגין, האבן אלע געגעבן
א ווארף זייערע בליקן אויף מיר — און אין מיטן דערציילן צע-
שמייכלט זיך דער יונגער לערער ברוך, און זיין שמייכל איז מאַקע
אן אלגינישער שמייכל — און דער לערער גיט א באשלוס-קלעפל
איבערן טיש: „יא, חברה, ברוך איז, דאכט זיך, דער צוגעפאסטער
בחור פאר דער אלגין-ראליע!...“

איך האב שוין גארניט געהאט וואס צו זאגן. א ברירה האב
איך געהאט — איך האב געמוזט נעמען די ראליע אויף מיר. אלע
מיטלשולניקעס האבן מיך מקנא געווען.

נאר אויב שוין יא שפילן די ראליע פון אלגינען, האב איך זי
געוואלט שפילן גוט. איך האב געוואלט, אז ווען אלגין וועט קומען
צוגאסט און וועט אונז זען שפילן, זאל עס אים געפעלן. איך בין
גאנצע נעכט ניט געשלאפן. וואו איך האב געזען א בילד פון
אלגינען האב איך עס געבראכט צו מיר אין צימער אריין. מיין
לערער, מיינע עלטערן, מיינע עלטערנס פריינט און באקאנטע, וואס
האבן געקענט אלגינען פערזענלעך און האבן אים געהערט רעדן
(און ווער האט ניט געקענט אלגינען? ...) האב איך פארמוטשעט
מיט פראגן: ווי אזוי איז זיין אויסשפראך, זיין באוועגונג, זיינע
געוואוינהייטן ביים רעדן.

אלגין האט גערעדט מיט א שארפער רייש. איז וויפיל אידישע
ווערטער איך האב נאר געקענט געפינען אין מיינע ביכער, וואס
הייבן זיך אן מיט א רייש, האב איך געלייענט אויפן קול און גע-
ריבן די ריישן ראשיג.

ווען אלגין פלעגט אריין אין עקסטאז ביים רעדן און מאלן
בילדער, און זיין רעדן איז שמענדיג געווען דורכגעפלאכטן מיט
מעשה'לעך, בילדער, קאליררייך, פלעגט ער באוועגן אלע טיילן פון

זיין קערפער : ארומגעגאנגען איבער דער בינע, געפאכעט מיט די הענט אין דער לופט, זיך געבויגן, אלעמאל זיך א כאפ געטאן, אזא מבע געהאט, צו זיין שניפס, צי עס שטייט דער שניפס אויפן ריכטיגן ארט, פונקט אין צענטער. א ספארט געווען. שמענדיג ריין און ציכטיג אָנגעטאָן . . .

דער באשטימטער אונט איז געקומען. אין זאל איז געווען פינצטער. דער פארהאנג האט זיך אויפגעהויבן. מיר האבן אלע געוואוסט, אז מ. אַלגין זיצט אין זאל. מיין הארץ האט געקלאפט אזוי שטארק, ווי א גרויסער וואנט-זייגער. מיר האבן אלע גע-שפילט מיט פולער ערנסטקייט...

און ווען דער פארהאנג האט זיך אראפגעלאזט, איז אונז גרינג גער געווארן. שווערע שטיינער זיינען אונז אראפ פון די הערצער. איך בין געווען אזוי פארמאטערט און פארשוויצט, ווי איך זאל האבן געטראגן א בארג אויף זיך.

דער פארוואלטער עולם האט אונז געגעבן שטארקע אפ-לאדיסמענטן.

אַלגין איז ארויפגעקומען הינטער די קוליסן און מיט יעדן פון אונז געדריקט די האנט און זיך ווארעם באגריסט.

און שפעטער, ווען אַלגין האט געהאלטן איינע פון זיינע בא-לערנדע רעדעס, א רעדע, א לעקציע, און דער עולם איז געזעסן, ווי צוגעשמידט צו די בענקלעך, האט ער דערמאנט די מיטלשולני-קעס, די שפיל און ער האט געזאגט :

„היינט האט איר געזען נאך א באזויי, אז די קינדער-שולן זיינען די ווארצלען פון דער פראגרעסיווער אידישער באוועגונג. פון די ווארצלען וועלן ארויסוואקסן ביימער, דעמבעס. עס וועלן ארויסקומען פון זיי פירער, לערער, שרייבער און מוער. וואס שיע-נער און בעסער און שטארקער און טיפער און ברייטער מיר וועלן בויען די שולן, אליין שענערע פרוכטן וועלן מיר ארויסקריגן...

„די שולן וועלן ארויסגעבן א סך אַלגינס, נאָוויקס, כּצײַם, ביי-לינס, בוכוואַלדס און אלע אַנדערע שרייבער און דיכטער פון דער „מאַרגן-פּרייהייט“... קלוב-פירער, שול-פירער...“

און ער האט גערעדט און גערעדט מיט אזא מין פייער, מיט אזוי פיל היץ, מיט אזא ברען, מיט פארשידענע באוועגונגען, מיטן גאַנצן האַרצן, מיט דער גאַנצער נשמה, — אז ווי לאנג איך וועל לעבן, וועל איך עס געדענקען...“

. . . און דא האט זיך אונזער יונגער לערער ברוך אביסל אפ-גערוט, געמאכט א פיזיע. ער האט געגעבן א הוסטל אין זיין פויסט אריוין. ער האט ארונטערגעלאזט די בליקן פון זיינע אויגן צום מיש. ער האט אינגאנצן געביטן זיין טאן אויף טרויערדיגס :

„און גאר אומגעריכט, אין א מאָג אין נאָוועמבער, 1939, איז מיין לערערס לערער, אונזער אלעמענס לערער מ. אַלגין געשמאַרבן. מייזונטער און מייזונטער אידישע און ניש-אידישע אַמעריקאַ-נער זיינען געקומען דעם לעצטן מאל א קוק טאן אויף אים אין

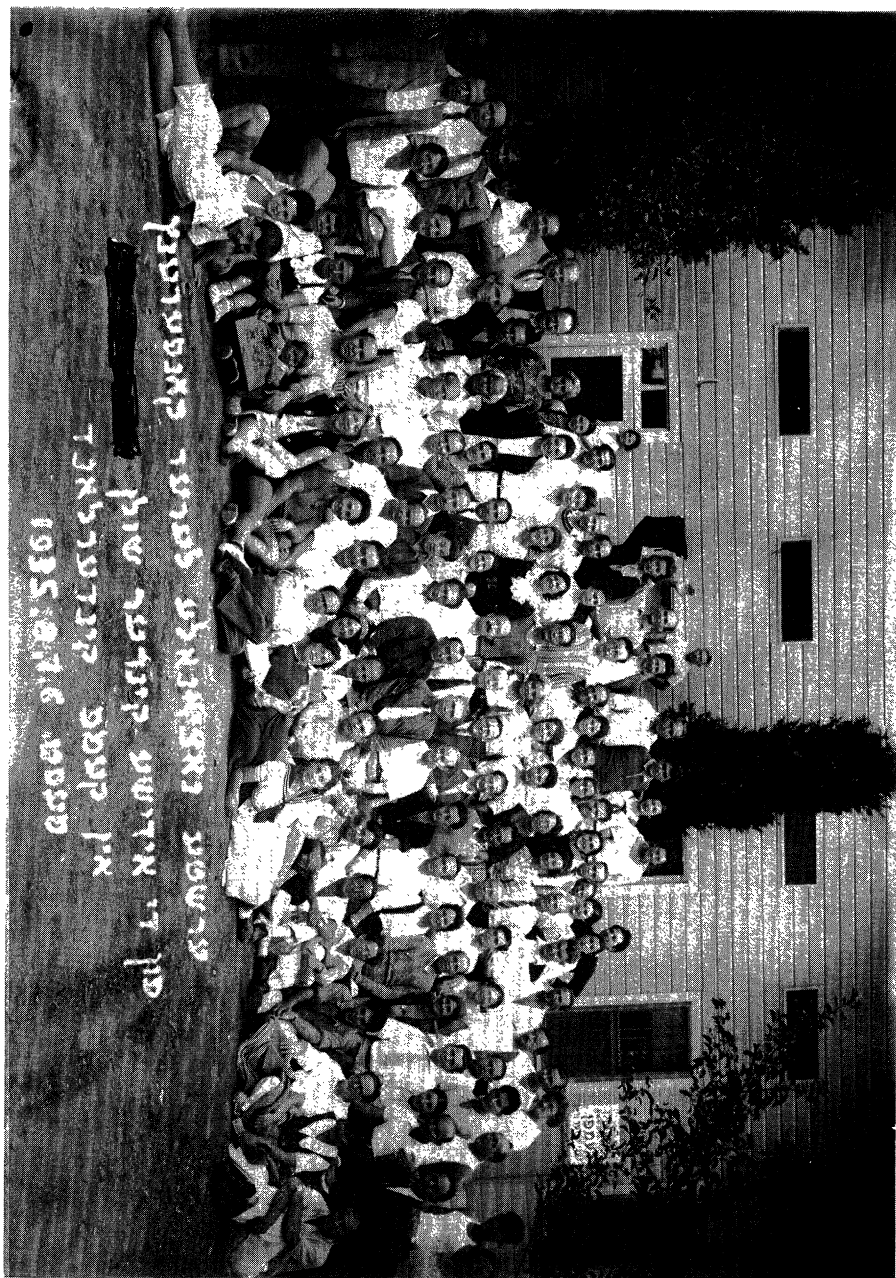
זיין ארון. און טויזנטער און טויזנטער האבן אים באגלייט אין זיין אייביגער רו אריין.

און דעמאלט, שטייענדיג אויף דער וואך לעבן זיין ארון, האב איך מיר געגעבן א ווארט, אז איך וועל ווערן א לערער... ארום איז געווען א וואלד מיט בלומען, וואס ארגאניזאציעס האבן גע-שיקט. ארום זיינען געגאנגען מענטשן אן א שיער, אן א שיער. און יעדער האט עפעס געשעפטשעט, עפעס צו זיך געזאגט, און אויך איך האב עפעס צו זיך געזאגט...

... אט דאס, קינדער, — האט דער לערער ברוך פארענדיגט — איז אן אמת'ע מעשה וועגן מיין לערערס לערער מ. אַלגין!...” די קינדער האבן זיך אויפגעכאפט, ווי פון א מאדנעם שלאף מיט פארשידענע הויך-קלינגענדיגע חלומות... ס'איז שוין געווען צייט אהיים צו גיין. זיי האבן נאך אמאל א בליק געטאן אויפן אַלגין-כילד, וואס האט געהאנגען אויף דער וואנט. זיי האבן זיך געזעגנט מיטן לערער. און מיט שטילע געמאסטענע טריט, האבן זיי זיך געלאזט צו דער מיר... זיי טראגן מיט זיך איצט אהיים א מעשה פון דער שול צו זייערע עלטערן וועגן זייער לערערס לערער מ. אַלגין! ...

הבר מ. אַלגין און חבר קלמן מרמר

הנהגת תלמידי בית הספר
בבית הספר התיכון
תל אביב תשס"ה
1985.07.16

די הויך = קורסן פון זעך ארבעט

א קלאס אין די הויך = קורסן פון זעך ארבעט

עס לוינט זיך די ארבעט ארום די שולן!

1.

א קיילעכדיג מיידעלע, א שווארצינקס, מיט לאנגע לאקעלעך, מיט גלאנציגע אייגעלעך איז דבורה'לע. זי קומט שטענדיג די ערשמע אין שול אריין. די ביכער, די העפטן און בלייפעדערס זיינען שטענדיג אין רענצעלע. אריינגעקומען, פארנומען איר פלאץ, אָנגעגרייט די ביכער, איבערגעקוקט איר היים-ארבעט, דערלאנגט זי עס צום לערער.

שמיכלט דער לערער צו דבורה'לען. ער האָט הנאה. ווי שיין זי שרייבט! ס'איז דאָך אזוי גוט דעם לערער, וואָס האָט אזא שילערין. און איר מאַמע און איר טאַטע האָבן אזוי ליב די שיינע מעשה'לעך, וואָס זי שרייבט.

דבורה'לע רעדט אזוי שיין אידיש, היימיש, גלייך ווי זי איז ערשט אַראָפּגעקומען פון דער שיף, פון אייראָפּע. דבורה'לע האָט ליב אויסצולערנען אידישע לידער און פאַעמעס און זיי דעקלאַ- מירן פאַר די עלטערן און מיטגלידער פון דער שול.

דבורה'לע קומט פרי אין שול אריין, ווייל זי האָט ליב צו העלפן דעם לערער מאַכן שיין די שול, צוקערן, אָפּווישן דאָס ברעט, צוגריימן קרייד, עפעס טאָן פאַרן לערער און פאַר דער שול.

אז דער לערער האָט גערעדט צו די קינדער וועגן דעם, אז מען דאַרף זיך בעסער לערנען, צוגריימן די ארבעט, ליב האָבן די שול, האָט ער שטענדיג געוויזן אַ ביישפּיל אויף דבורה'לען.

2.

די שול האָט זיך געפונען אין אַ געגנט, וואו עס וואוינען ווייניג אידן. און דערפאַר האָט די שול אַ קליינע צאָל קינדער. די ארבעט איז געפאַלן שווער אויף די שול-מוער און אויפן לערער. ס'האָט אַלעמאָל אויסגעפעלט געלט אויף דיר-הגעלט, אויף שכירות.

נאר, אז די שול-טוער און דער לערער האבן דערזען דבורה'לען, האבן זיי געשעפט נחת, זיך געפרייט און פארגעסן אלע שווערי-קייטן. זיי האבן מיט עקשנות געטראגן דעם יאך פון דער קינדער-שול, ווייל זיי האבן געזען, אז עס לוינט זיך די שווערע ארבעט, ווען עס וואקסן אויס אזעלכע קינדער, ווי דבורה'לע און אנדערע.

3.

יארן זיינען געלאפן און דבורה'לע האט פארענדיגט די שול, די מיטלשול. דער לערער איז אוועקגעפארן אין אן אנדער שטאט לערנען מיט אנדערע קינדער און צייטווייליג פארגעסן אן יענער דבורה'לען מיט די שווארצע צעפעלעך.

ס'איז אן ערשטער יולי, מיט יארן שפעטער, עס פארזאמלען זיך אין דער קאאפעראטיווער שול אין ניו-יארק די קינדער, מען פארט אין קעמפ, "קינדערלאנד" אויפן זומער. די קאנסלער שטייען גרייט אויפצונעמען זייערע קינדער. קומט צו א דערוואקסן מיידל מיט אן ערנסטן אינטעליגענטן פנים, קוקט און קוקט אויפן לערער: — א באקאנטער פנים! ... זייט איר ניט געווען אמאל דער לערער פון יענער שול?

— געווען! ... א, דאס איז דאך דבורה'לע! ...

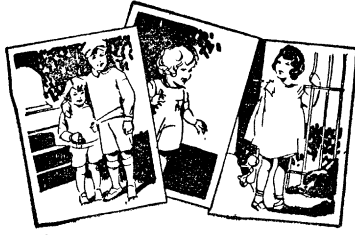
דבורה'לע פארט אין קעמפ אריין דערציען קינדער. זי איז די געזאנג-לערערין אין די שולן. זי טוט גוטע ארבעט. און זי דער-ציילט א סך אנגענעמע זאכן. זי העלפט אפילו דעם טאטן, וועלכער איז דער סעקרעטאר פון א געגנט-קלוב. . . .

אין קעמפ האט דבורה'לע געפירט אזוי רואיג די ארבעט, מיט אזוי פיל געדולד געלערנט די קינדער. די שול, די לערער, וואס האבן אזוי פיל יארן זי געלערנט, האבן צוגעגרייט א לערערין, א דערציערין, א פירערין.

דער לערער איז א צופרידענער ארומגעגאנגען איבערן קעמפ און יעדן דערציילט, זיך בארימט:

— דבורה'לע, דבורה'לע, איז מיינע א שילערין! איר זעט, עס לוינט זיך, עס לוינט זיך די ארבעט ארום די שולן! ...

דער לערער האט זיך מאָקרוי געווען

קינדערלאַנד. אַוונט. די קינדער ליגן אָף די בעטן מיט אויסגעשטעלטע קעפּ. ס'איז שטיל אין באַנגעלאַ. דער אויפפאַסער דערציילט אַ מיסע. ער דערציילט שטיי קער פון זײַן לעבן. די קינדער ווייסן, אז זײַער קאַנסע-לער איז אַ לערער אין די אַרדן-שולן. און ער קען אזוי פיל מיסעס. און זײ פילן ווי די מיסעס קומען אַרויס פון דער טיפּעניש פון זײַן האַרצן.

האַבן זײ לײב אזוי צו ליגן אָף די בעטן. ליגן שטיל מיט איינגעהאַלטענעם אַטעם, אַנשטעלן מויל און אויערן, גרויסע אויגן אַנשפּיגלען אין קליינטשיקן לעמפעלע, וואָס באַליכט דעם לערערס פּאַנים.

און אַ מיסע פון מילכאַמע האַבן קינדער לײב צו הערן. און אַ גאַנצן טאַג האַבן קינדער געהערט, אז אַ נייע מיל-כאַמע האָט שוין אויסגעבראַכן. קינדער פאַרשטייען מער, ווי מיר, עלטערן, שטעלן זיך פאַר. קינדער האַבן צווישן זיך גערעדט, אז ס'איז גאַר אַן אַנדער מילכאַמע. אייניקע האַבן געהערט פון דער מילכאַמע אין עטיאָפּיע, אָבער אַן אומבאַקאַנט פּאַלק; פון כינע, אַ ווייט, גרויס לאַנד, אַ סאַך אַרעמע מענטשן, וואָס טראַגן לאַנגע צעפּ און עסן רײז; פון שפּאַניע. דאָ האַבן שוין אַלע פאַרשטאַנען, אז ווען ניט היטלער און מוסאָליני, וואָלטן די לאַיאַליסטן גע-וואונען.

אָבער דאָ קומט אַן אַ נייע מילכאַמע: דײַטשלאַנד, פוילן, ענגלאַנד, פראַנקרײך און עפּשער די גאַנצע וועלט, אַ נייע וועלט-מילכאַמע? — אַזאַ מילכאַמע ווי ס'איז גע-ווען אין 1914? — פּלאַנטערט זיך עפּעס אין די קינדער-שע מויכעלעך.

און דער לערער דערציילט היינט אַ מיסע פון דער לעצטער מילכאַמע:

און אין דער קליינער שטאָט, אין אוקראַינע, איז גע-ווען אַ אידישע קינדער-שול. אַ שול פאַר קינדער פון אַר-בעטער, פון באַלמעלאַכעס, פון אַרעמען פּאַלק. און אינג-

לעך און מיידלעך פלעגן קומען יעדן טאג זיך לערנען שרייבן און ליינען א שיינעם אידיש. און א לערער איז געווען אין שול, זייער א גוטער לערער. אזא הארציקער, אזא געטרײער. ער האט געלערנט מיט די קינדער און זיי אויך באזארגט מיט עסן.

ווייל א גרויסער הונגער איז דעמאלט געווען אין לאנד. דאס גאנצע ברויט האט מען פאר די סאלדאטן אוועקגעשיקט. מע האט געדארפט אזוי, ווייל בראו האבן זיי זיך געשלאגן קעגן די סאָנים. א סאך סאָנים זיינען דעמאלט געווען. פון אלע עקן וועלט זיינען געקומען סאָנים און געוואלט פארניכטן דאס שטעטעלע מיט דער שול.

ס'איז געווען אזוי:

פריער האבן די מענטשן געהונגערט, האבן זיי זיך ניט געוואלט שלאגן, ניט גיין אין מילכאמע. האט דער צאר זיי געטריבן מיט בייטשן. זיינען זיי אין קאעס גע-ווארן און דערהארגעט דעם צאר און אליין געפירט דאס לאנד. אז מע האט דערהערט פון אזא זאך איבער דער וועלט, האבן אלע קעניגן און הערשער זיך דערשראקן, אז זייערע מענטשן וועלן זיי אויך אַרונטערווארפן, האבן זיי דערפאר געוואלט איינפירן א נייעם קעניג אין דעם לאנד פון דעם שטעטעלע, האבן זיי געשיקט סאלדאטן פון דער גאנצער וועלט.

איז בראו האבן זיך געשלאגן די ארבעטער, די באל-

מעלאכעס, די ארעמע מענטשן; די עלטערן פון די קינדער, וואס האבן געלערנט אין דער אידישער שול. האט מען זיי געשיקט דאס ברויט אפן שלאכטפעלד, איז דער-פאר ווייניק געבליבן ברויט פארן שטעטל. אבער פאר די קינדער האט געמוזט זיין ברויט! קינדער מוזן האבן ברויט! דער לערער האט געזארגט! ער איז אַרומגעלאָפן, זיך געקריגט און געקראָגן ברויט פאר זיינע קינדער!

ער האט אזוי ליב געהאט די קינדער, אזוי ליב געהאט! האט זיך געטראפן א שרעקלעכע זאך. און א פינצ-טערער טאג איז געקומען אפן אידישן שטעטל. באַנדיטן כוליגאנעס ווילדע זיינען פון ערגעץ אַנגעקומען. מיט געוואלדן און געשרייען האבן זיי גערויבט און געשלאגן די אידן אין שטעטל.

האט דער לערער פאַרמאכט טירן און טויערן. די קינדער זיינען געזעסן איינגענורעט... איינער אין צווייטן און זיך געשראקן. דער לערער איז געזעסן און דערציילט מיסעס: מיסעס פון א שיינעם מאַרגן, מיסעס פון א ליכ-טיקער און פרייער וועלט, וואס וועט קומען. און קיינמאל וועלן שוין קיין מילכאמעס ניט זיין. און קיינמאל וועלן זיך קינדער ניט שרעקן. און ברייט האבן די קינדער צעעפנט די אויגן און גע-

קוקט מיט גרויס גלויבן דעם לערער אין מויל ארײַן, און
געזען האָבן זײַ שוין די שײַנע, גרויסע, שפּילעוודיקע
וועלט.

נאָר פּלוצים האָבן זיך די געשרײַען דערנענטערט
צו דער שול. ווילדער און ווילדער איז געוואָרן דער
געוואָלד. אַט נאָענט לעבן די פענצטער און טירן. אַט
קומען זײַ אַרײַן אינעווייניק.

האַט דער לערער פון אַרט זיך אַ ריס געטאַן. דאָס
בוך אין האַנט איז אַ האַק געוואָרן. און מיט אַזאַ שטאַלצן
טראָט איז ער צו דער טיר אַוועק:
"קינדער, רואיק, האַט ניט קײַן מוירע, איך וועל ניט
לאָזן, איך וועל ניט לאָזן!"

און אַ פּראַל האַט די טיר געטאַן און זיך צעעפּנט.
און שרעקלעכע, ווילדע פענעמער האָבן זיך באַוויזן אין
פּאַרנאַכט. גאַזאַנישע אויגן און צינישער געלעכטער.
און דער לערער האַט אַ לײַבישע שטימע אַרויסגע-
לאָזט און די בוך-האַק אויפגעהויבן:

"איר וועט ניט וואָגן צו הײַבן די האַנט אָף די קינדער.
די שול מיט קינדער מוז לעבן. איך וועל ניט לאָזן. איך
וועל ניט ל . . ."

און ניט פּאַרענדיקט האַט דער לערער דאָס וואָרט.
אַ קויל האַט אים אַוועקגעלייגט.

און פּלוצים זײַנען פון אַלע אידישע גאַסן און געס-
לעך אידן אנגעקומען מיט העק און מיט שטעקענעס, מיט
שטאַלץ און מיט מעסירעס-נעפעש, מיט אַזאַ בראַווקײַט,
מיט אַזאַ הייסן ברען: "פאַר אונדזערע קינדער, פאַר אונ-
דזער שול, פאַר אונדזער לערער!" אז דער סײַנע איז
דערציטערט געוואָרן און איז אַנטלאָפּן געוואָרן.

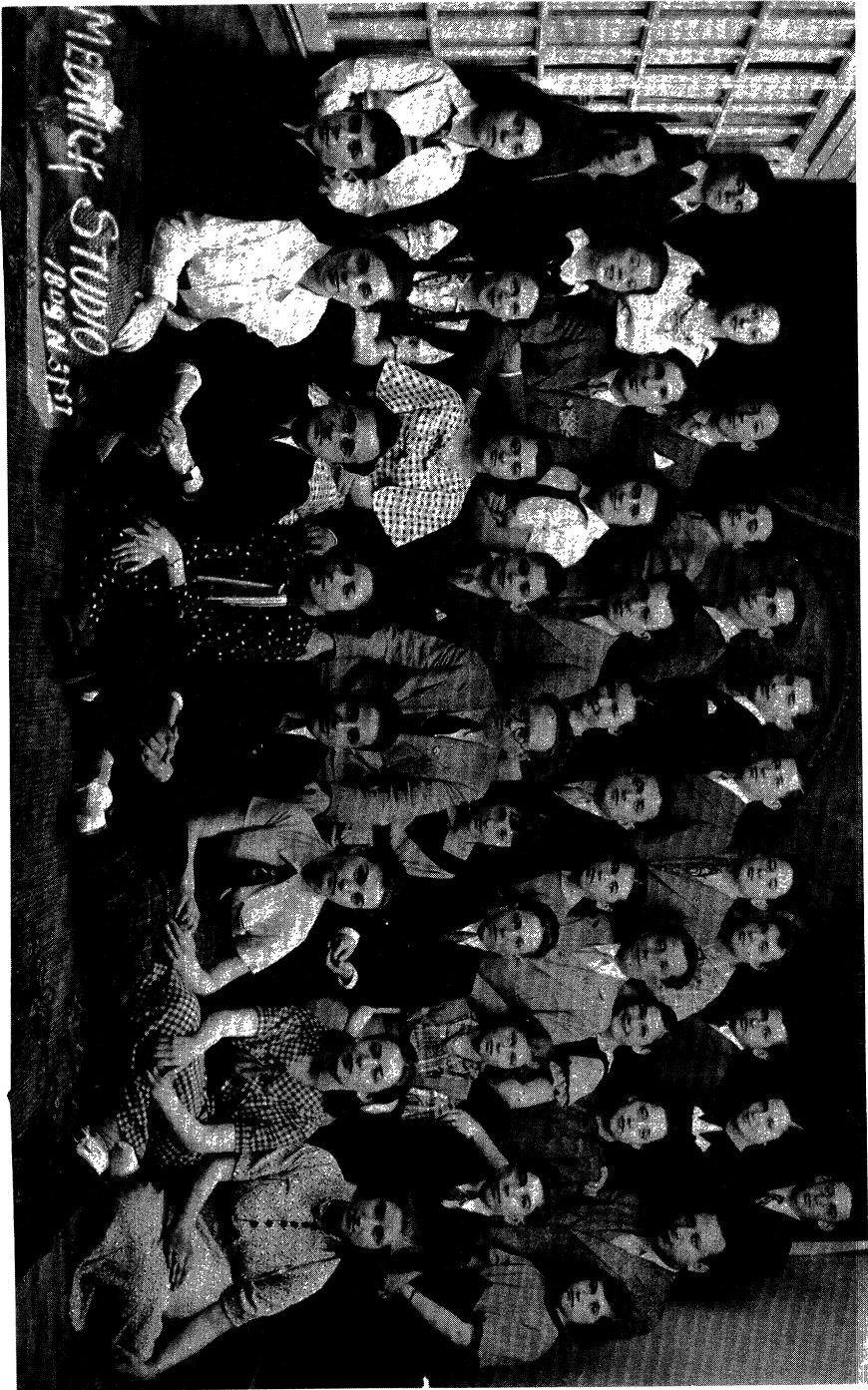
די קינדער זײַנען געראַטעוועט געוואָרן. די שול איז
געראַטעוועט געוואָרן. און דער לערער? — דער לערער
איז געליגן אַזאַ רואיקער, מיט אַפענע אויגן, און געקוקט
ערגעץ ווייט, ווייט, אין זײַן ליכטיקער וועלט אַרײַן...

ווען דער אויפפאַסער האַט פּאַרענדיקט די מײַסע,
האַבן די קינדער אַרויסגעלאָזט אַ באַגײַסטערטן אויסרוף.
זײַ האָבן זיך צוגעדעקט מיט די קאַלדדעס, געקוקט מיט
אַפענע אויגן אין דער נאַכט אַרײַן. שטיל האָבן זײַ זיך
איבערגערעדט:

— מיר האָבן ליב אַזאַ שול, מיר האָבן ליב אַזאַ לע-
רער, מיר האָבן ליב אַזאַ מײַסע!

און אַלע האָבן זיך אַפּגערעדט, אַז ווען זײַ וועלן קומען
פון קעמפּ אין שטאַט אַרײַן, וועלן זײַ גײַן אין דער אַרדן-
שול, אין דער שול פון זײַער לערער, וואָס קען דערצײַלן
אַזעלכע שײַנע מײַסעס.

געדרוקט: „מאַרגן-פּרייהײַט“ טעפּ. 20. 1939.

מיטלערע . פיליטעלפיק . דיי דייטערע יארן .

לוי זאפירא

מינה
אינגעלעך
און דער
לערער
לייב

אין דרויסן האָט אָנגעהויבן ווערן קאַלט. איז דער פאַר דער לערער לייבל היינט געקומען פריער אין שול אריין. טאַמער, ווי א זאך מאכט זיך, איז די פאַרוואַל-טערין היינט ניט געווען אין שול און ניט איינגעהויצט דעם אויוון, קען נאָך זיין קאַלט אין שול און די קינדער וועלן פריירן.

און סיי-ווי, האָלט דער לערער לייבל, אַז ס'איז גוט, אַז ער קען זיך אַרומקוקן אויף די ווענט; דאָ צופּוצן עפּעס אַ וואַנט-צייטונג, דאָרט איבערשטעלן אַ בענקל; צוקערן אַמאַל. און אפילע אַ פאַר מינוט זיצן און טראַכטן ווי אזוי צו מאַכן די שול שענער און בעסער.

לייגט ער זיך אויס, דער לערער לייבל, אויף זיין טישעלע; דעם קלאַס-זשורנאַל, אַ נייַ מיסע-ביכל מיט אַ קינד אויפן טאַוול, וואָס שמייכלט צו אים; בלייפּעדערס, פאַפיר, העפּטן, נאָך ביכלעך, און זינגט זיך אונטער אַ לידעלע.

פאַרטיק געוואָרן מיט דער גאַנצער אַרבעט, רייבט ער זיך איין האַנט אָן דער צווייטער, צעשמייכלט זיך מיט אַ גרויסן שמייכל און צעזינגט זיך שוין מיט זיין באַליבט לידעלע, וואָס ער האָט ליב צו זינגען, ווען די קינדער הייבן אָן צו קומען אין שול אַריין:

אוי, קינדערלעך און קינדערלעך קומען שוין אין שול, די ווענטלעך מיט געלעכטערלעך ווערן שוין פול; טאַנצנדיק און זינגענדיק וועט ווערן יעדער שטול, אוי, איינגעלעך און מיידעלעך קומען שוין אין שול!

און אזוי ווי ער זינגט זיך אזוי, עפנט זיך די טיר און עס קומט אַריין איין מאַמע מיט אַ אינגעלע, אַ צווייטע מאַמע מיט אַ אינגעלע, און נאָך, און נאָך, און נאָך. אַזש פינף מאַמעס מיט פינף אינגעלעך.

דער לערער לייבל האָט אַזש ניט געוואוסט וואָס צו טאָן; בענקלעך, אזוי פיל בענקלעך. זע נאָר, פינף מאַמעס און פינף אינגלעך. ער קראַצט זיך אַ ביסל הינטערן אויער.

ער רוקט בענקלעך. ער רייבט די הענט: „נו, נו, זיצט-זשע, זיצט, אוי-וויי, זע נאָר!“ און ער האַלט אין איין שמייכלען. שמייכלען שוין די מאַמעס און סע שמייכלען שוין די אינגעלעך. און זיי דערציילן, אַז זיי האָבן געהערט, אַז דאָ איז אַ אידישע שול, האָבן זיי געבראַכט זייערע אינגעלעך.

גוט, גוט! זאָגט דער לערער לייבל, נו, נו, וועמען-זשע זאָלן מיר פאַרשרייבן דעם ערשטן, דיך? קום אַהער און זעץ זיך אוועק!

זעצט זיך אוועק דאָס אינגעלע. דערווייל קוקט ער מיט גרויסע אויגן אויפן לערער לייבל. ער שמייכלט איצט ניט. ער וויל זען, וואָס דאָ וועט זיין.

ווי אַזוי-זשע הייסט אַ אינגעלע? — פּרעגט דער לערער.

סעמי!

„סעמען“, וואָס מע עסט? — פּרעגט דער לערער.

ניין, סעם!

אַזא קליין אינגעלע הייסט שוין סעם, ווי אַ גרוי-

סער מאַן?

ניין, די מאַמע רופט מיך סעמעלע, שימעלע!

אַט דאָס איז אַ נאָמען פאַר אַ אינגעלע, שימעלע!

זיך-זשע דאָ, שימעלע!

:: :: ::

און טעג און וואַכן און כאַדאַשים פון פּריינד זיינען זיך געגאַנגען. די אינגעלעך האָבן זיך אויסגעלערנט ליינע-נען און רעדן אידיש. און דער איקער האָבן זיי דעקלאַ-מירט, אוי, האָבן זיי דעקלאַמירט. אַז שימעלע, מוישעלע, הערשעלע, איציקל און בערעלע האָבן דעקלאַמירט, איז דאָס שוין געווען טעאַטער. זיי האָבן הויך און שטאַלץ אויסגעקלונגען לידלעך, פּאָעמעס, אַז ס'האַט אָפּגעקלונג-גען אין זאל. מאַמעס און טאַטעס האָבן זיך געפּררייט, גע-קלאַפט מיט די הענט און נאַכעס געהאַט.

:: :: ::

און ווידער זיינען אוועק טעג און וואַכן און כאַדאַשים געלאָפן. די מאַמעס זיינען געקומען אין שול אַרײַן. זיי זיינען פּריער געזעסן באַ די מיטינגען שטיל, זיך צוגע-הערט צו די וואַרעמע רייז פון דעם לערער לייבל. צו די גוטע רייז פון די שול-טוער, און זיי האָבן אָנגעהויבן צו פאַרשטיין; אַז גוטע מאַמעס, געטרייע מאַמעס, דאַרפן העלפן דער שול, וואָס לערנט זייערע קינדער. און די פינף מאַמעס האָבן געהאַלפן דער שול: זיי האָבן אויפּגעהאַנגען אויסגעפּרעסטע פאַרהענגלעך, וואָס האָבן אַריינגעבראַכט יאַנטעוודיקייט אין קלאַס אַרײַן. אַ דעקאַריטע פּלאַש מיט בלומען איז געבראַכט געוואָרן אויפן לערער-טיש. מע האָט געפּוצט די שול.

און אַט איז געקומען דער גרעסטער יאַנטעווי אין שול: באַ ווייס-געדעקטע טישן, מיט בלומען באַפּוצט, זיצן מאַ-מעס, טאַטעס, קינדער און שול-טוער. אויבן-אָן, אויף אַ

קליין טישל, ליגן פארוויקלטע פאפירן מיט רוטע בענדעך
 לעך פארבונדן. ס'איז דער יאנטעו פון פיר פריילעכע,
 פיר כאווערישע, פיר לערן-יארן. יארן פון אלעף-בייס ביו
 מאטלס שיינע מיסעס פון שאלעם אלייכעם. יארן פון
 „בערזשיס" ביו דער געשיכטע פון די אידן אין אמעריקע.
 די פינף אינגלעך, מיט שיינענדיקע פענעמלעך, מיט א
 ציטער אין הארצן דערווארטן הינט אונט צו קריגן
 זייערע דיפלאמעס...

:: :: ::

און די צייט שטייט דאך ווידער קוונמאל ניט. זיינען
 זיך ווידער געלאפן טעג, וואכן און כאדאשים און יארן.
 און דער לערער לייבל האט שוין אריינגעקראגן נייע
 קינדערלעך אין שול אריין. די פינף אינגעלעך זיינען שוין
 יונגען און לערנען שוין יארן אין דער מיטלשול. און
 אמאל, אמאל, פלעגט דער לערער לייבל באגעגענען
 איינעם פון זיי. זיך דערפרייען מיט אים און לאזן גריסן
 די איבעריקע און ווידער געלאפן אין שול אריין.

נאר איינמאל, ס'איז פונקט געווען מיטוואך אונט,
 דער לערער לייבל קומט אהיים, דערלאנגט אים זיין פרוי
 א בריוו. ער לייענט איבער דעם בריוו, ס'איז פון שימעלעס
 מאמען. און זי בעט אים, אז ער זאל קומען שאבעס אונט
 צו איר אין הויז אריין מיט דער כרוי און מיט זיין טאכ-
 טער. ער מוז קומען. ווען ער וועט נאר קומען, וועט זי אים
 שוין דערציילן פארוואס ער האט געמוזט קומען. און אויב
 ער וועט ניט קומען, וועט זי זיין אויף אים ברויגען אויף
 איר גאנץ לעבן!

און אזוי ווי דער לערער לייבל האט פינט, אז א
 מאמע איז ברויגען, וועט ער גיין, נאר ער פארשטייט
 ניט, פארוואס זי קען ניט שרייבן, וואס ס'וועט דארטן זיין.
 און פארוואס גאר מיט דער פרוי און טאכטער?
 און אט איז שוין, אויף שנעל, געקומען דער שאבעס.
 דער לערער לייבל פוצט זיך אויס. און זיין פרוי און טאכ-
 טער פוצן זיך אויס. און אט קומען זיי ארויף צו שימעלעס
 מאמען. שימעלעס מאמע עפנט די טיר. ס'איז עפעס שטיל
 אין הויז. זייער שטיל. דער לערער לייבל טוט זיך אויס
 דעם מאנטל. זיין פרוי און טאכטער טוען אויס די מאנטל-
 לען. און זיי ווילן זיך אוועקזעצן א ביסל רעדן, זאגט שוין
 מעלעס מאמע:

-- וואס וועלן מיר זיצן דא? קומט אריין אין זאל אריין!

אבער ס'איז דאך דארטן פינצטער! באמערקט
 דער לערער לייבל.

נו, וועלן מיר מאכן ליכטיק! זאגט שימעלעס
 מאמע און גיט א קוועטש א קנעפל, ווערט ליכטיק און
 סע ווערט א גרויסער הורא און א טומל און א ליארעם
 און א פרייד:

דריי „טשירעלעך" פארן לערער לייבל!

הורא, הורא, הורא!

און מע כאַפט אים, דעם לערער לייבל, און מע טראַגט אים אין דער לופטן, און מע ברענגט אים אויבן-אָן און מע זעצט אים אַוועק אויף אַ דעקאַריטער קייסערלעכער שטול, מע טוט אים אָן אַ פאַפירענע גאַלדענע קרוין, און אַרום אים זשומעט עס, און עס טומלט זיך, און ס'אָ פרייזד. — אַזוי, אַזוי, — שאַקלט-צו דער לערער לייבל און

הערט זיך איין ווי זינע שילער דערציילן אים: — שיימעלע וועט שוין אַליין באַלד זיין אַ לערער, נאָך אַ יאָר און נאָך אַ יאָר אין אַרבעטער-אוניווערזיטעט און ער ווערט אַ אידישער לערער. און ער וועט זיין פונקט אַזאַ שמייכלענדיקער לערער ווי ער, לייבל.

מוישעלע, ער איז שוין אַ גרויסער פירער, איצט שוין אַ פירער באַ דער קינדער-סעקציע, יוגנט פון אַרדן. ער האַלט שוין גרויסע רעדעס, האַלט ער. און ער האָט גאָר ליב צו שרייבן. ס'קען נאָך זיין, אַז ער זאָל ווערן אַ שרייבער, דער מוישעלע.

הערשעלע האָט אויך אַ גוטן „דזשאַב“ אין דער איד-שער סעקציע. ער קלאַפט אויף דער מאַשינקע, קלאַפט ער. ער צעשיקט בריוולעך אין אַלע שטעט און שטעטלעך, וואו עס זינען נאָר דאָ אידישע אַרדן-מיטגלידער.

איציקל איז גאָר, גאָר אַ גרויסער ייכעס געוואָרן. ער האָט זיך פאַרלייגט אויף צוויי זאַכן: וויסנשאַפט און געשיכטע. ער האָט שוין גאַנצע ביכער מיט מאַטעריאַלן. די פראַפעסאָרן אין אוניווערזיטעט זאָגן נאָר, אַז ער וועט זיין אַזוינס און אַזוינס.

און בערעלע, דאָס שטייגסטע פון אַלע בערעלעך, וויל זיין אַ אידישער דאָקטער. אַ אידישער דאָקטער? — לויט זיין פאַרשטאַנד, קען מען בעסער היילן, ווען מען פאַרשטייט דעם כוילע און מען קען אים אויפקלערן. ער וועט זיין אַ דאָקטער צווישן אידן. יא, יא, אַ אידישער דאָקטער...

און אין מיטן טיש שטייט אַ גרויסער לעקעך מיט אַ טאַך ליכטעלעך. ער ציילט איבער, פונקט איין-און-פער-ציק. אוי וויי, גיט ער זיך אַ כאַפּ באַם קאַפּ, ס'איז דאָך טאַקע היינט זיין געבורטס-טאַג. ער איז דאָך געוואָרן פערציק יאָר. זע נאָר, ער האָט גאָר פאַרגעסן, אַז ער איז געוואָרן פערציק יאָר!

און אַז מע האָט באַמערקט, אַז ער הייבט זיך אויף פון זיין שטול, איז מען געוואָרן שטיל. ער האָט אַ מורמל געטאָן צו זיך: אַזוי. פערציק יאָר. נו, איז וואָס?

מינע פריינט!

איצט, עפּשער, קענט איר פאַרשטיין די געפילן פונעם לערער, ווען ער דערזעט אַריינקומען פינף נייע אינגעלעך אין שול אַריין. פון פינף אינגעלעך וואַקסן אויס פינף יונגען. פון פינף קליינע וועלטעלעך ווערן געבוירן פינף גרויסע וועלטן. און דער לערער ווייסט, אַז ער האָט גע-האַלפן בויען אַ שיינע וועלט, אַ שיינעם מענטשן, קומט אין אים אַריין אַ גרויסע פרייזד, און ער איז שטענדיק

פריילעך און יונג.

— איצט לאַמיר אַלע זינגען — ווערט דעם לערער
לייבלס פּאַנעם פאַרפלאַמט — דאָס גוטע שול-לידעלע.

איז געוואָרן ערשט פריילעך און אַלע האָבן זיך צע-
טאַנצט. און מע האָט געגעסן און געטרונקען. און מע האָט
אַנגעלייגט אַ פּולן טיש מיט מאַטאַנעס פאַרן לערער לייבל.
און די מאַמעס און די טאַטעס און די קינדער האָבן
גערעדט. און אַלע האָבן געזאָגט אזוי:

אַ שניידער נייט קליידער, איז אונדז וואָרעם און
מיר קוקן אויס שייַן. אַ שוסטער מאַכט שיד, פאַרהיט ער
אונדזערע פיס און מיר קענען גיין איבער דער וועלט.
נאָר אַ לערער, דאַכט זיך, מאַכט גאַרניט, נאָר ער נעמט,
לאַמיר זאָגן, אזוי, אַ קליין הילצערן רוי מענטשעלע, וואָס
קען ניט גיין און הייבט ניט אָן קיין זאַך צו פאַרשטיין,
און ער רעדט אין אים אַריין, ער זינגט אין אים אַריין, ער
בלאָזט אין אים אַריין אַ נעשאַמע, פאַרבינדט אים מיט אַלץ
וואָס איז שייַן און גוט, פאַרקניפט אים מיט די ליכטיקע
אַרבעטס-מענטשן פון דער גאַנצער וועלט און פירט אים
דערנאָך אַרום זיין גאַנץ לעבן איבער דער וועלט. און
וואָס מען זאָל ניט געבן, באַצאָלן דעם לערער, קען מען
אים קיינמאָל ניט אָפּצאָלן...

— און זאָל לעבן אונדזער גוטער לערער לייבל!
און ביז אין דער שפעטער נאַכט אַריין האָט מען זיך
געפרייט. און אַלע האָבן געזאָגט, אַז אַזאַ סימכע פון די
פינף אינגעלעך מיטן לערער לייבל האָבן זיי נאָך ניט גע-
זען אויף דער גאַנצער וועלט!...

„היים און דערציאונג“, יוני, 1940

נער הענובה

צו אַלע לערער

וואָס האָבן
דערצויגן
דורות אין אַ
פּדאַגאָעסיוון
גימפּט!

גיי אין פאלק מיט אלגנים ווארט! ...

פלוצים, אזוי אומדערווארט פאר אים און דער פאמיליע, האט ער באשלאסן צו ווערן א אידישער לערער, א לערער אין די אידישע קינדער-שולן.

אין די קינדער-יארן האט ער גאר קיין צופיל אידיש ניט גע-וואלט לערנען. ער האט גאר ליב געהאט זייער פיל זיך צו שפילן אין גאס. ער האט גאר ליב געהאט צו לויפן און שפרינגען און איבערקערן א וועלט. א מוזיק געווען. ער האט בכלל ניט ליב געהאט זיך אוועקצוועצן און לערנען.

גאר זיין פאטער איז געווען א לערער, א אידישער לערער אין די קינדער-שולן. איז אים, דעם זון, אויסגעקומען מיטצופארן מיטן פאטער, מיט דער מוטער, מיטן שוועסטערל, מיטן מעבל, מיט די ביכער איבער פארשידענע שמעט.

באזונדערס די ביכער האט ער שוין געהאלפן טראגן דעם פא-טער פון קליינווייז אן. ער האט באקומען א מין ליבע צו דעם מאטנס ביכער. שוין פון קינדווייז אן האט ער געזען זיין פאטער זיצן און שרייבן אדער קלאפן אויף א שרייב-מאשינקע.

דער טאטע האט פארריכט קינדערשע קאמפאזיציעס, מעשה-לעך. דער פאטער האט געשריבן מעשה'לעך פאר קינדער. ער האט דערציילט און געלייענט די מעשה'לעך פאר זיין זון. דער פאטער איז געווען פאר אים פון קינדווייז אן דער לערער, דער שרייבער, די שול.

און יארן און יארן זיינען זיך געגאנגען. און דער זון, דעם לערערס זון, איז זיך געוואקסן. פון יעדער צייט און פון יעדער שמאט איז עפעס געבליבן אין די זכרונות: אין דעם קעמפ, "קינד-דערלאנד" איז ער ארומגעלאפן אויף די גראזן, אין קינדער-גארטן איז ער דארטן געווען. אין פאסעיק האט ער צעבראכן די שויבן פון א שאפע מיט ביכער. אין דעטראיט האט ער געשלעפט, ביי די פיס, זיין מאטן פון דער בינע, ווען זיין פאטער האט גערעדט פאר א גרויסן עולם. אין פילאדעלפיע איז ער געקראכן אין פערי-מאונט-פארק און אויף די באן-רעלסן. אין שיקאגא האט ער אוועק-געשפאצירט א זיבן-און-פופציק בלאקן. ער איז געווען א מוזיק...

ער האט אנגעהויבן לערנען אידיש אין דער קינדער-שול נור מער דריי אין שיקאגא. דער פאטער זיינער איז געווען דארטן דער לערער. א מאדנע דערשיינונג איז דאס געווען: דער טאטע מיטן זון זיינען צוזאמען געגאנגען אין שול אריין. האט זיך אמאל געטראפן, אז א שול-מוער איז אריינגעקומען אין מיטן לערנען פון ערשטן קלאס. דער שול-מוער א בר הים האט אויף טשיקאוועס א פרעג געמאן דעם קלאס: „קינדער, וואס טראכט איר עפעס וועגן אייער לערער, עפעס א גוטער לערער? ...“

קינדער זיינען קלוג. זינץ פארשטייען ווי אזוי צו ענטפערן;
זיי וועלן ניט פארשעמען זייער לערער. אלע האבן געענטפערט,
אז זייער לערער איז א גוטער. נאר איין אינגעלע, א שווארצינקער,
האט זיך אויפגעהויבן און געהאלטן זיין האנט אין דער לופטן:
„וואס ווילסטו זאגן?“ — פרעגט אים דער שול-טוער אברהם. „איך
וויל זאגן, — מאכט דאס אינגעלע, — אז אונזער לערער איז דער
בעסטער לערער אויף דער גאנצער וועלט!“

אין קלאס איז געווארן א געלעכטער. דער שול-טוער האט
זיך צעשמייכלט. ער האט זיך אויף א מינוט געפונען אין א פאר-
לעגנהייט און דערנאך ווידער געפרעגט דעם אינגעלע: „אבער
פון וואנען ווייסטו, דו ביסט בלויז אין שול דעם ערשטן סעזאן?“
„איך קען דעם לערער זינט איך לעב, ער איז מיין פאטער!...“
און ווידער זיינען יארן און יארן געגאנגען. ער איז שוין
געווארן א „קעמפער“ אין קעמפ „קינדערלאנד“. ער האט זיך גע-
לערנט אין א קינדער-שול אין די בראַנקס.

זיין מוטער איז געשטארבן. ער איז נאך געווען יונג, ארום
צוועלף יאר. נאר ער האט ניט געוויינט. מיטאמאל איז ער אויס-
געוואקסן. עפעס איז ער אנדערש געווארן. אביסל פאר'הלומט.
ער האט אנגעהויבן סאלן בילדער.

אבער לערנען אין סקול און אין שול האט ער ניט געוואלט.

ער האט עפעס קיין געדולד ניט געהאט. ס'איז א מאדנע זאך
געווען מיט אים: ער האט פארשטאנען די לימודים, נאר ער האט
ניט געוואלט צוגרייטן די ארבעטן. ער האט זיך דורכגעשטופט
אין דער עלעמענטארער סקול אין אין דער אנפאנג-שול; ער האט
קוים פארענדיקט די היי-סקול און די צענטראלע מיטלשול.

ער האט שוין געוואלט ווערן א גרויסער מענטש און א גרוי-
סער פארדינער. ער האט שוין אנגעהויבן „ארומגיין“ מיט מייד-
לעך. און ער האט געמאלט בילדער.

עפעס האט ער אנגעהויבן ארגאניזירן אינגלעך-קלובן אין דער
נאכבארשאפט. אזעלכע קלובן, וואס האבן ניט קיין גייסטיקן
אינהאלט, בלויז פארוויילערישע. ספארט האט ער ליב געהאט.
די יארן פון איבערגאנג פון אינגל צו דערוואקסענעם מענטשן האבן
געבראכט זארג פארן פאטער, דעם לערער.

רייד און רייד, עקשנות'דיגע ווערטער האט דער לערער-פא-
טער גערעדט צו זיין זון. אין דעם לערערס זון זיינען פארגעקומען
גרויסע מלחמות. אן אומרו א גרויסער האט דארטן געהערשט.
אין דעם מוח פון דעם יונגן זון האבן מלחמה געהאלטן: דער
לערער מיט זיינע באשיידענע פארדינסטן, מיט זיין באשיידענער
קליידונג און וואוינונג, מיט דער אידישער שפראך און פראנצ-
סיזן געדאנק קעגן א מעכטיגער אמעריקאנישער וועלט פון פאר-
ווילונג, ספארט, ראדיא, טעלעוויזיע, צייטונגען, קלובן, ביליאַרד
און וואס ניט? ... א שווערע מלחמה.

און דער זון איז אוועק איבער באנען צו פארקויפן שפייז און קאלמע געטראנקען צו פאסאזשירן. ער האט געוואלט ווייזן אז ער קען פארדינען. אבער ניט דאס האט ער געזוכט. ער האט עפעס אנדערש געזוכט. ער האט געמאלט בילדער... „איז אפשר ווילסטו זיין א קאנסעלער אין קעמפ „קינדער-לאנד“, מיין זון?“ — האט דער לערער-פאטער פאר אים געשמעלט די פראגע.

יא, ער איז אוועק צו ווערן א קאנסעלער. און דארטן, ביי דער ארבעט ארום קינדער, האט ער זיך געפונען. ער איז גע-ווען צופרידן.

פון דארטן איז ער שוין געקומען, א קארג-אכצן-יאריגער בחור, גאר אן אנדערער. ער וויל שוין לערנען אויף די „העכערע קורסן“, ער וויל אויפנעמען פראבלעמען פון אידישן לעבן און בכלל זיך לערנען.

מיט געוואלט האט ער דורכגעשמופט א יאר קאלעדזש. נאר ער וויל גאר ניט קיין קאלעדזש-קענטעניש, ער וויל געזעלשאפט-לעך לעבן.

נאך א יאר און נאך א יאר ארבעט אין „קינדערלאנד“. נאך א קורס און נאך א קורס אויף די העכערע קורסן.

ער וועט ווערן א פירער צווישן דער אידישער יוגנט. ער ווערט א פירער אין דעם יוגנטלעכן אידיש-רעדנדיגן קלוב אויפן נאמען פון דעם יוגנ-פארשטארבענעם שרייבער און לערער בצלאל פרידמאן. גוט אזוי, טראכט זיין מאמע.

ער ווערט א מאלער. זיינע אילוסטראציעס ווערן גענוצט אין קלוב-זשורנאל און אין אנדערע אויסגאבן. עפעס ווערט ער אן ע פ ע ס .

און דער פאטער-לערער איז צופרידן, וואס זיין זון איז ניט פארלוירן געגאנגען ערגעץ אויף דער „מין אמעריקאנישער“ גאס, אויף יענער גאס, וואס דערציט די זין אויף די ראגן פון קענדיסטארס און אין ביליארד-זאלן . . .

נאר, אז ער, דער-זון, זאל וועלן ווערן א אידישער לערער, אויף דעם האט זיך קיינער ניט געריכט.

מיטאמאל קומט אן א בריוו:

„טייערער פאפ!

„איך האב געטראכט און געטראכט, און באשלאסן צו ווערן א אידישער לערער. אלס שול-לערער וועל איך האבן א געלעגנ-הייט זיך צו לערנען, מיט קינדער לערנען, זיין צווישן די מאסן, צווישן פאלק, דינען מיט וואס איך קען. מיט מיין ווארט, מיט מיין מאמע, מיט מיין פינזל.

„וואס איז דיין מיינונג?

„כאמש איך בין שוין א כמעט-דערוואקסענער, שוין באלד צוואנציג יאר אלט, וויל איך דאך ניט אוועקפארן פון דער היים, צו זיין א לערער אויף דער פראווינץ, אן דיין צושטימונג און אן דיין גומהייסונג...

„איך ווארט אויף דיין ענטפער.

דיין, זון.“

„קינדערלאנד“, סעפטעמבער, 1947.

דער פאטער האט געענטפערט זיין זון אזוי :

„טייערער זון :

„איידער איך שרייב דיר ארויס מיין מיינונג וועגן דיין וועלן ווערן א אידישער לערער, וויל איך דיר לאזן וויסן, אז עס געפעלן מיר דייןע מאטייוו פארוואס דו ווילסט ווערן א לערער : זיך צו לערנען, מיט די קינדער לערנען, זיין צווישן די מאסן, צווישן פאלק, דינען!... איך וויל דיר דא איבערגעבן, וואס דער אומ-שמערבלעכער לערער, אונזער אלעמענס לערער מ. אלגין, האט גערעדט צו די לערער. דאס איז געווען אין סעפטעמבער, 1938. ס'איז דעמאלט פארגעקומען די צווייטע נאציאנאלע לערער-קאנפערענץ פון די אידישע קינדער-שולן.

קינדער, פארשטייט זיך, האט זיך ניט פארגעשמעלט, אז ער רעדט דאס לעצטע מאל צו א פארזאמלונג פון לערער. אין א יאר ארום האבן מיר אים פארלוירן.

איך בין געווען ביי דער קאנפערענץ און דעמאלט איבער-געגעבן א באריכט אין דער „מארגן-פרייהייט“, וואס איז דער-שינען מיטוואך, דעם 14טן סעפטעמבער :

„מיט גרויסע אוואציעס איז אויפגענומען געווארן מ. אלגין. ער האט באגריסט אין נאמען פון דער רעדאקציע. אלגין האט צווישן אנדערעס דערקלערט :

ס'איז איבעריג צו זאגן, אז מיר פאלגן נאך מיט גרויס אינ-טערעס די ארבעט פון די קינדער-שולן און די ארבעטן פון די לערער.

אויף וויפיל מיר ווייסן, האט איר, לערער, דורכגעמאכט גרויסע פרוכטבארע ארבעטן אין פארטיפן די מעטאדן פון לערנען מיט די קינדער פון דעם לעבן פון די אידישע פאלקס-מאסן.

די שולן קאן מען איצט ניט פארגלייכן מיט דעם, וואס זיי זיינען געווען צוריק מיט צוויי-דריי יאר.

די שולן האבן זיך א סך פארבעסערט. די לערער מאכן איצט א בעסערן איינדרוק, לערער, קולטור-מענטשן, אידן, קולטור-מענטשן.

איר האט צו פארצייכענען א זייער שיין בלאט אין דער גע-שיכטע פון די שולן. איר מענט זיין שטאלץ מיט דער ארבעט. איר האט זיך דערווארבן מער השיבות דורך אייער סיסטעם

פון מער אויסגעהאלטנקייט.
 מיר זיינען נאך ניט אינגאנצן צופרידן. ניטא קיין איינהייט-
 לעכקייט ווי אזוי צו לערנען.
 מיר דאכט זיך, אז ס'איז שוין געקומען די צייט, אז מען זאל
 זארגן, אז זומער זאלן מיר האבן קורסן פאר לערער.
 עס איז א באזונדערע פרייד, וואס עס קומען צו א מ ע ר י -
 ק א ג ע ר - ג ע ב ו י ר ע נ ע לערער, שרייבער, — דאס איז דער
 בעסטער ענטפער די אסימילאטארן וועגן גורל פון אידיש אין לאנד.
 די שולן האבן איצט אן אויפגאבע: קאמף קעגן פאשיזם און
 אנטיסעמיטיזם. ניט נאר א קאמף כלפי חוץ, נאר א קאמף פון
 אינעווייניג. אין די רייען פון דעם אידישן פאלק זיינען פאראן
 אנטמי-אידן, מיר'ן זיי רופן אנטמי-אידישיסטן, וואס פאר/מיאוס'ן
 אידיש ביים יונגן דור.

איצט האט איר א ספעציעלן צוועק אויף דער אידישער גאס:
 הויבן די השיכות פון דער אידישער שפראך און דער אידישער
 קולטור. אונזער אויפגאבע איז: א שול דארף ווערן א צענטער,
 וואס זאל ארויסרופן דרך-ארץ און ליבשאפט צו אונזער שפראך
 און אונזער קולטור.

די שולן גייען אויפן וועג צו ווערן אזעלכע צענטערס.
 מיר דארפן ווערן „אידישע נארעדניקעס“, מיר דארפן גיין צו
 די מאסן. מיר דארפן זיי לערנען, אז זיי האבן א רעכט צו זיין אידן.
 אונזער גאס איז פול מיט „פארווערטסיזם“, ציוניזם, יאהודים-
 אסימילאציע. די אויפגאבע פון אידישן פאלקס-מענטש איז אויפ-
 צוקלערן, אז דער איד האט א רעכט אויף זיין בוך, זיין שרייבער,
 זיין לערער; ער האט א רעכט צו פאדערן אין דער רעגירונג-שול
 זיין שפראך, אין די ביבליאטעקן — זיינע ביכער; א רעכט צו
 רעדן צו זיין קינד אויף אידיש. זיך פארטיידיגן — דאס איז דער
 קאמף קעגן פאשיזם און אנטיסעמיטיזם, בויען דעם דעמאקרא-
 טישן פראנט...“

און איצט, מיין זון, שרייב איך דיר צו מיינע פאר ווערטער:
 אויב דו ווילסט ווערן א אידישער לערער און די נאציאנאלע שול-
 און קולטור-קאמיסיע גלויבט, אז דו קענסט שוין זיין א אידישער
 לערער, בין איך זייער און זייער צופרידן.
 איך גיב דיר מיט מיין ברכה: גי י א י נ פ א ל ק מ י ט
 א ל ג י נ ס ו ו א ר ט ! . . . “

א פאליטישע אידן-קעגן, ווי אס טאן זאגן
 זאלן אס זאלן זיין אסאך אסאך אסאך אסאך
 אסאך אסאך אסאך אסאך אסאך אסאך אסאך
 אסאך אסאך אסאך אסאך אסאך אסאך אסאך

חבר מ. אלגניס פערלדיגע האנטשריפט. דער אנהויב פון
 זיינעם א מאנסקריפט — א קריטיק איבער א בוך.

"איך זינג אמעריקע"

די פראָגראַם ביי דער גרויסער מיטלשול־פייערונג אין ניו יאָרק, זונטאָג, דעם 21טן מערץ

פון קארל וואַסערמאַן

הַנוּכָה, צום יאַרצייט פון דר. מאָרטין לוטער קינג, און צו אנדערע געדענק־דאַטעס.

עס איז גוט צו הערן דאָס אידישע וואָרט פון די מילער פון די היינעכדיגע רענע יונגטלעכע.

היי־יאָר איז אונז צוגעקומען אַ נייער ער קלאַס פון קינדער, וואָס האָבן ניט באַזוכט קיין עלעמענטאַר־שול פריער, אָבער זיינען נרייט צו לערנען. האָבן מיר געגרינדעט אַ פראַמיטלשול קלאַס, און עס איז אַ פרייד צו זען די דער־גרייכונגען מיט די קינדער.

דער קאָנצערט וואָס וועט דורכגעפירט ווערן היי־יאָר זונטאָג בייטאָג, דעם 21טן מערץ, אין באַרבייאָן פלאַץ

זא טעאטער, אויף דער 58טער גאַס און 6טער עוועניו, וועט איינגעטיילט ווערן אין דריי טיילן: (1) כאַר־געוואַנג, (2) טענז, און (3) שפיל. די שפיל האָט ספעציעל געשריבן דער דירעקטאָר פון דער אידיש־וועלטלעכער דערציאָונגס־ביראָ, רעדאַקטאָר פון „אידישע קול־טור“ און אָנגעזעענער פּעדאַגאָג, איטשע גאַלדבערג. די שפיל הייסט: „איך זינג אמעריקע“. עס שטעלט מיט זיך פאַר ווי „אידיש“ גייט דורך אינם אמעריקאַנער אידישן לעבן די לעצטע 80 יאָר, ווי עס ציט זיך דער גאַלדענער פּאַדעם פון די אַרבעטער פּאַעטן דוד עדעלשטאַט, פון זיידן, מאָריס ווינטשעווסקי, פון מאָריס דאָ זענפּעלד — ביז משה לייב האַלפּער, ה. לייבוויץ, אַבראַם רייזען, יוסף ראָל־ניק, יאַסל קאַטלער, משה שיפּריס, י. א. ראָנמיש, בער גרין און אַנדערע.

אין די באַזונדערע עפּיזאָדן וועט זיך אָפּשפּילען: דער אימיגראַנט אין דעם סוף פון לעצטן יאָרהונדערט; א. ראַבאָן און לייבוויץ ביי דער מצבה פון דוד עדעלשטאַט; אַבראַם רייזען רעדט צו די „יונגע“; שלום עליכם טרעפט זיך מיט משה נאָדיר'ן; ביי מאָריס ראָזענבעלד'ס קראַנקן בעט; די

די קאָנצערטן פון אונזער ניו יאָר־קער מיטלשול האָבן יעדן יאָר גערקאָגן אַ סך לויב סיי פון די באַזוכער און סיי פון די עלטערן. דער לעצטער אויפטריט פון די מיטלשול תלמידים אין דעם סענטראַל פּאַרס האט באַגייסטערט טויזנטער צושויער.

אין דעם פּרילינג־קאָנצערט היי־יאָר וועלן די סטודענטן אָפּשפּילען דורך וואָרט, ליד, שפיל און טאַנץ, די לימודים אין זייער מיטלשול, וואָס שטייט אונטער דער פירערשאַפט פון לאַנג־יאָריגן פּעדאַגאָג שמואל קאַרן.

דער דירעקטאָר, שמואל קאַרן, האָט אונטער זיך אַ טיכטיגע גרופּע באַגאַבט לערער, ווי בען פילד, יודזשין אַרנשטיין, קארל וואַסער־מאַן, בייקע קלעבאַנסקי, ב. גאַל־דנבערג, אידיט סיגל און פיטער שלאָסער. די לערער זאָרגן זיך צו דער גרייכן מיט די סטודענטן, אַז זיי זאָלן זיין באַקאַנט מיט די וועלטלעכע, סאָ־ציאַלע שטימונגען און אידיען און מיט די גרייטן און אַספּיראַציעס פון אידישן פּאָלק, ווי אויך מיטן אַלגעמיינעם לעבן פון אמעריקאַנער פּאָלק.

די לימודים זיינען: אידיש־שפּראַך, גראַמאַטיק, לייגענען, שרייבן און רעדן; אידישע ליטעראַטור; אידישע געשיכ־טען; סאַציאַלע שמועסן; געזעלשאַפט־

קענטענישן; אידיש געזאַנג און טענז. די סטודענטן פּאַרברענגען אַרום זעקס שעה יעדן שבת לערנענדיג אַסד די געזעטשאַנדן.

עס איז אַ פרייד אַריינצוקומען אין מיטלשול, גיין פון קלאַס צו קלאַס און זען ווי מען שטודירט, מען לייגענט, מען שרייבט, מען דיסקוטירט, מען זינגט און מען טאַנצט.

אָפּט קומען פאַר אַסעמבליס (אַ צור־זאַמענטרעף פון אַלע קלאַסן) וואו עס טרעטן אויף די לערער און די סטודענטן. עטלעכע פון די אַסעמבליס זיינען געווען געווידמעט צום יוסיטוב

עקספּלאַטאַציע פון אַרבעטער אין אַמעריקע; די סאַפּאָ און וואַנזעטי דערמאָרדונג; איד און נענע; דער אָפּהילך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה און די נאַצי־קאָמאַנדאָס. דער נאַרענער פּאָדעם פון דער איי־דישער ליטעראַטור אין ניט איבערנען ריסן געוואָרן. די אידישע שאַפונג ניט אָן.

וואַרטלעך דער יונגער זינגער און מור זיקל־לעך פּיטער שלאָסער. די סטור דענטן וועלן אויסזינגען סיי אין כאַר און אין סאַלאַם איבער אַ צענדליג לידער. פאַר די סטור אין פאַראַנטוואָרטלעך די אָנגעזעענע, פּאַנדיקאָריגע מאַנזל־לעך רערין אידים סינגל. די דראַמאַטישע אַרבעט מיט די סטודענטן פירט אָן דער לערער פון אידיש — פּאַרל וואַסערמאַן.

די פּאָרשטעלונג וועט נעגעבן ווערן וויך נאַרעציע, דעקלאַמאַציע און געזאַנג. פאַר דעם געזאַנג אין פאַראַנט

דער יידישער לערער און די יידיש־וועלטלעכע שול אין אַמעריקע

119 א. גאַנדבערג

1.

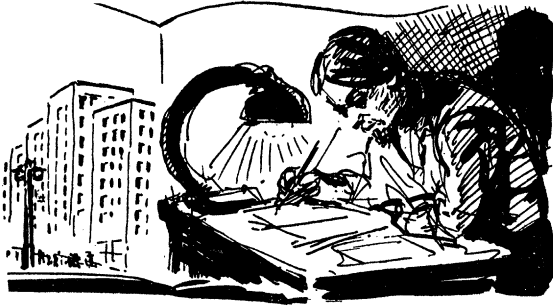
גענוי מיט 50 יאָר צוריק איז פאַרגעקומען פון ווילנע דער ערשטער צוזאַמענפאַר פון לערער פון יידיש־וועלטלעכע שולן. אָנגעהויבן האָט ער זיך אויף דער פריי און נאָכדעם, ווי די צאָרישע רעגירונג האָט אַרעסטירט 42 פון די 65 אַנטיילנעמער אין דעם צוזאַמענפאַר, זיינען די זיצונגען פאַרענדיקט געוואָרן אין דער לוקישקער תּפּיסה, וואוּהין די פּאָליציי האָט די אַרעסטירטע פאַרנומען. עס פירט זיך, אָז מען רעכנט די דאַטע פון 1907, ווי דאָס געבורט־יאָר פון דער יידיש־וועלטלעכער שול איבער דער וועלט, כאַטש אירע אָנ־הייבן האָט די שול געמאַכט מיט יאָרן פריער. אגב, אַ חשוב אַרט פאַר דער וועלטלעכער שול געבוירן צו ווערן — אין אַ צאָרישער תּפּיסה!

דאָס איז געווען אין 1907, און בלויז מיט 15 יאָר שפּעטער האָט אהרן בערגמאַן שוין אָנגעהויבן זיין אַקטיוויטעט אין דער יידיש־וועלטלעכער שול אין אַמעריקע, און די גאַנצע 35 יאָר האָט ער געטיילט דעם גורל פון יידישער לערעריי — איינער פון די שווערסטע גורלות אין דער וועלט. פּילצאָליק זיינען געווען די וואָס האָבן אָנגעהויבן מיט לערעריי ביי אונדז, גע־צילטע — די וואָס זיינען געבליבן, ווייניק — די וואָס האָבן אויסגעהאַלטן. די שול איז געווען אַ האַטעל, אַן אַכסניאַ, אַן אָפּשטעל־אַרט פאַר הונדערטער; אָבער — אַ וואוינ־אַרט, אַ שטענדיק אַרעם שטיבל — נאָר פאַר די געקליבענע.

זינג מיר אַ ליד פון יידישער לערעריי, פון דער מיזאַמסטער, אפשר אומדאַנקבאַרסטער פון אַלע קויד־טור־מלאכות. אַ ליד פון יידישע לערער, פון דעם שבט, וואָס האָט אַלטמאָדישע מלמדות דערהויבן צו פּראָפּעסיע פלוס האַרץ, פלוס גלויבן אין דער צוקונפּט.

רעדע געהאלטן ביים יוביליי־באַנקעט לכבוד דער 35 יאָר־ריקער דערצייערישער טעטיקייט פון אהרן בערגמאַן, זונטיק, דעם 19טן מאי, 1957. (זיט בילד)

"זינג מיר אַ ליד פון יידישער לערער" 1957

דער פאלקס-לערער

דער אידישער לערער מאַרדכע איז שוין אַן אַלטער לערער. דער גאַנצער קאָפּ האָר זיינער איז שוין קימאַט אינגאַנצן גרוי, נאָר וואוּ-ביט-וואוּ זיצן נאָך איינגענעסטלט שוואַרצע גרופקעס האָר, וואָס דערציילן, אַז ער איז געווען אַמאָל אַ ברוינעט. יונג האָט ער אָנגעהויבן זיין לערער-קאַריערע. נאָך אין דער אַלטער היים, אָף יענער זייט יאָם, איז ער געפאָרן אָף „קאַנדיציעס“ אין דערפער און שטעטלעך. געגעבן פּריוואַטע לעקציעס אָף אידיש, העברעאיש און רוסיש.

ווען ער וואָלט געוואָלט, וואָלט ער געקענט ווערן אַ ראַוו; ווען ער וואָלט געוואָלט, וואָלט ער געקענט ווערן אַ דאָקטאָר, האָט ער ניט געוואָלט. ער האָט ליב געהאַט צו זיין אַ לערער, איז ער געוואָרן אַ לערער.

אַ הויכער איז ער, מאַרדכע דער אידישער לערער, אַ ברייט-פלייציקער, אַ צעוואַקסענער מיט אַ טאַמעוואָטן אויסזען, און מיט אַ צעלעפעטער נאָז אין מיטן דעם ברייטן פאַנים. אַבער אזוי איז ער אַ גאַנץ צופרידענער מיט זיין לעבן. כּאַטש דער קאַלנער מיטן שניפּס ליגן באַ אים עפעס ניט אין אַרדענונג. זייער אַפט, פאַרן זיך ניט. ער בייט ניט זייער פינקטלעך זיין אויבער-העמד. זיין באַרד איז ניט קיין געשאַבטע גאַנץ אַפט. זיין גאַרניטור, זיין אויבערמאַנטל און זיינע שיד קוקן אויס קימאַט שטענדיק ביט-ניי. אַביסל איז עס דערפאַר, וואָס ער גיט ניט

קיינ צופיל אַכטונג אָף קליידונג, און אביסל איז עס דערפאַר, וואָס אָף אַ נייעם מאַלבעש איז אים שווער אַנצוזאַמלען גענוג קאַפיטאַל. אַ קאַ-פעליוש טראָגט ער בלויז אַ כוידעש, צוויי, דורכן יאָר, טראָגט ער אים שוין אַ שאַק מיט יאָרן.

אַבער אַזוי איז ער אַ גאַנץ צופרידענער מיט זיין לעבן. אין זיינע קלוגע דורכדרינגלעכע בליקן דערקענט מען, אַז ער זעט גאָר אַן אַנדער וועלט, אַ שיינע גרויסע פרייע וועלט. אין זיין שמייכל, זיין פילאָזאָפישן שמייכל זעט מען, אַז מאַרדכע, דער אידישער לערער, פאַרמאָגט גרויסע רייכטימער, וואָס פאַרגיטיקן זיין אויסערלעכן אויסזען. ער לייענט און לערנט אַ גאַנץ לעבן.

און אַז ער לייענט און לערנט אַ גאַנץ לעבן, קען ער אַ סאָך און ווייסט אַ סאָך. ער איז באַקאַנט מיטן טאַלמוד. ער איז זייער היימיש מיט דער אידישער געשיכטע. ער לייענט עטלעכע שפּראַכן. ער איז באַקאַנט מיט עטלעכע ליטעראַטורן. ער איז אויסגעקירעט אין מאַרסיזם. ער איז אַנגעשטאַפט מיט פּאָלקאַר. ער איז אַ גייענדיקער ווערטער-בוך, אַ פּאָלקס-לערער . . .

*
**

איז אויך היינט אינדערפרי מאַרדכע אויפגעשטאַנען פרי. ער שטייט שטענדיק אויף פרי. ער איז אַרויס אין גאַס און איינגעקויפט צייטונגען. ער קען ניט עסן קיין פרישטיק אַן קיין צייטונגען. אַזוי ווי ער קריגט זיי פון צייטונג-פאַרקויפער, הייבט ער זיי גלייך אַן איבער-קוקן. ער וואַרפט מיט זיינע בליקן איבער די קעפלעך נייעסן. מילכאַ-מע-נייעסן, אידישע נייעסן. ער כאַפט אַ קוק אין די אינעווייניקסטע בויגנס. דאָס גרייט ער זיך צו צום לייענען. ניט אַלעס האָט ער צייט צו לייענען און ניט אַלעס לוינט זיך צו לייענען.

נאָך אַזוי ווי ער האָט געגעבן אַ צעפּן די אידישע צייטונג, האָט אַ קוק געטאָן אָף אים אַ בילד פון אַ באַקאַנט פּאַנים. דאָס איז געווען אַ בילד פון אַ יונגן אַמעריקאַנעם סאַלדאַט. נאָך איידער ער האָט איר בערגעלייענט די אונטערשריפט, האָט ער דערקענט זיין טאַלמיד, זיין

אַמאָליקן שילער שמועל פון פילאַדעלפיע, דעם פאַרכאַלעמטן שמועל.

ער האָט זיך אָפּגעשטעלט אינמיטן גאַס, געקוקט אָפּן בילד און געשמייכלט צו זיך אַליין. ער האָט זיך זייער דערפרייט. דערנאָך האָט ער די צייטונגען צענויפגעלייגט און זיך געלאָזט ארויף, אין זיין הויז אַריין. ער וועט זיך אַוועקזעצן באַם טיש און לייענען, גוט, גוט לייענען פון זיין שילער שמועל, וואָס איז שוין אַ סאַלדאַט.

ער איז אַריין אין הויז און אָף גיך אַוועקגעוואָרפן זיין מאַנטל אָפּן בעט. ער איז אַריין אין זיין קליינער קיך, אַ קיכעלע טאַקע, אונטער טערגעצונדן דאָס פּייערל אונטער דעם קאַוועניק.

ער שפּרייט אויס די צייטונג איבערן טיש און שטייט לעבן טיש, האַלט צו די ערשטע זייט פון דער צייטונג מיט דער רעכטער האַנט, ווי אַ גרויסן בוך, און קוקט און קוקט אָף זיין שילער שמועל און שמייכלט צו אים, רעדט צו אים.

ס'איז קיינער ניטאָ איצט אין הויז, אין די פּאַר צימערלעך, אין דער דירע פון מאַרדכע, דעם אידישן לערער. זיין פרוי איז באַ דער אַרבעט. זיין פרוי מוז גיין צו דער אַרבעט. אַ פרוי פון אַ אידישן לערער מוז גיין צו דער אַרבעט. איז קיינער איצט ניטאָ אין הויז.

רעדט ער צו זיך, צו שמועלן, זיין שילער.
ער גיסט זיך אָן דאָס ערשטע טעפל קאָווע. הייסע קאָווע האָט
מאַרדכע ליב. און ווען די פאַרע פון דער הייסער קאָווע רויכערט זיך
אַרויף, קוקט ער אָף דער אַרױפגייענדיקער פאַרע און דערמאָנט זיך
אַן זיין שילער שמועל:

שוין אַ גאַנצער צענדליק יאָר דורכגעגאַנגען. אין 1932-1933
איז דאָס געווען. אַ שטורעמדיקע צייט געווען אין לאַנד. הונגער און
אַרבעטלאָזיקייט האָט זיך ברייט צעשפרייט איבערן לאַנד. און אויך
אין די היימען פון די אידישע עלטערן, וואָס האָבן געשיקט זייערע
קינדער אין די אידישע שולן, אין דער שול, וואו מאַרדכע האָט גע-
לערנט, האָט זיך אַריינגעכאַפט די אַרבעטלאָזיקייט און דער הונגער.
מאַרדכע האָט געהאַלפן פיל עלטערן קרייגן רעליף, שטאַטישע

הילף. אַ סאך קינדער האָבן זיך געלערנט אין שול אָן סכאַר-לימעד.
און מאַרדכע האָט באַקומען זייער ווייניק סכירעס דעמאָלט, זייער
ווייניק. נאָר וואָס-זשע האָט ער געקענט טאָן, אַז אַזוי פיל עלטערן
זיינען אַרומגעגאַנגען אָן אַרבעט. הונגער האָט זיך באַזעצט אין די
היימען?

און מאַרדכע האָט דערציילט די קינדער און דערקלערט פאַר-
וואָס זייערע עלטערן האָבן ניט קיין אַרבעט און פאַרוואָס אַ סאך
מענטשן הונגערן.

און קינדער האָבן געשטעלט זייער פיל פראַגן. און מער פון אַלע
האָט געפרעגט שמועל.

שמועל איז אַ הויך דאַר אינגל, אַ בלאַס באַכערל מיט פאַרכאַ-
לעמטע אויגן. שמועל הערט זיך צו, וואָס זיין לערער מאַרדכע דער-
ציילט. ער זשומרעט מיט די אויגן, עפנט זיי ברייטער און ברייטער.
ער וויל הערן מער און מער פון דעם לערערס מייסעס.

און נאָכן לערנען בלייבט שמועל אָפט איבער מיטן לערער איז
שול, עפשער קען ער עפעס העלפן דעם לערער. עפשער קען ער עפעס
טאָן פאַרן לערער. עפשער קען אים דער לערער דערציילן נאָך אַ
מייסע.

שמועל האָט שטענדיק צייט אין שול, ווייל ער דאַרף לאַנג ניט
גיין פון און צו דער שול. ער וואוינט טאַקע אין דער זעלבער גע-
ביידע. די גרויסע דריי-שטאַקיקע הויז האָט אַ סאך צימערן, נאָר קיי-
נער וואוינט ניט אין זיי, בלויז שמועל און זיין ברודערל, זיין שוועס-
טערל און זיין טאַטע-מאַמע.

דאָס איז אַ הויז פאַר מיטינגען פון אַלערליי אַרגאַניזאַציעס פון
עלטערן. יעדע אַרגאַניזאַציע צאָלט אַביסל געלט און מיט די ביס-
לעך געלט האַלט מען אויס די הויז.

און שמועלס טאַטע-מאַמע גיבן אַכטונג אָף דער הויז. זיי האַלטן
ריין די צימערן, אַז מע זאָל קענען דאָ אָפהאַלטן מיטינגען, אַז מע זאָל
קענען דורכפירן פאַרשידענע לעקציעס און אונטערנעמונגען, אַז
מאַרדכע זאָל קענען לערנען מיט אידישע קינדער.

שמועל איז דער בעסטער פריינט פון לערער. וואָס דער לערער
הייסט שרייבן, שרייבט ער. וואָס דער לערער פאַרגייט אין ליינענען,
לייענט ער.

די מערסטע קינדער פון שול, וואָס האָבן ניט קיין גרויסן כיי-

שעק צו די שול-לימודים, האלטן ניט שטארק פון שמועלן. זיי רופן אים „דער פארקאלעמטער שמועל“. אבער שמועלן אַרט עס ניט. ער קען טאקע שרייבן, לייענען און רעדן אידיש בעסער פון אַלע. און אַז ס'קומט טאקע צו אַ שווער אידיש וואָרט, ווייסט שוין דער קלאַס, אַז שמועל וועט זיין דער איינציקער, וואָס וועט וויסן.

און שמועלס טאַטע, וואָס איז אויך אַ בלאַסער, אַ בלייכער, איז זייער צופרידן ווי אזוי זיין זון לערנט זיך גוט אין שול. שמועלס טאַטע איז אַ בלאַסער און אַ בלייכער דערפאַר, וואָס שוין יאָרן און יאָרן, אַז ער איז אַ פאַרבער. ער פאַרבט הייזער. שוין זייער אַ סאָך הייזער האָט ער אין פּלאַדעלפּיע אויסגעפאַרבט. נאָר איצט איז ניטאָ וואָס צו פאַרבן, פאַרדינט ער ניט, קוקט ער נאָך אויס בלאַסער און בלייכער, ווי שטענדיק.

און שמועלס מאַמע איז צופרידן ווי אזוי איר זונדעלע לערנט זיך. זיין מאַמע איז גאָר אַ קליין-וואוקסיקע און זי האָט גאָר פון זיך אַרויסגעגעבן אַזאַ גרויסן, געראַטענעם זון.

און ווען מאָרדכע דער לערער טוט זיך שוין אָן זיינע קליידער, ער האָט שוין פאַרענדיקט לערנען מיט אַלע קלאַסן, באַגלייט אים שמועל אַראָפּ אַלע טרעפּ, ביז צו דער לעצטער טיר אַרויס.

און איינמאָל, ווען דער פּרילינג האָט זיך באַוויון אין פּלאַדעל-פּיע, האָט שמועל באַגלייט זיין לערער אַזש ביז צו דעם טראַמױוּ. און דער לערער מאָרדכע האָט אים געפרעגט: „שמועל, זאָג מיר נאָר, וואָס וואַלסטו געוואַלט ווערן, ווען דו וועסט אויסוואַקסן, ווען דו וועסט ווערן אַ גרויסער מענטש?“

„איך וועל זיין אַ לערער, ווי איר, לערער מאָרדכע!“ — האָט שמועל געענטפּערט.

„א לערער גאָר? — האָט זיך דער לערער געוואונדערט — אַ לערער איז ניט אזוי גוט צו זיין, ער דאַרף זיך אויסעסן דאָס האַרץ מיט שלעכטע קינדער, מיט טעמפע קינדער. אַ לערער קריגט ניט אזוי גוט באַצאָלט פאַר זיין ארבעט. און דו ווילסט גאָר זיין אַ לערער?“

שמיכלט דער פאַרכאַלעמטער שמועל און רופט זיך אָן; „אַבער אַ לערער איז דאָך אַ גרויסער קענער, אַלצדינג ווייסט אַ לערער. אַ לערער קען דערציילן זייער אַ סאָך מייסעס, אַ לערער קען די גאַנצע געשיכטע און האָט געלייענט אַ סאָך ביכער פון אַ סאָך שרייבער.“

און שמועל דערציילט איבער די מייסע, וואָס דער לערער האָט אים דערציילט, ער געדענקט וואָרט אין וואָרט:

אַמאַל, אַמאַל, איז געפאַרן אַ גרויסע שיף אין מיטן גרויסן יאַם. אַף דער שיף זיינען געפאַרן אַ סאָך, אַ סאָך מענטשן. צווישן די פּאַסאַזשירן זיינען געווען זייער פּיל, זייער פּיל רייכע סאַכריים, הענדלער. זיי האָבן געפירט מיט זיך זייער אַ סאָך, זייער אַ סאָך פאַרשידענע סקוירעס. זיי האָבן געפירט גאַלד, זילבער, בריליאַנטן, דימענטן, פאַר-שידענע צירונגען. און פאַרשיידענע אויסגענייטע שאַלן, שאַלעכן און שאַלעכלעך. אויסגעוועבטע און אויסגעשטריקטע טעפּיכער. פּיין-גע-נייטע קליידער. אויסגעפּוצטע נייע גלאַנציקע שיך, שיכלעך און שיכע-לעך און שטיוול. און מע האָט געפירט היטלען, היטעלעך, הוטן און קאַפּעליושן. און מע האָט געפירט זייער טייערע פּרוכטן, מאַראַנצן, ליי-מענעס, מילגרוימען און עסרויגים און לילואוים. און נעגעלעך,

שמעקנדיקע בלעטער, לאַרבער־קרענץ און רעפּועס, טרופּעס און פּאַרפּיומען און פּיינעם בוימאיל. און אלערליי פּאַרשידענע קאַלירטע וואַרעס און לעדער און געפּאַרבטע שטרויען. און פּאַרשידענע וויינען האָט מען געפּירט, ווייסע און רויטע וויינען, שטאַרקע און שוואַכע און זיסע וויינען. האַקלאַל, ס'איז געווען אַף דער שיף אַלע גוטסן און אַלע רייכקייטן פון דער גאַנצער וועלט.

און די סאַכרים זיינען אַרומגעגאַנגען פּריילעכע איבער דער שיף. און זיי האָבן געלויבט און גערימט זייערע סכּוירעס. און זיי האָבן טאַקע צווישן זיך אויך געמאַכט מיסכּער. און זיי האָבן זיך פּאַרגע־שטעלט, אַז אַזוי ווי זייער שיף וועט נאָר אַנקומען צום ברעג, וועט מען זיי באַפּאַלן פון אַלע זייטן און מע וועט צעכאַפּן זייערע סכּוירעס. מע וועט זיי צאָלן אין טאָג אַרײַן, מע וועט זיי אַפּגילטן און זיי וועלן ווערן זייער און זייער רייך.

און אַף דער שיף, צווישן די אַלע סאַכרים, איז בלויז געווען איין סויכער, וואָס איז זיך אַרומגעגאַנגען אַ רואיקער, אַ שמיכלענדיקער, ער האָט זיך ניט געטומלט, ער איז זיך גאָר אַרומגעגאַנגען מיט אַ בוך אין דער האַנט און אַלעמאַל אַביסל געלייענט. און אַז די סאַכרים האָבן אים געפּרעגט, וואָס פּאַר אַ סכּוירע ער פירט, וואָס פּאַרקויפט ער און וואָס קויפט ער; עפשער קען ער זיך בייטן מיט זיי מיט אַן אַנדער סכּוירע? —

האָט ער זיי געענטפּערט מיט אַ שמיכלעלע: „מיין סכּוירע קענט איר ניט קויפּן און ניט פּאַרקויפּן, איר קענט זי ניט פּאַרבייטן, מע קען זי ניט עסן און ניט טרינקען, מע קען זיך מיט איר ניט קליידן און ניט שיכּן, — מיין סכּוירע ליגט אין קאַפּ, אַט־א־ד־אַ״ו — און דערביי ווייזט ער אַן אַף זיין קאַפּ און אַפּן בוך, וואָס ער האַלט אין דער האַנט, און ער שמיכלט צו זיי מיט אַזעלכע קלוגע אויגן.

קוועטשן זיי מיט די פּלייצעס, די סאַכרים. זיי וואונדערן זיך: „וואָס פּאַר אַ מין סכּוירע קען דאָס זײַן? — עפשער איז ער אַ קישעף־מאַכער?״ און אייניקע סאַכרים וויצלען זיך און לאַכן: „אָדער ער איז פּאַרריקט, אָדער ער איז אַראָפּ פון זינען, אָדער ער איז גלאַט מע־שוגע, — אַ סכּוירע וואָס ליגט אין קאַפּ! איר האָט שוין געהערט פון אַזאַ סכּוירע, וואָס מע קען ניט עסן און מע קען ניט טרינקען, וואָס קען ניט קליידן און קען ניט שיכּן?״ —

און אַזוי ווי זיי לאַכן און וויצלען זיך, ווערט אַ גרויסער ווינט, אַ שרעקלעכער שטורעם, עס הייבט אַן וואַרפּן מיט דער שיף. די שיף וויגט זיך אַרויף און אַראָפּ. די ברויזנדיקע כוואַליעס עפענען גרויסע מיילער, הויבן אויף גרויסע וואַסער־בערג און מאַכן גרויסע טאַלן. די שיף איז געוואָרן אַ הוידלקע־שפּילעכל פּאַרן יאַם, פּונקט ווי אַ קינד הוידלט זיך אויף אַ הוידלקע, אַט שלינגט דער ברויזנדיקער יאַם איין די שיף און אַט שפּייט ער זי אויס.

עס האָט אַנגעהויבן וואַרפּן מיט די מענטשן, ווי אין אַ קאַ־דאַכעס. עס איז אַנגעפּאַלן אַף יעדן אַ גרויסע שרעק. יעדער איינער האָט אַנגעהויבן צו בעטן צו זיין גאָט, אַז ער זאָל איינשטילן דעם יאַם. נאָר דער יאַם האָט זיך נאָך מער צעבושעוועט.

און אַז דער יאַם האָט ניט געוואַלט ווערן שטילער, האָט דער קאַפּיטאַן פון דער שיף געהייסן אַרויסוואַרפּן אַלע סכּוירעס אין יאַם

„דער אידישער לערער“

פון שלמה דאָוידמאַן

יערער לייענער וועט קריגן אַ בוך פריי, אויב ער, זי וועט באַלד באַ- שטעלן אַ צווייטע קאָפּיע פאַר אַ פריינט.

שיקט צו אַ טשעק אויף צוויי דאָלאַר און מער צו:

**Shloime Davidman,
3110 Brighton 3d. St.
Brooklyn, N.Y. 11235**

(דער בוך רערשיינט מיט דער הילף פון אַ צאָל אָרנאַניזאַציעס און יחידים אפאָרטאָרס).

אַ בוך דערצוילונגען געווידמעט דעם אידישן פּאָלעס-לערער אויף אידיש און ענגליש.

עס זיינען איינגעשלאָסן אויסצוגן, אַרטיקלען און לידער וועגן אידישן לערער פון: מ. אַלגין, איטשע באַלד- בערג, בער גרין, קארל וואַסערמאַן. שלמה איצקאוויץ, שיער דרין, מלכה גאָטפריד, בערל האַלפערין און נאָום ווייסמאַן. אַ צאָל בילדער וועגן אונזערע שולן און לערער.

„דער אידישער לערער“

פון שלמה דאווידמאן

יערער ליענער וועט קריגן א בוך פריי, אויב ער, זי וועט באַלד באַ-שמעלן א צווייטע קאָפּיע פאַר אַ פּריינט.

שיקט צו אַ משעס אויף צוויי דאָלאַר און מער צו :

**Shloime Davidman,
3110 Brighton 3d. St.
Brooklyn, N.Y. 11235**

(דער בוך דערשיינט מיט דער הילף פון אַ צאָל אַרנאָניזאַציעס און יחידים אפאָנסאָרס).

א בוך דערצייילונגען געווידמעט דעם אידישן פאָלקס־לערער אויף אידיש און ענגליש.

עס זיינען איינגעשלאָסן אויסצוגן, אַרטיקלען און לידער וועגן אידישן לערער פון : מ. אַלגין, איטשע נאָלד-בערג, בער גרין, קארל וואַסערמאַן. שלמה איצקאוויץ, שיקע דרין, מלכה גאָטפריד, בערל האַלפּערין און נחום ווייסמאַן.

אַ צאָל בילדער וועגן אונזערע שולן און לערער.

אַרײן. און די סאַכרים זײנען געשטאַנען פאַרוויינטע און פאַרקלאַגטע און דערשראַקענע און געזען ווי פאַק נאָך פאַק, און זאַק נאָך זאַק מיט די טײערסטע סכױרעס ווערן געוואָרפן אין יאָם אַרײן. און די שיף האָט זיך געטראָגן שנעלער. און דער יאָם האָט געבושעוועט. און מע האָט געוואָרפן די סכױרעס פאַר די פּיש. און די סאַכרים האָבן געוויינט און זיך געשראַקן פאַרן טױט.

נאָר דער סױכער, וואָס האָט געהאַט זײן סכױרע אין קאַפּ, האָט זיך אַרומגעדרײט רואיקער פון אַלע. ער האָט זיי געזאַגט, אַז פון דעם, וואָס זיי וועלן זײן אויפגערעגט, וועט דער יאָם ניט ווערן שטײ-לער. מע דאַרף נאָר האָפן, אַז מע זאָל בעשאַלעם קומען געזונט צום ברעג. און אַז מע וועט קומען געזונט צום ברעג, און מע וועט בלייבן לעבן, וועט מען שוין קריגן די אלע סכױרעס.

און ענדלעך האָט מען דערזען ערד. מע האָט זיך אָנגעהויבן דערנענטערן צו אַ שטאַט. מע האָט זיך געפרייט. נאָר די פרייד פון די רייכע סאַכרים איז צעשטערט געוואָרן, ווען זיי האָבן זיך דער-מאַנט, אַז אלע זײערע סכױרעס ליגן אָפן גרונט פונעם יאָם. די פּיש עסן זיי. נאָר מער פון אלע האָט זיך געפרייט דער מאַן, וואָס האָט גע- האָט זײן סכױרע אין קאַפּ.

און ווען מען האָט אָנגעהויבן פאַראַנקערן די שיף, מע האָט אָנ- געהויבן אַרײבערוואָרפן ברעטער-לייטערס צום ברעג, האָט מען דער-

זען אַ גרויסן אוילעם פאַרזאַמלט באַם ברעג, אַן אוילעם פון יונגע מענטשן. און די יונגע מענטשן פאַכען מיט זײערע טיכלעך און מיט זײערע הענט צו דעם סױכער, וואָס האָט זײן סכױרע אין קאַפּ. און דער שמײכלענדיקער מאַן פאַכעט צו זיי, שמײכלט און פרייט זיך און ער זאָגט צו אלע געוועזענע רייכע סאַכרים פון דער שיף:

„איר זעט, מײנע פריינט, אַט-די יונגע מענטשן זײנען געקומען קויפן באַ מיר מיין סכױרע, וואָס איך האָב אין קאַפּ. איך בין אַ לערער און זיי זײנען מײנע טאַלמידים. זיי האָבן זיך ליב צו לער-נען. און איך האָב ליב צו לערנען מיט זיי. זיי האָבן ליב די סכױ-רע, וואָס מע קען ניט עסן און מע קען ניט טרינקען; זיי האָבן ליב די סכױרע, וואָס באַקליידט ניט און באַשיכט ניט; די סכױרע, וואָס איז ניט שווער אַף אַ שיף אין אַ גרויסן שטורעם און מע דאַרף זי ניט וואָרפן אין וואַסער אַרײן!“ . . .

— איז דערפאַר — זאָגט דער פאַרכאַלעמטער שמועל — וויל איך אויך זײן אַ לערער, ווי איר, לערער מאָרדכע.

דעמאַלט האָט שוין דער לערער מאָרדכע ניט געוואַלט אַרױפגיין אַף דעם טראַמוויי, וואָס איז אָנגעקומען. ער איז געגאַנגען מיט שמועל אַף אַ שפּאַציר. ער האָט מיט שמועלן גערעדט, געשמעסט. ער האָט אים געזאַגט, אַז ער וועט אויסוואַקסן, שמועל, און אז ער וועט זײן אַ לערער, וועט ער שוין זײן גאָר אַ גוטער לערער. און ער האָט אים דערציילט די מײסע פון אַקיווע דעם פאַסטוך. אַ פאַשעטער פאַסטוך געווען, ער האָט אפילע דעם אַלעף-בייס ניט געקענט. און אַז ער האָט זיך אַרײנגענומען אין קאַפּ אַרײן, אַז ער וויל זיך לערנען, האָט ער אזוי פיל געלערנט, האָט ער זיך אזוי לאַנג געלערנט, ביז ער איז געוואָרן אַ לערער פון 24 טױזנט שילער. יאָ, יאָ, פיר און צוואַנציק טױזנט טאַלמידים. און אויב ער, שמועל, האָט זיך אַרײנ-

גענומען אין קאפ אריין, אז ער וויל ווערן א לערער, וועט ער שוין זיין א לערער, א גוטער לערער, שוין איינמאל א לערער! . . .
און איצטאָ, ווען מאַרדכע זיצט אין קיך און גרייט זיך טרינקען

קאווע, האַלט צעשפרייט די צייטונג אַן אַפענע, קוקט אַף אים זיין שילער, דער פאַרכאַלעמטער שמועל. ער שטייט אַפֿן בילד אַן ערנס־טער, אַ דיסציפּלינירטער. נאָר מאַרדכע קוקט גוט אריין אין זיינע אויגן, קוקט גוט אַף זיינע ליפֿן, דערזעט ער, ווי עס שיינט אַרויס אַ פייערל פֿון זיינע אויגן, ווי עס שפּראַצט אַרויס אַ שמייכלעלע פֿון זיינע ליפֿן, אַ ליב שמייכלעלע פֿון אַ ליבן באַכער . . .

מאַרדכע כאַפט ביסנס אין מויל אריין, זופֿט צו ביסלעך פֿון דער הייסער קאווע און לייענט דעם שיינעם בריוו, וואָס איז געדרוקט אין דער צייטונג. אזא קלוגן בריוו האָט ער געשיקט זיינע עלטערן, אַז די צייטונג האָט געפֿונען פֿאַר נויטיק אים אַפּצודרוקן. ווייל דאָס איז ניט בלויז אַ בריוו צו שמועלס עלטערן, נאָר צו אלע אידישע עלטערן, וואָס האָבן זיך אין דער אמעריקאַנער ארמיי; דאָס איז א בריוו צו אלע שילער, עלטערן, טוער און לערער פֿון די אידישע קינדער־שולן; ס'איז אַזאַ קלוגער בריוו, אַז אַלע אידן מעגן אים לייענען.

און מאַרדכע, דער אידישער לערער, איז זייער פּריילעך. ער פאַרציט פֿאַר זיך אַליין אַ ניגנדל. ער וועט שוין היינט דערציילן אלע זיינע שילער און עלטערן און פּריינט וועגן זיין טאַלמיד שמועל, דער פאַרכאַלעמטער שמועל, וואָס איז איצט אַ סאַלדאַט.

*
*
*

איז היינט מאַרדכע געקומען פּרי אין שול אריין. כאַטש היינט ברענט אַ גרויסער פּראָסט אין דרויסן. און אז אין דרויסן איז זייער שטאַרק קאַלט, איז אין שול אויך אַ פיין ביסל קאַלט. די קעלט רוקט זיך אַריין דורך דער טיר, וואָס האָט שפּאַרונגעס פֿון אויבן, אין איין זייט און גאָר באַ דער שוועל. די קעלט שטופֿט זיך דורך די פענצטער, וואָס זיינען ניט שטאַרק פאַרפעסטיקט. און דער „סטים“, וואָס קומט אַריין אין דעם „רעדיאייטער“, איז עפעס ניט קיין הייסער „סטים“, עס איז עפעס אַ מיין וואַרעמלעכער „דאמפּ“, — אזוי אז אין שול איז אין אַזאַ טאָג אַ מיין פאַרעוודיקע טעמפעראַטור: ס'איז ניט צו קאַלט און אויך ניט צו הייס.

אין אַזאַ פּראָסטיקן טאָג טראָגן די קינדער די מאַנטלעך, די סוועדערס, לייבלעך, אַף זיך. און אַמאָל, ווען דער לערער מאַרדכע קען זיך שוין מער ניט איינהאַלטן, עס העלפט שוין ניט קיין שעמען זיך, כאַפט ער טאַקע אַרויף דעם מאַנטל אַף זיך. ער טוט אים ניט אַן אינגאַנצן, ווי מע טראָגט אַ מאַנטל אין גאַס, נאָר ער הענגט אים אויף אַף די פּלייצעס, גלאַט אַזוי, מייסע ספּאַרט, און דערווייל טאַקע וואַרעמט עס אַביסל אַ פּלייצע.

נאָר מיט די פּיס האָט מאַרדכע זייער גרויסע צאַרעס. פֿון דיל, וואָס איז שוין אַן אויסגעריבענער, אַ צעשפּאַלטענער, האָט עטלעכע לעכעלעך, שיסט אַרויף אַזאַ קעלט און פאַרקילט זיינע פּיס. דעמאָלט מוז ער שוין אַרומשפּאַצירן אין קלאַס.

נאָר היינט, כאַטש עס ברענט אַזאַ פּראָסט אין דרויסן, איז ער געקומען פּרי אין שול אריין. ערשטנס, האָט ער ניט געקענט קומען ניט־פּרי, ווייל ער האַלט מיט זיך די צייטונג מיט שמועלס בריוו און

בילד. און צווייטנס, וועט ער זיך אן עצה גיבן. ער וועט אָנצינדן די פייערלעך פון גאַז־אויזן. נו, וועט עס קאָסטן אַ פּאַר סענט דער שול. מע בלייבט אים שולדיק נאָכן סעזאָן אַזוי פיל און אַזוי פיל דאָלאַרן, וועט מען אים בלייבן שולדיק נאָך אַ פּאַר סענט. און אַט קומען שוין די קינדערלעך מיט זייערע געלעכטערלעך. די קליינע ווערוויקעס פון ערשטן קלאַס. זיי באַגריסן זיך מיטן לע־רער. זייער לערער שמייכלט שטענדיק. נאָר היינט שמייכלט ער נאָך מער, עפעס קוקט ער אויס זייער אַ צופרידענער, מער צופרידן, ווי טאַמיד.

מע שרייבט היינט מילכאַמע־זאַצן:

„מיין גרויסער ברודער איז אַ סאַלדאַט.

מיין אַנקל איז אַ מאַטראַס אין פּלאַט.

פון יענער זייט יאָס איז געקומען אַ בריוו.

פון אַ פליער אָף אַן עראָפּלאַן־שיף!”

באַ דעם לערער מאַרדכע קומען אַפט אַרויס די זאַצן מיט אַ גראַם,

ווי אַ לידל. און די קינדער האָבן דאָס טאַקע ליב און שרייבן און לייענען מיט חשק.

און אַז די קינדער האָבן פאַרענדיקט זייער לייענען און שרייבן, האָט דער לערער מאַרדכע פאַרשפּרייט די צייטונג איבער זיין טיש, ווי אַ טישטוך. ער האָט צוגערופן אַלע קינדערלעך צו זיך, אַרום טיש. ער האָט אָנגעשטעלט זיין פינגער אָף שמועלס בילד און זיי געזאָגט: „איר זעט, קינדער, דעם סאַלדאַט? — ער איז געווען מיינער אַ שילער, זייער אַ גוטער שילער, אַזאַ שילער, וואָס קען שוין באַלד ווערן אַ לערער!“ און ער האָט זיי דערציילט מייסעס פון שמועלן דעם סאַלדאַט. און די קינדער זיינען געווען זייער צופרידן. עס האָט זיי נאָר פאַרדראָסן, וואָס זייער צייט האָט זיך אַזוי שנעל פאַרענדיקט און די גרעסערע כעוורע־לייט פון 2־טן קלאַס קומען שוין אָן.

און אין צווייטן קלאַס, און אין דריטן קלאַס האָט דער לערער מאַרדכע דערציילט מייסעס די קינדער פון זיין שילער שמועל.

נאָר אַז ס'האָבן אָנגעהויבן אַריינקומען די גרויסע יונגען און די גרויסע מיידן פון פּערטן קלאַס, פון דעם גראַדואיר־קלאַס, וואָס גרייט זיך שוין אין מיטלשול אַריין; ס'איז געקומען די לאַנגע דזשודיט און די ברייטע באַווע, דער קליינטשינקער סאַלוואַס פירט באַ זיך איין אין זיין העפט אַריין אלע שווערע אידישע ווערטער און פאַרטייטשט זיי אָף ענגליש, ער מאַכט זיך אַליין אַ ווערטער־בוך. און פּערל די קלע־בערע, וואָס קען שפּילן און זינגען און טאַנצן, און פּערל די גרעסערע, וואָס האָט ליב אַ סך צוקערקעס, און מוישע דער קליינער, וואָס שרייבט מיט קליינע אויסעלעך, ווי פּיצלעך פּליגעלעך, אַז דעם לע־רער אַליין איז שווער איבערצוליינען, און מוישע דער בלאַנדער, דער שטילשווייגנדיקער, און נעכאַמקע די כיינעוודיקע, און עלענאַר, די אינטעליגענטקע און דער געאַגראַפּיסט און שיפּ־מאַכער שלוימע, דער בעסטער פון אַלע שלוימעס. דאָס איז דער שלוימע, וואָס האָט באַ זיך אין דער היים. אין זיין צימער, אַ וועלט־קאַרטע, און ער ווייסט אייך אויסנווייניק אַלע שטעט און אַלע טייכן און אַלע בערג פון דער

גאנצער וועלט. און דער שלוימע טראַגט זיך אַרום מיט אַ מעסערל און האַלט אין איין שניצן. וואָס איר ווילט קען ער אייך אויסשניצן. און אַ מאַלער איז ער גאָר אַ גרויסער. ער מאַלט אייך אַלע עראַפּלאַ-נען און אַלע שיפּן און, און, און . . . שוין איינמאָל אַ שלוימע.

איז די פּערטע-קלאַסיקעס האָבן זיך היינט אַריינגעשטעלט אין שול אַריין, איז מאַרדכען געוואָרן ליכטיק אין די אויגן. אַט אָף זיי האָט ער דאָך געוואָרט דעם גאַנצן טאַג. ערשטנס, זיינען דאָס שוין טייערע שילער, גאַנצע מענטשן, זיי פאַרשטייען דאָך, וואָס מע רעדט צו זיי. און צווייטנס, וויל ער פאַר זיי ליינען שמועלס בריוו. ס'איז אזא מין בריוו, וואָס וועט זיין פאַר זיי אַ לעקציע אין געשיכטע.

נאָר איידער מע האָט זיך נאָך גוט צעזעצט אָף די בענקלעך, איז צוגעשפּרונגען די קלענערע פּערל: „לערער מאַרדכע, לערער מאַרדכע, עפשער זאָלן מיר היינט מאַכן טיי פאַר אייך און פאַר אונדז? — ס'איז היינט אזוי קאַלט, וועלן מיר זיך דערוואַרעמען.“

און נאָך איידער דער לערער האָט געגעבן זיין ענטפּער, איז שוין די גרעסערע פּערל געקומען מיט אַ באַריכט: „יא, לערער מאַרדכע, לאַמיר מאַכן טיי. ס'איז דאָ דאָרטן אין שאַפקעלע צוקער און טיי און קיכעלעך זיינען געבליבן פון שול-פאַראיין מיטינג, לאַמיר מאַכן טיי!“ „לאַמיר מאַכן טיי!“ — האָבן זיך אַלע כעוורע-לייט געבעטן.

„יא — זאָגט דער לערער מאַרדכע מיט אַ שמיכל — היינט וועלן מיר לערנען באַ אַ גלעזל טיי, ווי גרויסע מענטשן!“

און די „פרויען“: ביידע פּערלס און דזשודיט און כאַווע, האָבן געווישט די גלעזער און די שאַלן, אויסגעטיילט יעדן איינעם צו דריי פּלעצעלעך, פונקט צו דריי איז יעדן אויסגעקומען. און יעדן איינעם האָבן זיי אַריינגעשאַטן אין לעפעלע צוקער, אַ לעפעלע און אַ האַלב פאַר די נאַשערס, נאָר קיין צוויי האָט מען ניט געגעבן, ס'איז מילכאָ-מע-צייט.

מע האָט זיך אַלע אויסגעזעצט, ווי גרויסע מענטשן, און זיך גע-וואַרעמט אַרום דער טיי. די „מענער“: די צוויי מוישעס און סאל

און שלוימע האָבן זיך גאָר מעכאַיע געווען. קיין אַרבעט האָבן זיי ניט געדאַרפט טאָן. די „פרויען“ האָבן זיי צוגעטראָגן די גלעזער טיי. דערפאַר האָבן זיי נאָך געמאַנט צוקער, ס'איז פאַר זיי ניט זיס גענוג, און נאָך פּלעצעלעך. ווען ס'איז דאָ, וואַלטן זיי, די „מענער“, גע-קענט איינשלינגען אַ פולן שקאַרמיץ מיט פּלעצעלעך. איז טאַקע אַ גליק, וואָס ס'איז נאָר געווען צו דריי.

און דער לערער מאַרדכע גיט זיך אזוי אַ גאָר ברייטן צעשמיכל און גיט אַ מאַך: „הערט זיך אייך, כעוורע, ווי וואַלט געווען ווען מיר לערנען היינט ניט קיין געשיכטע, האָ? — עפעס דאַכט זיך מיר, אז איר ווילט היינט ניט לערנען, איר ווילט נאָר טרינקען טיי, האָ?“ —

האָבן זיך די יונגען מיט די מיידן אָנגעהויבן איבערקוקן, זשמו-רען מיט די אויגן און קוועטשן מיט די פלייצעס. מע האָט זיך אָנגע-הויבן צו שושקען: „סא, „טריק“, איך ווייס, סא שפיצל!“

„ניין — מאַכט עלענאָר — מיר ווילן גראדע יאָ היינט לערנען!“

„איך האָב גראדע זייער ליב צו הערן די מייסעס פון דער איר-דישער געשיכטע!“ — כיינדלט זיך נעכאַמקע.

און אַלע כעוורע-לייט האָבן מיטאַמאָל אָנגעהויבן מאַנען.

דאָ האָט זיך דער לערער מאָרדכע גאָר מעכאַיע געווען. ער האָט אויסגעשפּרייט די צייטונג איבערן טיש און געזאָגט: „אויב אזוי, איז גוט, וועל איך אייך ליינען אַ בריוו פון מיינעם אַ שילער פון פּילאַ-דעלפּיע, ער האָט אויך ליב געהאַט די אידישע געשיכטע. איצט איז ער אַ סאַלדאַט. אַט זעט!“ —

און אַלע האָבן זיך געגעבן אַ שנעלן הויב אויף, אַז זיי האָבן שיר ניט אויסגעגאַסן די גלעזער טיי, און אריינגעשטעקט די נעזער אין דער צייטונג. און אַז זיי האָבן זיך שוין גוט, גוט אַנגעקוקט אין בילד, האָבן זיי זיך אויסגעזעצט צוריק אָף זייערע פּלעצער, שטילע, ווי קאַטעקלעך, און געבעטן, אַז דער לערער זאָל פאַר זיי ליינען דעם בריוו, אַ בריוו, וואָס מע האָט אַזש געדרוקט אין דער צייטונג. און דער לערער האָט אַנגעהויבן ליינען:

„טייערע עלטערן!

וואָס מאַכט איר עפעס, ווי פילט איר אין געזונט, און וואָס מאַכן

די קינדער? —

איך לייג צו מיין בילד צו דעם בריוו. פון דעם בילד קענט איר זען, אַז איך בין געזונט און בין אַ גוטער סאַלדאַט.

מיין קאָמאַנדיר האַלט פון מיר אַ וועלט. און די סאַלדאַטן האָבן מיך ליב. איך בין אַ דיסציפּלינירטער סאַלדאַט און איך ווייס פאַר-וואָס איך דארף זיך שלאָגן. איך בין שוין דורכגעגאַנגען אַלע לעק-ציעס. איך ווייס שוין אַלע רעגולאַציעס. איך בין זייער אַ גוטער שר-סער, איינער פון די בעסטע אין מיין אָפּטיילונג.

אין מיין פרייער צייט פאַרברענג איך מיט מיינע כאַווייריס-סאַלדאַטן, אידישע און ניט-אידישע. פאַראַן דאָ אַ גרופּע אידישע סאַלדאַטן, וואָס האָבן זייער ליב צו הערן מייסעס פון דער אידישער געשיכטע, פון אידישן לעבן. כאַטש זיי זיינען אידן, וויסן זיי זייער ווייניק פון אידישן לעבן. זיי האָבן זיך ניט געלערנט אין קיין איי-דישער שול.

פון דער אַלטער אידישער געשיכטע וויסן זיי זייער ווייניק. אַ פאַר פון זיי האָבן יאָ עפעס געהערט, וויסן זיי נאָר פון לעגענדעס. פון לעבן פון די אידן אין אַנדערע לענדער, איז זיי גאַרניט באַקאַנט! נאָר אַפּילע פון דער געשיכטע פון די אידן אין אַמעריקע האָבן זיי ניט געהערט.

און אַז איך האָב זיי דערציילט, אַז נאָך אין 1656 איז געווען אַ איד, אַ קאַצעוו, מיטן נאָמען אַשער לעווי, וואָס איז געקומען מיט די ערשטע אידן קיין ניו-יאָרק. וואָס האָט נאָך דעמאָלט געהייסן ניו-אַמסטערדאַם, און ער האָט געפירט אַ קאַמף קעגן דער מאַכט, וואָס האָט אויסגעשלאָסן אידן פון מיליטער-דינסט, — האָבן זיי זיך ניט געוואַלט גלויבן.

און אַז איך האָב זיי איבערגעגעבן, אַז די אידן האָבן געוואונען דעם קאַמף און זיי האָבן אויך גענומען אַן אַנטייל אין אָפּהיטן די

שטאָט, זיי זיינען געשטאַנען מיט ביקסן אָף דער וואַך און געהיט פאַר אַן אַנפאַל פון אינדיאַנער, — האָבן זיך די אידישע סאַלדאַטן, וואָס געפינען זיך אין מיין אָפּטייל, דערפילט שטאַלצער.

איז פון דעמאָלט אַן קומען מיר זיך צענויף אַ פאַר מאָל אַ וואַך

און איך דערצייל זיי מייסעס פון דער אידישער געשיכטע אין אמע-
ריקע.

אז דער קאמאנדיר האָט זיך דערוואוסט פון אונדזערע צווא-
מענקונפטן, איז ער אויך איינמאָל געזעסן מיט אונדז און זיך אייב-
געהערט. ער האָט מיר געגעבן אַ קאָמפּלימענט. ער האָט געזאָגט, אַז
איך קען זיין אַ גוטער לערער, איך ווייס אַ סאָך.

האָב איך אים דערציילט, אַז איך בין געגאַנגען אין אַ אידישער
קינדער-שול, און אַז איך האָב געהאַט אַ גוטן אידישן לערער מאָרדכע,
האָט ער מיר געלערנט די אַלע זאַכן.

האָב איך זיי שוין דערציילט, אַז די אידן אין אמעריקע האָבן
אַרויסגעגעבן זייער אַ סאָך גרויסע מענטשן, העלדן אַף אַלע געביטן
פון אמעריקאַנער לעבן, האָבן צוגעטראָגן זייער פיל צום אויפבויע פון
אונדזער לאַנד און אויך האָבן מיר אַ סאָך מיליטערישע העלדן.

איך האָב זיי זייער אַ סאָך דערציילט פון כאַים סאַלאַמאָן. און
פון דייוויד און אייוויקס פרענקס. פון דושאַנאס פיליפס און מאַנואיל
מאָרדכע נאָאָ.

און אַז אין טשאַרלסטאָן, נאָרד-קאָראָליינע, האָבן מיר נאָך אין
1773 געהאַט אַ אידישע מיליטערישע אָפּטיילונג אָנגעפירט פון יאָב-
קעוו י. קאָהען.

און וועגן די פיר ברידער פינטאָ, אַווראַהאַם, וויליאַם, יאַנקעוו און
שלימע פינטאָ פון קאַנעטיקוט.

און פון שלוימע און לואיס בוש פון פילאָדעלפיע.
און איך האָב זיי דערציילט פון גרויסן כירורג פון צווייטן וויר-
דזשיניע רעגמענט, פיליפ מאָזעס ראָסעל, וואָס האָט גענומען אַב-
טייל אין 1777 אין דער היסטאָרישער שלאַכט באַ וואַלי-פאַרדזש.

פון קאָלאָנעל אייוועקס, דאָוויד עמאַנואיל, מאָרדכע שעפטאַל, יאַב-
קעוו דעלאַמאָן, יאַנקעוו דע לאַמאַטיו, נאַסניעל ליוואַי און אַרן בענ-
דושאַמין.

און איך האָב זיי דערציילט, אַז מיט דעם גרויסן קעמפער קעגן
שקלאַפּעריי, דזשאַן בראַון, האָבן זיך געפונען די אידן טעאָדאָר וויי-
נער, יאַנקעוו בענדזשאַמין און אַגוסט באַנדי.

און אַז זעקס טויזנט אידן האָבן זיך געפונען אין די אַרמיען,
וואָס האָבן זיך געשלאָגן קעגן דער סאַוט, אַפצושאַפן שקלאַפּעריי
אַמעריקע.

און אַז דער פרעזידענט אייברעהעם לינקאָלן, דער באַפרייער
פון נעגער-שקלאַפּעריי, איז געשטאַנען באַם טויטן-בעט פון אידישן
גענעראַל ניומאַן און גערעדט וועגן זיין העלדישקייט און פאַטריאָטיזם.
און וועגן אַ אידישן גענעראַל בלומבערג, און פון דעם גענעראַל
מאַיאָר קרעפלער און נאָך און נאָך און נאָך. און איך וועל זיי נאָך
דערציילן פון אַנטייל פון די אידן אין דער ערשטער וועלט-מיליטאַרע.

און איך פאַרבינד די געשיכטע פון אמעריקע מיט דער געשיכטע
פון די אידן אין די אייראָפּיאישע לענדער, איך ווויז זיי אַן, אַז די
אידן האָבן זיך זייער פיל אָנגעליטן ביז זיי זיינען געקומען קיין אמע-
ריקע. דערפאַר זיינען זיי דאַנקבאַר אמעריקע פאַר די פרייהייטן,
וואָס זיי האָבן דאָ באַקומען. און אין יעדער צייט זיינען זיי גרייט,
מיט אַלע אַנדערע פעלקער, זיך שלאָגן פאַר אמעריקע . . .

וואס זאל איך אייך נאך שרייבן, מיינע טייערע עלטערן? די סאלדאטן זיינען מיר זייער מעקאנע, וואס איך ווייס אזוי פיל פון אידישן לעבן, פון דער אידישער געשיכטע. פיל איך, און איך בין אייך שולדיק א גרויסע דאנקבארקייט, וואס איר האט מיר געשיקט אין אזא שול. און גרויס דאנקבארקייט שיק איך איבער דורך אייך צו מיין ליבן לערער מאַרדכע, וואס האט מיר אזוי פיל געלערנט, און צו אַלע אנדערע לערער.

און אַ האַרציקן גרוס גיט איבער אַלע יונגע קינדער אין אונדזע-רע שולן. זאָגט זיי אַז זיי זאָלן זיך לערנען גוט. זיי זאָלן זיך גוט איינהערן צו די רייד פון זייערע לערער. עס וועט זיי זייער צונutzen קומען אין לעבן, ווען זיי וועלן אויסוואַקסן.

אפילע ווען מע איז אַ סאַלדאַט, וואָס דאַרף דאָך, דאַכט זיך, בלויז קענען שיסן פון אַ ביקס, איז, אַז מע ווייסט פאַרוואָס מע דאַרף שיסן, אַנטקעגן וועמען מע דאַרף שיסן, שיסט זיך גאַר אַנדערש.

איך ווייס פאַרוואָס איך וועל זיך שלאָגן. איך וואָרט שוין מיט אומגעדולד צו באַגעגענען דעם סוינע. איך וועל זיך שלאָגן בראַוו פאַר מיין לאַנד, פאַר מיין פּאַלק און פאַר אַ שיינער וועלט. אייער,

שמועל. ————— "

און אַז דער לערער מאַרדכע האָט פאַרענדיקט לייענען דעם גרויסן בריוו, זיינען די יונגען און די מיידן געבליבן זיצן מיט גרויסע אַפענע אויגן, מיט אַפּענע מיילער. זיי האָבן געוואָלט הערן נאָך און נאָך. זיי האָבן מיטאַמאַל באַשאַטן זייער לערער מיט פּראַגן וועגן פיל נעמען פון אידישע העלדן אין דער אַמעריקאַנער געשיכטע, וואָס זיי האָבן נאָך ניט געהערט פון זיי. און אַלע האָבן שוין געוואָלט שרייבן אַ בריוו, אויך אַ גרויסן בריוו, צו זייער פּריינט שמועל, דעם גרויסן געשיכטע־קענער.

נאָר זייער לערער מאַרדכע האָט זיי באַרואַיקט מיט אַ שמייכל: „וואָרט, וואָרט, מיר וועלן נאָך לערנען גענוג געשיכטע. און אַז איר וועט קומען אין מיטלשול, וועט איר ערשט לערנען געשיכטע. און אַ בריוו צו שמועלן וועלן מיר טאַקע שרייבן, און אַ גרויסן, שיינעם און קלוגן בריוו וועלן מיר אים שרייבן. אָבער אַזאַ בריוו קען מען ניט שרייבן אַף איין פּוס, אַף כאַפּ־לאַפּ, מע דאַרף זיך אַוועקזעצן און זיך אַריינטראַכטן, גוט, גוט אַריינטראַכטן, און דערנאָך שרייבן. וועט טאַקע יעדער איינער פון אייך אין דער היים אַנשרייבן אַ פיינעם בריוו צו שמועלן און ברענגען אין שול אריין מאַרגן! . . .

און אַז מע האָט זיך אומגעקוקט אָפּן זייער, דעם קיילעכדיקן זייער אַף דער וואַנט, האָט מען זיך געגעבן אַ כאַפּ, אַז ס'איז אַוועק א שעה מיט צוואַנציק מינוט און מע האָט גאַרניט באַמערקט, ווי אזוי די ווייזערס האָבן זיך פּאַוואָלינקע אַזוי שנעל גערוקט, האָט מען זיך געגעבן אַ טו אָן און מע האָט אַנגעהויבן לויפן אַהיים.

*
*
*

נאָר מאַרדכע איז נאָך אַהיים ניט געלאָפּן. וואָס וועט ער לויפן אַהיים, אַז אין אַ שטונדע אַרום וועלן זיך צענויפקומען מיטגלידער, עלטערן און פּריינט פון דער שול. מע וועט אויפנעמען טאַג־טעג לעכע לויפנדיקע פּראַגן און ער וועט היינט פאַר זיי האַלטן אַ לעקציע

אף דער טעמע: „קינדער-דערציאונג אין מילכאָמפּע-צייט“.
לייגט ער צענויף זיינע קלאַס-ביכער, העפטן און בלייפּעדערס.
גרייט אָן די קאַרטלעך מיט די נאָטיצן פון זיין לעקציע. ער וועט זיך
באַלד אַריינכאַפּן אין דערבייאיקן רעסטאָראַנדל אַ בייס טאָן עפעס,
עפעס איבערכאַפּן, אַ קליין וועטשערקעלע מיט אַ טעפל קאַווע. היינט
וועט ער עסן אַ „קאַנאַפקע“, געהאַקטע לעבער אָף צוגעבאַקטן „גע-
טויסטעטן“ ברויט. און מאַרדכע איז זייער צופרידן פון נייעס וואָרט
„קאַנאַפקע“, וואָס ער האָט געהערט פון אַ מאַמען פון גאַליציע. באַ
זיי אין גאַליציע איז קאַנאַפקע אַזאַ מין „סענדוויטש“, וואָס מע רופט
אין אמעריקע.

און איידער ער געזעגנט זיך מיטן קלאַס-צימער, גיט ער אַ קוק
אָף די שול-בענקלעך, אָף די נידעריקע שטענדערס. אים דאַכט זיך,
אַז די ערטער זיינען נאָך וואַרעם פון די קינדערס קערפּערלעך, און
אים ווערט וואַרעם פון זיי. ער דערמאַנט זיך אין זיינע קינדער-
יאָרן. ער דערמאַנט זיך אין זיין יוגנט. קינדערישע כאַלוימעס,
יונגטלעכע טרוימען. ער האָט צו זיי קיין פיל מאָזל ניט געהאַט.
עפעס צערונגען געוואָרן אונטער די הענט. אים דאַכט זיך, אַז ער איז
נאָך פון קינדווייזן אָן געווען אַ דערוואַקסענער, אַ גרויסער מענטש.
און אַז פון קינדווייזן אָן נאָך האָט ער ליב געהאַט צו לייענען אַ סאַך,
צו שרייבן שוין און זייער פיל, און לערנען. ער האָט אַליין געלערנט
און געלערנט מיט אַנדערע.

און ווען ס'האַט אויסגעבראַכן די ערשטע וועלט-מילכאָמפּע איז
ער אינגאַנצן אַלט געווען פּערצן יאָר. און ער איז שוין דעמאָלט
געווען אַ גרויסער. ער איז זיך שוין דעמאָלט צענויפגעקומען מיט
באַלמעלאַכעשע אינגלעך און גערעדט וועגן דער מילכאָמפּע.
און די מילכאָמפּע איז אָנגעגאַנגען אַ יאָר און צוויי. און אַז זיי
איז אָנגעגאַנגען דאָס זריטע יאָר, איז דאָס לעבן געוואָרן אַזוי שווער.
מיליאָנען טאָטעס האָט מען אויסגעהאַרגעט. און אַ הונגער האָט גע-
הערשט אין זיין געבורטלאַנד, אין אַלטן רוסלאַנד. און עפּידעמיעס
האַבן זיך פאַרשפּרייט. און דאָס פּאָלק האָט געקרקצט אונטערן יאָך
פון דער שווערער מילכאָמפּע. האָט זיך דאָס פּאָלק אויפגעהויבן, גע-
מאַכט אַ רעוואָלוציע, אַרונטערגעוואָרפן דעם קייסער, געמאַכט שאַלעם
און איינגעפירט פרייהייט.

און מאַרדכע איז מיטאַמאָל געוואָרן זיבעצן יאָר. שוין גאָר אַ
גרויסער, אַ צעוואַקסענער. און דאָס לאַנד האָט זיך פאַרוויקלט אין אַ
גרויסן בירגער-קריג. די פינצטערע מענטשן האָבן צוריק געוואָלט
איינפירן אַ קייסער, זיי האָבן צענויפגעשטעלט באַנדעס און געשלאָגן
דאָס פּאָלק און געמאַכט פאַגראַמען אָף אידן, געשאַכטן און גערויבט,
זיי האָבן געוואָלט, אַז דאָס לאַנד זאָל צוריק גיין צו פינצטערניש. און
די ליכטיקע מענטשן האָבן זיך באַוואַפנט אין אַ פּאָלקס-אַרמיי, אַ
רויטע אַרמיי, וואָס האָבן איינגעשפאַרט אָנגעהאַלטן די פרייהייט פון
לאַנד, זיי האָבן מיט זייערע לעצטע קויכעס, מיט די אויסגעהונגערטע
קערפּערס, באַרוועסט און נאַקעטע, מיט זייער לייב-און-לעבן זיך גע-
שלאָגן און איינגעהאַלטן די פרייהייט.

און ער, מאַרדכע, איז אויך אַוועק זיך שלאָגן פאַר דער פרייהייט

פון זיין לאַנד, פאַרן לעבן און קאָוועד און דער קולטור פון זיין פּאָלק. בראַוו זיך געשלאַגן. העלדיש זיך געשלאַגן. פיל מאָל געווען אין גרויס געפאַר. אין שלאַכטן געווען. אין ביטערע שלאַכטן. די קוילן האָבן געפייפט אַרום אים. זיין שינעל האָט פאַרמאָגט זיבן און גינציק לעכעלעך. אויף אויסשפיר געגאַנגען. פון אַ באַן אַרונטערגעפּאַלן. געשוואַלענע פּיס געהאַט. איין-און-צוואַנציק פּאַגראַמען דורכגעמאַכט. און מאַרדכע האָט זיך קיינמאָל ניט געשראַקן פאַרן טויט . . .

און אַזוי בראַוו און נאָך בראַווער וועט זיין זיין טאַלמיד שמועל. און אַלע זיינע שילער, וואָס געפינען זיך שוין אין דער אַמעריקאַנער אַרמיי. ווייל מאַרדכע דענקט, אַז די קינדער, וואָס זיינען געגאַנגען אין אַ אידישער קינדער-שול זיינען די בעסטע יאָרשים פון די שענ-סטע טראַדיציעס פון אידישן פּאָלק. די טראַדיציעס פון קעמפן פאַר אַ פּריי לעבן, וואָס ציען זיך פון די מאַקאַבייער, דורך אַלע לענדער, וואו אידן זיינען געווען אין לאַנגן געשיכטע-וועג, ביז דער איצטיקער גרויסער פעלקער-באַפרייאונג מילכאַמע . . .

*
**

און ווען מאַרדכע האָט פאַרענדיקט די לעקציע וועגן „קינדער-דערציאונג אין מילכאַמע-צייט“, זיינען די האַרעפּאַשנע טאַטעס און מאַמעס געווען זייער צופרידן און זיי האָבן אויסגעדריקט דורך זייערע וואַרעמע בליקן גרויס דאַנקבאַרקייט צו זייער טייערן לערער, וואָס ער קען זיי גיבן צו פאַרשטיין זאַכן, וואָס זיי פאַרשטייען ניט אַזוי גוט. און זיי האָבן זיך אַזוי געפרייט מיט שמועלס בריוו, וואָס ער האָט פאַר זיי פאַרגעלייענט. און מע האָט גאַר האַנאַע געהאַט יענעם אַוונט. און שפעט אין אַוונט האָט זיך דער לערער געלאָזט פון שול צו דער נאַן-סטאַנציע. גרויסע אַכט בלאק דארף ער אַזש גיין. און אין דרויסן הייבט זיך עפעס אויף אַ שטורעם, אַ ווינט בלאָזט, אַ שטאַר-קער ווינט, און ס'איז גליטשיק, אַז מע קען נאָר פּאַלן. נאָך אַ גליק, וואָס אַ גרויסע לעוואַנע שווימט אַרום אַפּן הימל.

און מאַרדכע האָט צענויפגעשטעלט באַ זיך אין קאַפּ אַ פּאַעטישע שורע: „אַ שטורעם, אַ ווינט און אַ גרויסע לעוואַנע!“ און מאַרדכע לאָזט שוין דעם זאַץ ניט אָפּ. ער גייט און כאַזערט אים איבער באַ זיך אין קאַפּ עטלעכע מאָל. און דער זאַץ לאָזט שוין מאַרדכען ניט אָפּ.

און ער גייט און ער טראַכט, אַז ער וועט טאַקע שמועלן אַב-שרייבן אַ גרויסן בריוו מאַרגן, גאַר אַ גרויסן בריוו. ערשטנס, וועט ער אים שרייבן, אַז זיין בריוו, שמועלס, האָט ארויסגערופן באַ יעדן איינעם פרייד, באַ קליין און גרויס. און צווייטנס, וועט ער אים שרייבן ווי אַזוי אין זיין איצטיקער שול האָבן זיך פונקט אַזעלכע עלטערן, ווי זיינע, שמועלס עלטערן, זייער אַוועקגעלייגט, אַז די שול זאל זיך ניט צומאַכן. און ער וועט אים טאַקע אינגאַנצן איבערגעבן, ווי זיי האָבן געזאָגט: „יא, סאַ מילכאַמע, אַבער די קינדער-שול מוז מען בויען!“

אין דרויסן האָט דעמאָלט געבושעוועט אַ דעצעמבער-ווינט, אַ פּראַסטיקער, אַ בייסנדיקער, אַ שניידנדיקער. קיין קינדער זיינען אָף דער גאַס ניט געווען. קיין יוגנטלעכע זיינען אָף די ראַגן ניט גע-

שטאבען. און דערוואקסענע, אז זיי האבן געדארפט ערגעץ צוגיין, זיינען זיי אזש געלאָפן. אזוי ביטער-קאלט איז געווען. איז פונקט אין אזא ברענענדיקן זונטיק, ווען די מערסטע מענטשן רוען זיך אויס פון דער וואַך, כאַפן זיך אַריין ערגעץ אין אַ מאַווי-פלאַץ אָדער גייען צו גאַסט, — זיינען די שול-טוער געקומען צוגרייטן די נייע דירע פאַר דער קינדער-שול.

אַ נייע דירע, עס רעדט זיך אזוי. ווי קען זיך אונדזער קינדער-שול דערלויבן צו האָבן אַ נייע דירע? — מיר מיינען, אַן אַנדער אלטע דירע. סאָ געוועלבל, וואָס וועט באַטאָג זיין אַ קלאַס-צימער, אין אַוונט אַ מיטינג-זאַלעכל און צו אַ באַנקעט וועלן זיך אויסזעצן קוים אַ 60-50 מענטשן.

אַבער, אז אין דער ערשטער אלטער דירע איז געוואָרן אזוי קאַלט. סאָ דירע, וואָס מע האָט שוין לאַנג געדאַרפט אַרונטערוואַרפן. און אז די שכינים האָבן זיך אַרויסגעצויגן, האָט דער לענדלאַרד אינגאַנצן באַשלאָסן צו פאַרקלאַפן זיין הויז און פאַטער ווערן פון די „שטייערן“.

און דער באַלעבאַס זאָגט גאַנץ פאַשעט: „איך וועל ניט אַרייַן-לייגן קיין פעני, נעמט אייך די סטאַרקע ווי זי שטייט און גייט!“ האָט מען גענומען, אַ ברייע האָט מען געהאַט? . . . שטייען די טוער בעני דער פאַרבער, דאָויד דער קעלנער, לואי דער שוסטער, ריווקע די נייטאַרין, אַסקאַר דער מאַלער, און לערער, דער לערער.

מע איז געפאַלן אַף אַ סייכל; אז מע וויל, אז דאָס פלאַץ זאָל ווערן גרעסער, דאָרף מען איבערדרייען די טיר. דאָס הייסט, די טיר עפנט זיך אַריין, פאַרנעמט זי אינעווייניקסדיקן פלאַץ און זי פאַרנעמט אַ שטיק „טעריטאָריע“ אַרום אַריינגאַנג, וואָס מע וועט קענען נוצן. האָט מען אַרונטערגענומען די טיר און זי אַוועקגעלייגט: בעני זעגט אַרום די לייסטלעך אַרום דער טיר, וואָס האָבן פריער די טיר ניט אַרויס-געלאָזט. לואי שרויפט אַרויס די זאָויעסעס און קערט זיי איבער אַף דער לינקער זייט און שרויפט זיי צוריק אַריין. ריווקע האַלט צו אַביסל די טיר און דער לערער האַלט צו אַביסל די טיר. דאָויד פאַריכט די עלעקטרישע איינריכטונגען. און דער ווינט, דער דע-צעמבערדיקער ברענענדיקער ווינט, איז אַריין דורך דער אָפענער טיר און בלאָזט אין יעדן ווינקעלע און צופט די אויערן און די נעז; פאַרקילט די פיס און די הענט. מע ציטערט פון קעלט, עס קנאַקן די ציינער אין מויל, נאָר מע שטייט און מע אַרבעט. די קינדער-שול מוז מען בויען.

אַט דערמאַנט מען זיך אין לעצטן קאַנצערטל פון דער שול. די קינדער האָבן דורכגעפירט אַ שפיל ווי אזוי די סאָוועטישע קינדער האָבן אָפגענאַרט די נאַציס: זיי האָבן באַהאַלטן די הענטלעך פון די מאַשינען. און ווען די רויטע אַרמיער זיינען אַריינגעקומען אין דאָרף אַריין, האָבן די קינדער אויסגעגראָבן די „קרענקס“ און געבראַכט צו טראָגן.

און דער עדי, דאַכט זיך אזאָ ווילדער אינגל, האָט ער עס גע-שפילט, ווי אַן עמעסער אַקטיאָר. און אַ אידישער פאַרויצער איז ער געווען. און ווי אזוי דאָבי האָט פאַרגעלייענט די מיסע מיטן טעפל,

איי האָט מען געלאַכט. און ווי אזוי דייענע האָט דעקלאַמירט „די שוואַנע“, אזוי שטאַרק, אַז אַלע עלטערן זיינען פאַרציטערט געוואָרן. זיי האָבן טאַקע דערפֿילט, אַז די שול דערציט אַ נייע יוגנט, אַ שטאַר-קע, אַ שטאַלצע.

און די שול-טוער האָבן זיך אין מיטן דער אַרבעט צערעדט וועגן די קינדער. פֿון דער שול; וועגן דוואַוירען, וועגן ראַכלען און ראַכ-מיעלן, און וואַלטערן, און מערעלין, און גיטלען, און שוירלין, און מילדערעדן, און ריווקען און נאָך אין נאָך און נאָך.

און דערווייל האָט מען שוין די טיר אַריינגעשטעלט, איז טאַקע געוואָרן אַביסל וואַרעמער, האָט מען זיך ערשט גענומען צו דער אַר-בעט. מע האָט אַרויסגעטריבן דעם ווינט אין דרויסן. ריווקע האָט געקערט און געוואַשן און געווישט. לואי האָט געשרויפט און גע-קלאַפט. דאָוויד האָט געעגבערט און געצויגן דאָרטן. בעני האָט געפאַררט די ווענט. און אַסקאַר האָט געפּוצט די פענצטער אַרטיס-טיש, זיך אַנגעשטרענגט אַז ס'זאָל אַרויסקומען שענער און בעסער. און פֿאַוואַלינקע, פֿאַוואַלינקע, האָט מען געאַרבעט אַ טאָג און צוויי און דריי, אַ וואַך און צוויי, און ס'איז געוואָרן אַ נאַכעס.

די ווענט געפאַררט. די קיך — אויסגעקלאַפט מיט פֿאַליצעס פֿאַרן געשיר. אין אַ ווינקל — אַ הענגער-שאַפּע פֿאַר קליידער. אַף די פענצטער גרויסע בילדער פֿון קינדער, וואָס לערנען אין שול אידיש, אידישע ליטעראַטור און אידישע געשיכטע.

און אַלעס שטעלט זיך איין פֿיין און גוט. נאָר וואַס-זשע דען, ווי נעמט מען די פֿאַר סענט? — אַביסל צאַרעס, ווען מע דאַרף צאָלן דאָס ביסל רענט, גאַז און עלעקטריק. כאַטש גוט, וואָס ס'איז איין מאָל אַ כוידעש. קען מען אָפּשטופּן אַביסל דעם 1^{טן}, מאַכט מען פֿון מאַנאַט 5 וואַכן, ביז מען באַצאָלט. אָבער וואָס טוט מען מיטן

לערער? — דאָ איז גאָר גרויסע צאַרעס: אַלע וואַך דאַרף מען צאָלן סכירעס, און סאָ מייסע אָן אַן עק. 42 וואַכן נאַכאַנאַנד דאַרף מען צאָלן. אַביסל קומט טאַקע אַריין פֿון סכאַר-לימעד און דאָס איבעריקע דאַרף מען שאַפֿן. אוי, אַרבעט מען שווער ביז מען שאַפּט די סכירעס פֿאַרן לערער: באַנקעטן, באַנקעטלעך, הוּליאַנקעס, סימכעס, הויז-פֿאַרטיס, זשורנאַל, טעג-טאָג, אַפֿילס, ראַפּל, ראַמעדזש-סעיל, באַזאָרן און בילעטן, בילעטן, בילעטן.

עפּשער וועט אַמאָל די רעגירונג צאָלן אונדזערע לערער. עפּשער וועט אַמאָל די אידישע אַרבעטער-באַוועגונג צאָלן די לערער. עפּשער וועט אַמאָל די פֿראַטערנאַלע באַוועגונג צאָלן די לערער. עפּשער? — און דערווייל? — דערווייל איז טאַקע זייער שווער. שווער פֿאַר די טוער און שווער פֿאַרן לערער.

אָבער ס'איז אַ מילכאַמע אויף דער וועלט. היטלער האָט זיך פֿאַרמאַסטן אומצוברענגען דאָס אידישע פֿאַלק און די אידישע קולטור. וועלן מיר איצט פֿאַרמאַכן אַ קינדער-שול? — וועט מען זיך פֿאַרזאַמ-לען אין דער נייער דירע און פֿראַווען אַ באַנקעט, אַ כאַנוקאַס-האַבאַאיס און ערן די טוער בעני און דאָוויד און לואי און אַסקאַר און ריווקע און אַלע אַנדערע שול-טוער: גאַרבער, גאַסאַדזש, ווייסמאַן, ווינער, באַב-קאָף, וואוּלף, עלקינד, סאַדאַווינק און דעם טאַטן פֿון דער שול, „פּאַפּ“ פֿייוול בראַווערמאַן.

און די קינדער וועלן אויפטרעטן אין א שפיל און אין דעקלאַ-
מאַציעס, אין לידער און אין מייסעלעך. און דער אַרדן-ברענטש וועט
באַגריסן און זיין שטאַלץ מיט דער קינדער-שול.
און מע וועט זינגען לידער און זיך פרייען און ווייטער זיך אונ-
טערנעמען צו טאָן שווערע אַרבעט, מיטן געדאַנק: „אַז יאָ, סאָ מילכאַ-
מע, אָבער די קינדער-שול מוז מען בויען!“ . . .

דערווייל איז מאַרדכע אָנגעקומען אָף דער סטאַנציע. אָף דער
סטאַנציע איז געווען קימאַט-פינצטער. בלויז אַ פּאַר מענטשן האָבן
געוואָרט אָף דער באַן. ס'איז שוין מאַרדכען געווען גוט קאַלט. און
פינצטער איז געווען. און אַזוי ווי קיין פיל מענטשן זיינען ניט גע-
ווען, האָט ער זיך געקלאַפט אַ פּוס אָן אַ פּוס, אַ האַנט אָן אַ האַנט, זיך
צו דערוואַרעמען.

— מע דאַרף זיך מער אַביסל פאַרהאַרטעווען, ס'איז מילכאַמע-
צייט! — רעדט צו זיך אַליין מאַרדכע — נו, איז וואָס, אַז ס'איז אַביסל
פינצטער? — נו, איז וואָס, אַז ס'איז אַביסל קאַלט? — נו, איז וואָס אַז
מ'איז אַביסל הונגעריק? — ס'איז מילכאַמע . . .

און מיטאַמאָל האָט זיך דערהערט פון דער ווייטנס דאָס טאַראַ-
טאַקען פון דער באַן. מע האָט שוין געקענט זען פון דערווייטנס די
לעמפלעך. איה, אַז מע שטייט אין אַ שפעטן אַוונט אָף אַ לאַנגער קי-
מאַט-פינצטערער סטאַנציע מיט אַ פּאַר מענטשן, און ס'איז קאַלט,
ווערט טאַקע פריילעכער ווען מע דערזעט שוין די באַן.

און די סאָבוויי איז נאָך אָנגעקומען מיט אַ שטאַרקערן טראַסק,
ווי באַטאַג. ליכטיקער איז מיטאַמאָל געוואָרן. די טירן האָבן זיך
ברייט צעעפנט. אלע צעעפנטע טירן זיינען געווען איצטאַ, אין דעם
שפעטן אַוונט, זייער ברייט-האַרציק, זיי האָבן זיך מאַמעש געבעטן,
אַז מענטשן, פּאַסאָזשירן זאָלן זיך רייבן לעבן זיי, נאָר בלויז אַ פּאַר
שפעט-פּאַרער זיינען אַרויס פון די וואַגאָנען און אַ פּאַר זיינען אַריין.
און אויך מאַרדכע איז אַריין.

ער האָט זיך אַריינגעזעצט אין אַ באַקוועמען ווינקל-זייץ-פּלאַץ,
ס'איז געווען אָף אויסצוקלייבן, אַ שיטערלעך-באַזעצטער וואַגאָן. און
ער האָט ווידער אין קאַפּ געשריבן דעם לאַנגן ברייוו:

„און שמועל, שמועל, מיין טייערער שמועל, מיין פּאַרכאַלעמטער
שמועל — האָט ער אין זיך פאַרצויגן אַ ניגן — און איך וועל דיר
שרייבן, אַז אַ סאָך, אַ סאָך טייערע זין זיינען זיך אַוועק שלאָגן קעגן
פּאַשיזם. עס איז אַוועק דער טייערער אַלבערט, אַט-דער זינגענדי-
קער און טאַנצנדיקער און פריילעכער געזאַנג-לערער. און ווייסטו, אַז
ער לערנט די סאַלדאַטן זינגען? — געוואָרן אַ געזאַנג-לערער פּאַר
סאַלדאַטן. און איציק איז אַוועק, דער איציק, וואָס איז דער בעסטער
סעקרעטאַר פון אַלע סעקרעטאַרן. ער האָט געהאַט די זכיע צו זיין
דער סעקרעטאַר פון אונדזער גרויסן היסטאָריקער קאַלמען מאַרמאַר.
און אַט דער איציק האָט שוין געקראָגן אַ מעדאַל פּאַר גוט און טרעפּ-
לעך און פינקטלעך שיסן.

און סידני, אַט-דער געראַטענער סידני, וואָס איז פון די בעס-
טע אַמעריקאַנער געבוירענע אידישע לערער, איז שוין אויך אַוועק
אין דער אַרמיי. און דער יונגער לערער אַוואָהאַם, אַט-דער אַוואָ-
האַם, וואָס קען מאַלן און קלעפּן און פלעכטן, — אַ קינסטלער, איז

שוין אויך אין אַ יוניפארמע.

און וואַליע, דער לערער וואַליע, וואָס איז אַ שטיק זשורנאַליסט, האַלט שוין אויך אַ ביקס אין דער האַנט. און דער לערער יאשא, דער קוועקזילבערדיקער, וואָס איז אַזש געווען אַ לערער-פּרינציפּאַל אין קובאַ, איז שוין אויך אין מיליטער.

און דער דיכטער-לערער סול, און דער דיכטער-זשורנאַליסט בער, און דער פּיאַיקער זשורנאַליסט-רעפּאָרטער דאָויד, און דער לערער פינכאַס, און ווייסטו, אַז דער לערער כּייעם האָט אַרויסגעגעבן אַ כאַנקע-צייטונג פאַר די סאַלדאַטן פון זיין אַפּטיילונג? —

און ווייסטו, אַז דער זשוואַוער מיטלשולניק כאַאים פון שיקאַ-גע איז געוואָרן אַ פּליער? — און, לאַמיר בויגן אונדזערע קעפּ פאַרן יונגן פּליער ראוון פון דעטרױט, וואָס האָט שוין אַוועקגעגעבן זיין לעבן אַף די סאַלאַמאַן-אינדזלען.

און לייבל, און יאַנקל, און, און, און . . . און איך וואַלט דאָך דיר געקענט אויסרעכענען טויזנטער נעמען פון אונדזערע טייערע, געראַטענע זין, וואָס געפּינען זיך אין די באַוואַפנטע קויכעס, אַף די שלאַכטפּעלדער, איבער די יאַמים, אַף די הימלען, אין אַלע טיילן פון דער וועלט, וואו מע שלאַגט זיך קעגן פאַשיזם.

נאָר כאַטש נאָך וועגן איינעם, אַ קאַפּל, וויל איך דיר שרייבן. אַ טייערער הויכער קאַפּל, אַ יונג, אַ סאַסנע. ער איז געווען דער „גרעסטער“ אויפפאַסער אין קעמפּ „קינדערלאַנד“. אַ בלאַנדער יונג,

אַ פּריילעכער, אַ שטענדיק-פּריינטלעכער, מיט אַ טייערער שטימע. ער רעדט דאָך אַזאַ טייערן זאַפטיקן אידיש. און ער קען דאָך זינגען אַלע לידער. ווייסטו כאַטש, שמועל, וואו דער קאַפּל שפאַרט אָן? — מע זאַגט, אַז ער איז ערגעץ אין שטאַב באַ גענעראַל מעקאַרטור אַליין, אַזש דאַרטן האָט ער אָנגעשפאַרט . . . און אויב ס'וועט נויטיק זיין, וועט דיין לערער מאַרדכע נאַכאַמאַל נעמען די ביקס אין דער האַנט אַריין. כאַטש ער איז ניט אַזוי יונג, נאָר ניט אַזוי אַלט . . .

און שיר, שיר וואַלט מאַרדכע פאַרגעסן אַרונטערצוגיין פון דער באַן, אַזוי פאַרטראַכט איז ער געווען. סאַ גליק, וואָס ער האָט זיך געכאַפּט, ווען די טירן זיינען שוין געווען אַט-אַט צוגעמאַכט. האָט ער זיך געגעבן אַ האַסטיקן הויב-אויף, זיך אַ וואַרף געטאַן צו דער טיר, אַ צי געטאַן די טיר אַף צוריק און זיך קוים אַרויסגעכאַפּט.

און אַז ער האָט זיך שוין אַרויסגעכאַפּט, האָט אים דער ווינט גלייך געגעבן אַ נעם אַרום, אַ כאַפּ אַריין, און אים אָנגעהויבן צו באַ-בלאַזן פון אַלע זייטן, אַריינגעקראַכן דורכן מאַנטל, דורך די שפיצן פון די הויזן, און אָנגעהויבן דורכנאַדלען זיין קערפּער.

האַט זיך מאַרדכע מער איינגעטוליעט אין זיך, אויפגעשטעלט העכער דעם קאַלנער און זיך געלאָזט מיט שנעלערע טריט, טאַקע שפּאַנען אייליק: „אוי-וואַ, אוי-וואַ, עס ווערט טאַקע דער עמעסער שטורעם!“

און אַז ער האָט פאַר זיך אַרויסגעבראַכט דאָס וואַרט שטורעם, איז שוין צוריק געקומען צו אים זיין פּאַעטישע שורע: „שטורעם און ווינט און גרויסע לעוואַנע!“ און ער האָט אָנגעהויבן באַזינגען דעם זאַץ, באַזינגענען דעם אַרויסזאַג.

און מיטאמאל האָט ער זיך געגעבן אַ גליטש אויס. זיין גאַנצער
קערפער האָט זיך געגעבן אַ בויג אָף צוריק, אָט, אָט, גיט ער זיך אַ
צי אויס, אַ פּאַל אָפּן טראַטואַר, און וואָלט זיך געקענט, כאַלילע, אויס-
ברעכן אַ פּוס, אַ האַנט, אויסלענקען אַ פאַר ביינער, אָדער צעשמע-
טערן דעם קאָפּ. האָט ער זיך מיט אַלע קויכעס האַסטיק אַ בויג גע-

טאָן פאַראויס און קוים געקראָגן זיין גלייכגעוויכט.

„איז טאָקע גוט אַזוי“ האָט ער געשמייכלט צו דער גרויסער לע-
וואַנע, וואָס זי שיינט איצט אַראָפּ. אין מיטן דער נאַכט, ווען מע
בלייבט אַזוי ליגן אין מיטן גאַס, און אַרום איז פינצטער, די קראַמען
זיינען שוין פאַרמאַכט און די גאַס-לאַמפּן זיינען אַזוי שיטער צע-
שטעלט און באַלייכטן אַזוי טונקל, איז ניט גוט, גאַר ניט גוט.

איז ער שוין געגאַנגען פּאַוואַלינקע, אָף ציפּ-פינגערלעך, פאַרזיכ-
טיק געשטעלט זיין טראַט. און בעשאַס-מיסע געשמייכלט צו זיך
אַליין: „ביסט אַ גליקלעכער מענטש, מאַרדכע, וואָס טוסטו ווען דו
גיסט טאָקע אַ פּאַל און דו צעברעכסט דיר אַ פּוס, ווער וואָלט גע-
גאַנגען מאַרגן לערנען אין שול אַריין? -- און וואָס טוסטו, ווען צע-
ברעכסט דיר אַ האַנט, ווי אַזוי וואָלסטו געשריבן אַ גרויסן בריוו צו
דיין גוטן טאַלמיד שמועל?“ --

און אַזוי איז ער שוין צוגעקומען צו דער טיר פון זיין הויז. און
ער איז געווען זייער אַ צופרידענער. האָט ער זיך דערפאַר אויסגע-
דרייט מיטן פּאַנים צו דער גאַס. ער האָט זיך אַרומגעקוקט אָף דער
נאַכטישער שטילער וועלט, וואָס איז שוין גאַרניט געווען אַזוי שטיל.
און ער האָט זיך צעזונגען גאַר אָף אַ געמאַרע-ניגן, דעם ניגן, וואָס ער
טראַגט אין זיך פון קינדווייז אָן, פון כידע, פון דער יעשיווע. אָט-
דעם ניגן, וואָס דער קלאַסיקער-דיכטער אַוואָהאַם רייזען האָט פאַר-
איביקט אין דער אידישער ליטעראַטור:

„מיי קאָ מאַשמע לאָן, דו שטורעם, וואָס-זשע לאַזטו מיך דאָ הערן?
-- דו לאַזט מיך הערן, אַז אַ גרויסער שטורעם איז איצט אויף דער
וועלט, וואָס וויל אומברענגען די קולטורן און די פרייהייטן פון אלע
פעלקער.

מיי קאָ מאַשמע לאָן, דו ווינט, וואָס-זשע לאַזטו מיך דאָ הערן? --
דו לאַזט מיך הערן, אַז דו וועסט פאַריאָגן דעם שטורעם פון דער וועלט
און וועסט ברענגען וואַרעמקייט און ליבע צו די מענטשן.
מיי קאָ מאַשמע לאָן, דו גרויסע לעוואַנע, וואָס-זשע לאַזטו מיך דאָ

הערן? -- דו לאַזט מיך הערן, אַז ס'וועט קומען אַ צייט, אַז ניט נאָר
וועט שיינען איבער אונדז אַ גרויסע זון אַ גאַנצן טאָג, נאָר אויך באַ-
נאַכט וועט באַליכטיקן אונדזער וועלט אַ שיינע גרויסע לעוואַנע!...
און מאַרגן, מאַרגן גלייך אינדערפרי, וועט מאַרדכע, דער אי-
דישער לערער, זיך אַוועקזעצן און אַנשרייבן אַ גרויסן בריוו צו זיין
טאַלמיד. ער וועט אים פון אַלץ און אַלעמען שרייבן, ער וועט אלעס
באַשרייבן. אַ גאַנצע דערציילונג וועט ער פון זיין בריוו מאַכן און
ער וועט ענדיקן מיט די וואַרעמסטע ווערטער:

„שמועל, שמועל, מיין טייערער שמועל, שלאָג זיך בראָוו, מיין
פאַרכאַלעמטער שמועל, שלאָג זיך בראָוו!...“

געדאנקען פון א נייעם אידישן לערער

פון שלמה איצקאוויץ

(ג) איך גלויב, אז דער אינהאלט פון די לידער וואָס איך לערן, איז זייער וויכטיג און די לידער וועלן פאָר בלייבן מיט די קינדער אַ לאַנגע צייט. איך האָב קענען געלערנט אַ סך אינטערעסאַנטע זאַכן וועגן מינע שר- לערס. אין דער שול זיינען דאָ דריי קלאַסן מיט 18 קינדער פון 8 ביז 13 יאָר אַלט. דער אינטערסער קלאַס (8-9 יאָר אַלט) האָט ליב צו לערנען לייט גען. דער מיטלער קלאַס (10-11 יאָר אַלט) האָט ליב צו רעדן אידיש. די שילערס אין עלטסטן קלאַס (12-13 יאָר אַלט), די וואָס גראַדואירן די שול היינטיגס יאָר, האָבן ליב צו שרייבן אידיש. פאַרשטייט זיך, אַ גרויסער טייל פון דער באַצויאונג צום לערנען פון די שילערס שטאַמט טיילווייז פון דער היים. די רעזולטאַטן פון דער שול-דערציאונג זיינען די בעסטע ווען עס איז דאָ אַ המשך אין דער היים, וואו די עלטערן זיינען גרייט צו העל- פען. דאָס שליסט איין:

(א) די מאַטיווירונג פון די עלטערן, ווערליך די יאָרן פון דעם קינד און פון די ווערטן פון אידיש, געשיכטע און ליטעראַטור.

(ב) נאַכצופאַלגן די אידישע קולטור דורך אידישע דרעזיוולונגען, לידער און די אידישע יומטובים.

איך ווייס, אז עס איז שווער פאַר עלטערן מיט אַביסל אָרדער קיין שום שול דערציאונג צו העלפן, אָבער זיי מוזן פרוּבירן.

פאַרשטייט זיך, די וויכטיגסטע סטאַ- דיע פון אַ וועלטלעכער אידישער דער- ציאונג הייבט זיך אָן אין דער מיטל- שול. איך אַליין האָב געלערנט אין אונזערע שולן צען יאָר, אָבער איך האָלט מינע לעצטע דריי יאָר אין דער מיטלשול ווי די פרוּבטבאַרסטע. דער פאַר די עלעמענטאַר שול דערציאונג צילן צו געבן דעם קינד דעם מעם פון אָטדער וויכטיגער בילדונג אַזוי, אז

איצט, ווען איך גראַדואיר די אי- דישע מיטלשול, באַגרייף איך די וויכ- טיגקייט פון אַ פראַגמענטירטעלעכער כער אידישער דערציאונג. ווי אַ רעזול- טאַט פון דער דערציאונג, קאָן איך אַנאַליזירן פאַרשיידענע סאַציאַלע וועלט פראַבלעמען פון היינט-צו-טאָג. ווי אַ יונגער פראַגמענטירער בחור, אַ דאַנק מיין מיטלשול דערציאונג, האָב איך באַשלאָסן אז עס איז וויכטיג און נויטיג צו העלפן איבערגעבן די דערציאונג צו אַנדערע קינדער. צוליב דעם, האָב איך איינגעשטימט צו ווערן אַ לערער אין אַן עלעמענטאַרשול. איך נעם אָן אַטדי געלענהייט זיך צו טיילן מיט מינע געפילן און דער- פאַרונגען ווי אַ לערער.

כאָטש איך בין נאָך דערווייל אַ גראַדואאַנט פון דער מיטלשול און וועל ערשט אָנהויבן לערנען אויף די הער כערע קורסן קומענדיג יאָר, בין איך אַ לערער פון אידיש און פון געזאַנג אין דער אָשר ליוויי אידישע קינדער שול אין וואַלי סטריט אין לאַנגראַיי- לענד.

פאַרציאָרן האָב איך נאָר געלערנט געזאַנג.

וואָס האָט מיך באַוואויגן צו ווערן אַ אידישער לערער?

(א) איך גלויב, אז נאָך צען יאָר לערנען אין דער עלעמענטאַר און אין מיטלשול, קאָן איך נענט אידיש צו לערנען אַנדערע קינדער.

(ב) איך האָב געוואָלט לערנען אַ סך מער פון דער אידישער שפּראַך, כדי איך זאָל בעסער קענען זי נוצן.

(ג) די שול האָט זיך גענויטיגט אין אַ לערער פון אידיש.

וואָס האָט מיך באַוואויגן צו ווערן אַ געזאַנג לערער?

(א) איך באַווי אַ סאָלידן באַגאַווש פון מוזיקאַליש וויסן.

(ב) איך האָב ליב צו שפילן און זינגען אידישע פאָלקס-לידער.

ער, אָדער זי, זאָל קענען גיין פאַרויס אין מיטלשול און ווייטער אויף די קורסן.

צום שלום וויל איך באַרירן די וויכטיגקייט פון לערנען אידיש היינט. איך גלויב, אז אידיש איז אַן אינסטרומענט — אַן אינסטרומענט וואָס מען נוצט צו טראָגן אונזער אידישע קול-טור ירושה פון דור צו דור. נאָך מיין מיינונג ווען אַ מענטש קאָן אידיש, איז ער מער קולטורעל, אידיש איז גיט בלוז לייענען, שרייבן, און רעדן. עס איז די קולטור און דער געדאַנקען-גאַנג פון אַ פּאָלק. די אידישע ליטע-ראַטור, אזוי ווי אנדערע ליטעראַטורן,

איז צו שיין אז מען זאָל זי נאָר לייען נען פון איבערזעצונגען. איך ווייס, אז עס איז שווער זיך אויסצולערנען אידיש און נאָך שווער רעדן צו לערנען אידיש מיט קינדער, אָבער וואָס שווערער אַזאָ אַרבעט איז אַלץ גרעסער איז די באַפרידיגונג.

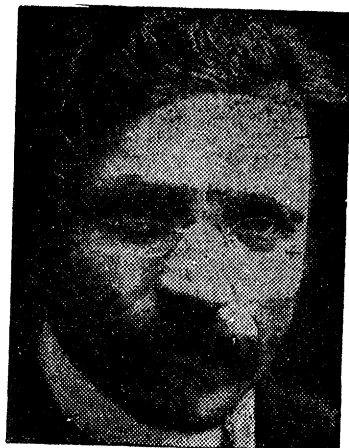
צו דער געלעגנהייט פון שלמה איצ-קאָוויץ ווערן אַ לערער — ווערט גע-פּראָוועט אַ שולן-באַנקעט אין קעמפּ לכבוד דער אַקטיווער איצקאָוויץ משפּחה, ישבת, דעם 4-טן סעפטעמבער לייבאַרדעי סוף-זוואָך.

מענדעלע מוכר ספרים

יצחק לייבוש פּריץ

שלום עליכם

שלמה דאָויד מאַן - שרייבער און מוזער

צום אָנערקענונג לכבוד אים, היינטיגן שבת

פון בער גרין

אייניגע אָרנאָניזאציעס אין ברוקלין — די וואָרשאַווער הילפֿס־סאָסאַיעטי פון בראַיטאָן ביטש, דער אָלנין־שור מאַן לייענ־קרייז און די „מאָרגן־פֿרוי הייט" קאָמיטע 2 — וועלן היינטיגן שבת, דעם 14טן דעצעמבער, דורכ־פירן אַן אָנערקענונג־אָונט לכבוד דעם פּראָגרעסיוון שרייבער, געזעלשאַפֿט לעבן און קולטור־מוזער שלמה דאָויד מאַן.

אין דאָס בפֿירוש אַ נוטער אויפטו עס איז נוט, וואָס אַרבעטער, פּאָלקס־מענטשן, טוער קומען זיך צוזאַמען אויסצודריקן אָנערקענונג צו איינעם, וואָס ווירמעט די פּאָלקס־מאַסן ווין טאלאַנט און ענערגיע.

און דער 57־יאָריגער שלמה דאָויד מאַן האָט באַמט אַ היבש ביסל פּאַר־דינסטן אַלס פּראָדוקטיווער, אַרבעט־זאַמער שרייבער פּאַרן פּאָלק, אַלס שול־לערער אין מיטן פון העכער אַ פּאַר צענדליג יאָר, אַלס טרענער, בויער און פּאַרשפּרייטער פון אונזער אידישער פּראָגרעסיווער קולטור, אַלס געטרייער געזעלשאַפֿטלעכער מוזער. ער איז אין מיטן פון יאָרן דער סעקרעטאַר פונעם וועסט־ברוקלינער „מאָרגן־פֿרוי־הייט" קאָמיטעט, אַנפירער פון אַ לייענ־קרייז, קולטור־דירעקטאָר פון אַ געזעלשאַפֿט לעכער אָרנאָניזאציע. ער איז אַ שרייבער און אַ מוזער.

יא, איד גערענט אים נאך פון דער „אַלטער הייט", פון ווין געבורט־שטאָט, וואָס ער האָט אזוי וואָרעם און ענטוואַסטיש באַשריבן אין פיל פון זיינע דערציילונגען און מעשיות.

איז ער' דאך כמעט א בן-עיר מינער
 (מאָנליאָוו איז אַרום 20 וויאָרטס פון
 זיין געבורטשטעטל יאָרוגע). אין
 זיין מאָנליאָוו האָב איך שטודירט.
 דאָרט האָב איך זיך מיט פיל יאָרן
 צוריק באַקענט מיטן יונגינקען, רו"ט
 קעפּינג, ברייט־פּלייציקן, מאַסיוון, ערני
 סטען, עטוואָס־פאַר־חלומ'טן שלמה'ן,
 וועמען נאָענטע פּריינט האָבן גערופן
 „ליאַמע". מען האָט אים אויך גער'
 רופן „שלמה דעם דיני'ס" — דער טאָר־
 טע זיינער איז געווען אַ דיין, אַ סכצן,
 און האָט געהאַט אַ בוכהאַנדלונג. פון
 צייט צו צייט האָב איך דאָרט געקויפט
 אַ פאַר־ביכער.

און „די דערער דרייען זיך און די
 יאָרן גייען זיך", און ווידער האָב איך
 געטראַפּן דעם אַקטיוון, מיזאַמען,
 בריוונדיגן שלמה דאָוידמאַן — דאָס
 מאָל שוין אויפן אַמעריקאַנער באָדן,
 טאַקע אין זיין היים ערנעץ אויף וואַז
 עוו, בראַנסק, ביי אַ מיטינג פון אַ
 „גרופע פון אידישע אַרבעטער־שריי
 בער". ביי יענע מיטינגען איז גער'
 בוירן געוואָרן דער פּראָלעטאַריש־לי
 טעראַרישער זשורנאַל „יונג קוואַיע".

זינט דאָן האָט דאָוידמאַן ברייט
 פאַנגדערנעוויסקלט זיין שרײַבעריש
 לערעדיש־געזעלשאַפּטלעכע טעטיגקייט.
 זייט דאָן האָבן זיך אָפט באַווײַזן זיינע
 דערציילונגען אין דער „מאָרגן־פּריי
 הייט" און אין אונזערע פּעריאָדישע
 צייטשריפטן, און עס זיינען דערשינען
 אין בוך־פּאָרם (אין אַ באַדייטנדיגער
 צאָל ביכער און ביכלעך) זיינע פיל
 מעשיות, דערציילונגען, סקיצן, שפּילן,
 אויך מעמואַרן, האַמאַנען און אויטאָ
 ביאָגראַפישע ווערק.

זיין פּען איז פּלויסיג. זיין טער
 מאַטיק שעפט ער הויפטזעכלעך פון
 זיין אייגענער לעבנס־דערפאַרונג אין
 דער „אַלטער" און אויך אין דער ניר
 ער, אַמעריקאַנער היים. אַ גרויס אַרט
 אין זיין ליטעראַרישן שאַפּן פאַרנעמט
 דאָס קינדער־לעבן, דאָס שול־און לער'
 דער־לעבן. ראָ קומט אים שטאַרק צור
 בזך זיין רייכע, לאַנגיאַריגע לערער־
 דערפאַרונג; דאָ העלפט אים אַלס
 שרײַבער זיין וואַרעמע ליבשאַפט,
 זיין פאַרשטענדעניש פאַרן קינד'ס

שלמה דאווידמאן

זיי א נאָרטן: זיי אזוי דו פארוויסט די שפראך, אזוי וואקסט זי אויס". און דער מחבר ציט א פאָדעס, א נאָלד דענעם פאָדעס: צווייטן, "מאָטל פייסי דעם חונוס" מיט אן אנדער מאָטל — "מאָטעלע דערמאן, מיין יונגער לאַנדס-מאָן פון מאָנליאָוויפּאַראָלסק, וואָס האָט געראַטעוועט צוויי טויזנט אידן פון די געטאָס".

די נאצירמעדיערייען גענן אידן, זיי אויך דער העלדישער אַנטרינאַצי וויר דערשטאַנד און קאַמף ווערן אָפּגע שפּיגלט אין אַ היבשער צאָל פון דאָ ווידמאַנ'ס מעשה'לעך און בילדער ("א קאפּ פּין אַ אידן" א. א. א. א. א.).

שלמה דאווידמאן'ס ערשטע בעליע-טריסטישע ווערק זיינען: "ערשטע טריט", "ווען הערצער ברענען"; "גע קניפטע ריטלעך" (בוך ארויסגעגעבן צוזאַמען מיט מאַסס פּערלאָוו).

אין 1918 איז אין יאַמפּאָל, פאָ דאָליע, אין דער דרוקעריי, "טרוך" דערשינען דאווידמאן'ס סאַמע ערשט ווערק — אַ קליינע לידער-זאַמלונג פון 16 דיטן: "כענקעניש".

דאווידמאן, וויילן מיר, איז פול מיט אַ סך ליטעראַרישע פּלענער און שטרעך בונגען. ווינטשן מיר אים, אין דעם סאַמע פאַנאָדערעכילי פון זיין שרייב-בערישנעוועלשאַפּטלעכער טעטיגקייט, נאָך פיל נעוואָסע, אַסטיווע, שעפען ריישע יאָרן פאָר אַ וועלט פון שלום, פרייהייט און קולטור.

וועלטל און נשמה, און אויך זיין צור-בונד צום עכטן פּאָלקס-לערער און אין אַטרי ווערק זיינע האָט דער שרייב-בער געשלאָסן אַ שידוך מיטן לערער, פּעדאַגאָג, קינדער-דערצייער, און דער שידוך איז עולחדיפּה געווען.

אַן אָנגעווען אָרט אין דאווידמאן'ס שאַפּונגען פאַרנעמט זיין הייס-שטאַט, איר אָדער-שאַפּט, אירע פּאָלקס-מענטשן, טרוימער, קעמפער פאָר אַ בעסער לעבן. צווישן אַטרי ווערק זיינען: דער דאַמאַן, "די פאַמיליע סטרוגעס פון מאָנליאָוויפּאַראָלסק", "קאַמאַנדר ישלמה פּאַראָלסקי", "מאָ ניליאָוויפּאַראָלסק", א. א. א. א. א.

פיינע מעשה'לעך, "געשיכטעס", פון און פאָר קינדער זיינען איינגעשלאָסן אין דאווידמאן'ס בוך, אידישע קינד-דער אין ביראָבידזשאַן (פון זיין "סאַבוועיביביליאַטעק: געשיכטעס פאַר טרויס און קליין"): דאָ איז פאַרוועכט טאַגטענעלעכקייט, וואַכעדיגקייט פון קינדער-לעבן, מיט מעשה'דיגקייט, מיט העלדן-געשיכטע, מיט אַרבעטער-הער-ראַיסקייט. אין איינעם פון אַטרי-מעשה'לעך קומט צום אויסדרוק דעם מחבר'ס הייסט-בוהה: "און אידישע קינדער דאַרפן וויסן די געשיכטע פון אידישן פאָלק, די געשיכטע פון די איר ריישע מאַסן פון אַלע צייטן און אין יעדן לאַנד" (זייט 16).

דאווידמאן'ס דערציערישע בוהה נעמט אויך דורך און געמט-אַרום זיין בוך, "אַ שפראַך איז זיי אַ נאָרטן" (1962). דער טאַקע (אין דער 1טער דערצייילונג פון אַטרי-דעם בוך) דער-פלערט זיין טאַכטער: "אַ שפראַך איז

his mind. He learned so much here. He got so much experience of life right here in the Camp, and if indeed he is a hero of his country, he has to thank the Camp a great deal for it. . . .

And it seems to him, as if he hears the children speak among themselves: "He shot down maybe a hundred airplanes, our Benny. Our hero is the greatest hero in the world!"

"He must be the greatest," says another, "since he comes from Camp Kinderland!"

And all the four hundred children look at him with such wide-open eyes. They adore him; they are envious of him; they are hurt that they are so young and cannot be fliers, too. . . .

And Benny's hand is not healed yet. He has a wound in it.

Benny does not tell them that he had been wounded in his fight against the foe and that he had continued his fight with one hand, that he had not thought of his wound at all, that he had not felt his pain when he was fighting the enemy.

When he was shooting down the pirate fliers, he beheld in his mind's eye the children of his Jewish people whom the fascist-fliers had cut down in Europe, and he took vengeance in behalf of them.

And now Benny is about to speak. He is introduced. He receives a great ovation. The square resounds with the hurrahs and shouts of the children and the adults present. It takes some time before the audience is hushed—and Benny stands still and smiles. He opens his mouth; he wants to speak, but they will not let him do so. Finally, there is silence, and Benny speaks:

"Children and parents!

"Thanks for the reception. I am not the only hero. I am one of many. The Jewish people have given birth to many heroes during the course of its millennial existence, in all the countries of the world and now, too, in this just war against fascism, there are in every land, many Jewish heroes. . . .

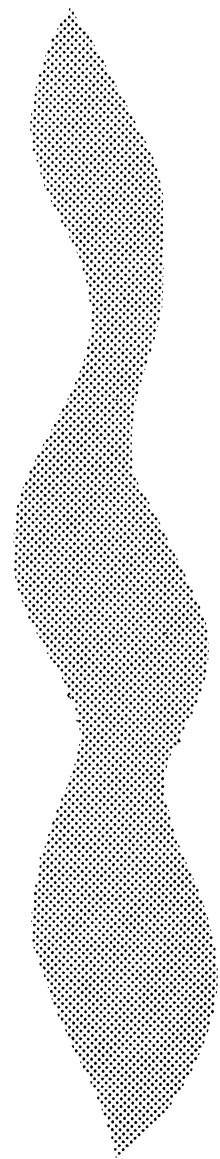
"The war is not yet over, and there will be other heroes. . . . and you children, be ready, learn to know things, and when you are grown up, let us hope there will be no more wars, and you will be heroes of science, of art and culture.

"When my hand is healed up, I shall ask that I be sent against Berlin! . . . In Berlin, we shall finish the war. . . ."

And Benny talked on and on. He told of events in the war. He told of various islands in the Pacific. . . . and it seemed as if Benny suddenly might soar away in an airplane, and would take all the children with him, and would ride them across the sky, and show them many lands. . . .

* * *

And the children, and the parents, the counselors, directors and workers of the Camp, all decided that Benny must have his name engraved on all the walls, so that everyone might remember it forever: "*The Heroic Aviator.*"

then to the right; he flies in zig-zag fashion. . . . The five fascist airplanes have opened up their fiery mouths. . . they rain death upon him. . . but Benny as yet does no reply with fire. . . . They think, those five vultures, without doubt, that a lamb occupies that American airplane, a frightened little lamb, which is so scared of them that it cannot shoot at them, or perhaps he has no ammunition with which to shoot. . . and so they bespatter him with deadly shot. . . still he makes no reply but when he has played his game with them and has spiralled through them, and has given them sufficient irritation, even as a little bird might anger five wolves lurking for it, and refuses to allow itself to be caught. . . so he suddenly let loose his fire, as from a belching volcano. Soon one swastika-marked airplane was turning over, as with a trail of fire, it swung downward to the earth, and a-non a Japanese vulture was in flames, too, its wings blazing away, while with a screech and a yelp, like a wild beast, it was being hurtled to the ground.

A third airplane, either out of fear or because the flier was wounded, began to swing away. . . while the two that were still nearby tried to continue the fight. . . .

But now Benny reminded himself that he must be on time at a designated place on an important mission. . . so he let himself go and the two airplanes could not longer catch up with him. . . .

* * *

When Benny made a few remarks over the radio, his voice was recognized immediately: "Yes, indeed, it is our Benny, our Benny from Camp Kinderland! . . ."

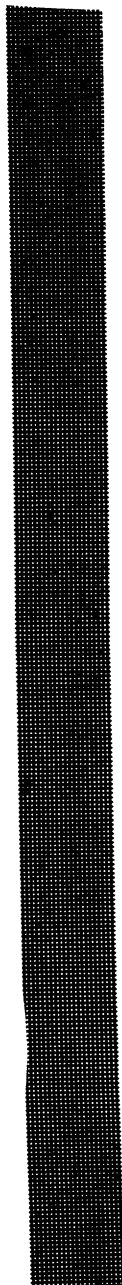
5.

Four hundred children are arrayed in the Square at Camp Kinderland. The children are all dressed in their finest. The American flag flutters in the breeze. They sing a song, a song of praise. Thousands of adults, their parents, stand nearby. On the platform sit the directors and leaders of the Camp.

Camp Kinderland is welcoming a great guest: Benny, the heroic aviator has come to the Camp to bring a greeting from the war front and to receive a greeting from the camp of his boyhood.

Everyone talks about Benny's heroic achievements; everyone praises his courage and stoutness of heart.

Benny sits on the platform and smiles. He feels happy. He sees so many children around him. He recalls the day when he first arrived at Camp Kinderland. He was eleven years old then. He reviews his eight years in the Camp, in

And all at once, quite unexpectedly, the news was heard over the radio, which was flashed throughout the country, that a new American hero had appeared that a Jewish heroic aviator had distinguished himself in battle, and that his name was Benny. . . .

"Benny! Was it maybe their Benny of Camp Kinderland?" asked the children who had known Benny, who had been thinking of him, and, therefore, wished very much that it would be their own Benny, indeed.

So they listened with bated breath to the tales told about Benny. . . . What a great hero he was, how he had downed ships of the enemy, how he had protected our armies from Japanese fire, how he had dominated the heights, the sky, how he had borne himself with courage and spirit on the wings of his plane.

Once he flew his airplane on an important mission. He floated courageously in the air. He was bearing something very important with him . . . a military plan. He had to bring it to a designated place at an appointed time, and he, Benny, was happy and full of joy, that he had been trusted with such a military errand. . . .

But suddenly he hears a motor drone in the distance. . . . It must be a very strong motor, indeed . . . several motors, in fact. He looks about him on all sides . . . he looks up and down. . . . He knows well enough now that several airplanes are approaching him. . . . There are several, indeed. . . . They come down from the clouds. . . . He can see them already. . . . One, two, three, four, five . . . there are five of them. . . . He will have to turn back. No, he must not turn back. . . . He is sure to lose out. . . . He will fight them with all his strength. . . .

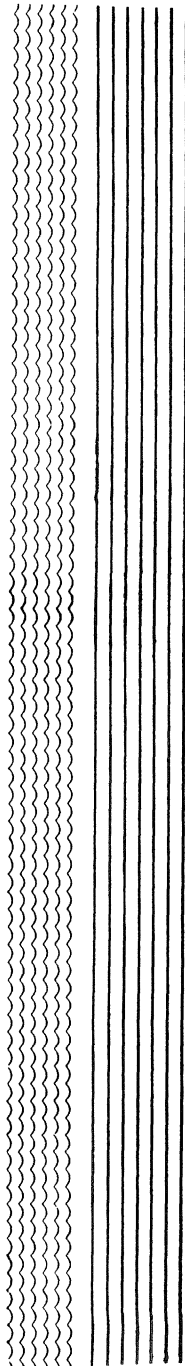
And he prepares all his strength for them, all his senses, his capacities, and his happy thoughts. . . . He will fight them. . . . Not only must fascism be annihilated on the ground but also in the sky, in the heights above. . . .

And the five vultures, the black eagles, begin their assault upon Benny. They spread out; they wish to encircle him; they plan to shoot him down as if he were a little bird.

But Benny does not flee from them. He flies to meet them. . . . He flies straight at them . . . faster and ever faster he speeds his bestarred American eagle . . . and suddenly he sees swastikas, two swastikas on two airplanes. . . . So! They have come even here, the Hitlerites! They want to rule the world! The earth and the sky! . . .

And a stronger hate entered Benny's heart, a hate against the double murderers: the Japanese and the Germans, against the "super-race" and against the "brown beasts." They wished to destroy everything human in the world! . . .

And he speeds his airplane up and down, now to the left,

Benny was already grown up. He was admired by thousands of New York Jewish children who had been in Camp Kinderland. Benny was admired by all the counselors and camp directors. . . .

And often he, Benny, would sit on the shores of the river, sit with his friends, and talk with them.

"Oh, if they would only let him, he would take an airplane and fly to Berlin and destroy Hitler! . . ."

4.

And then came the 7th of December, 1941—the Pearl Harbor catastrophe. . . . Hitler's partner, treacherous Japan, fell upon our land, like a gangster, without warning, without a declaration of war. . . . The land was convulsed. The mighty voice of the American people was heard through the mouth of President Roosevelt: "We shall remember Pearl Harbor! . . ."

And the best and most loyal of citizens soon joined the army, as volunteers, and Benny, too, enlisted.

"I want to be a fier!" he asked.

"A fier?" the military officer repeated.

"Yes, a fier!"

As soon they began to examine Benny, as to whether he could qualify as a fier: He had excellent hearing; he could hear far-away sounds. He had good eyesight; he could see well and far. He had a good mind. He could assimilate all and knew war's business. He had a fine, intelligent discipline, and he was an athlete, all the traits essential in an aviator.

And many days and weeks passed by, and Benny learned how to fly. He wanted to be an aviator; he wanted to be one of the best, because he was a Jew, and a Jew needed to show greater heroism, Benny knew, to plague the anti-Semites who tell fantastic tales that Jews are afraid to fight. Benny must be a better fighter because he is the son of Jewish workers, and so is a greater foe of the fascists . . . and Benny muses on all that; he must be a great hero because he wishes that the children of Camp Kinderland might hear of him. He wishes them to know that he flies so that he can take revenge against the Japanese who have attacked his country, who have been persecuting the Chinese people for such a long time; he must avenge the Chinese children which the Japanese have murdered.

And he will fly to Berlin as well: He will avenge the hundreds of thousands of Jews and non-Jews who Hitler has murdered; for the hundreds of thousands of Jewish children whom Hitler has poisoned . . . and buried alive. . . .

* * *

the river and the vegetation, to the flowers and the gamefield—he bids farewell to everything.

Ah! He will certainly yearn for the camp all winter. He will surely long for it!

But he also resolves; he swears by each and every pebble, lane and wood-patch that he would do everything for his parents, so that they may send him next year to Camp Kinderland once more! . . .

3.

And so year in, year out, for eight successive years, Benny came with hundreds of other Jewish boys to Camp Kinderland. Each year, Benny had new experiences. He knew the camp from end to end. He knew the program of each day, of each week, of each season by heart. If he were older, he could be the director of the whole camp.

He learned a great deal in the eight summer seasons he spent at Camp Kinderland.

The little children have to be watched. They have to be covered at night, because they uncover themselves. He knew it as well as the counselor. Whenever a rain comes beating down, one must run from bungalow to bungalow and shut the windows. The little children must be watched so that they do not creep off into the wild plants where they might get "poison ivy"; they must be watched so that they do not overeat; also that they eat enough, and not fill themselves up with green apples from the trees. They must wash their faces and their hair, cut their nails, keep their feet clean, change clothes according to the weather—in general, that they must keep well.

They must also be kept in good spirits, and be entertained. Benny became the director of the camp orchestra, the director of the gamefield, and of the waterfront. He made the children very happy. He was himself an American-Jewish boy; he himself had been raised in Camp Kinderland, and well understood the spirit of an American-Jewish child.

And Benny received the full training and instruction which the counselors, teachers and directors gave him.

He attained a broader knowledge of Jewish life the world over, of the life of workers in all lands. . . .

And when Hitler became the ruler of Germany, Benny became his foe, like all Jewish children the world over, because Hitler first declared war upon the Jews and the workers.

* * *

rowing, in every way he was outstanding.

Benny became the pride of his bungalow, of his group. He became a leader. The counselor thought very highly of him. He held him up as a model to all the other boys.

The life at the camp struck root in Benny and provided him with a discipline which called forth the respect of everybody. When the counselor related the news of the world, everyone was bound to listen quietly. When money and

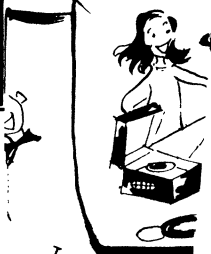
יאסל קאטליער טעאטער אין קעמפ קינדערלאַגער

sweets were received from one's parents, these had to be shared with all children. If anyone understood a thing more clearly than another, he was bound to explain it to the other. If one was ignorant of anything, he must ask about it. One must be friendly with everyone. Each task must be performed in the best and finest manner.

Benny was admired by everyone. The directors and many of the counselors knew him well. The camp physician, the nurses, the camp matron, many of the camp workers recognized him. They knew him because of his obedience, his kindness and sound discipline. Benny's name often appeared on the honor list of the children who distinguished themselves for cleanliness, sports, work and camp duties. . . .

And thus in play, in entertainment and in work, the summer was soon gone, and soon, very soon, indeed, the ten buses would return and take the children home again. They would go back to the city, resume the public and Jewish school work, and repeat the daily tasks of children. . . .

And so Benny broods as he walks along, all quietly within himself. He bids farewell to the woods around the camp, to

"One for all and all for each other! . . ."

The counselor spoke many words to him, and Benny listened to them all.

In the bungalow, among the boys of his group, however, he was already something of a hero, for he had been the first to go down alone to the river! . . .

2.

Benny's love for the camp waxed stronger every day. The whole daily routine was precious to him: Everyone rose together. The siren woke them up. They marched in rows to the dining room; they sang while on their way. They saluted the flag. After their breakfast, each one of them made his bed, and cleaned up his bungalow. They put their things together, to keep everything clean, so that they would be well and strong.

Then they wrote letters to their parents. They read; they played; they did some useful work. They prepared a wall bulletin. The counselor told a story. They bathed and rowed. After luncheon they rested. They went to the playing field and had a ball game. After supper, they took a walk around the camp. Before they went to sleep, the counselor told them a story. . . . Benny was busy from morn to bed-time. He had something to do all the time, so he felt well and happy.

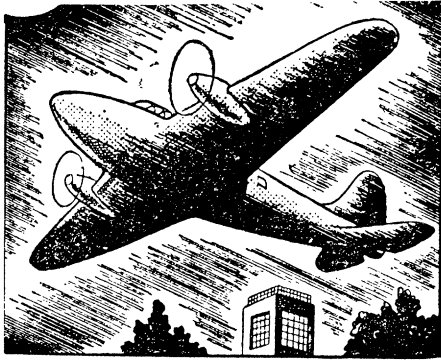
* * *

Movies were shown on Friday. On Saturday and Sunday they decked themselves out in white. It was holiday time. All kinds of parades and entertainments were presented then in the camp. Parents came visiting. They wanted to see their children, and Benny's parents came, too. They were very happy to know that Benny liked the camp so much. Saturday evening there was a camp-fire. Benny enjoyed putting up the branches and logs on the fire. Everyone sang around the fire. Recitations were given. There was dancing, introductions, story-telling, and Benny had some beautiful recitation to present.

A wind orchestra was assembled in the camp. Benny loved to play an instrument. He loved music very much. He learned fast and knew the songs before long. The musical director immediately recognized his talent and spent much time with him, and got to love him very much.

Benny also distinguished himself in the games. On the athletic field, he participated in running, in basketball, in baseball, in high jumping, in volley ball, in all games. Benny was always the winner. On the river, too: in swimming, in

He harassed one old camper so much with his questions that the fellow actually treated him to a whopper which he would remember the rest of his life.

"There," this lad told him, "in Camp Kinderland, everything is done in grand style. Early every morning, a cow moves along from bungalow to bungalow. The children rush out with their glasses. They push a button, and the cow gives them a glass of milk. Lambs frisk about, and bring "lamb chops." The hens deposit their eggs right into one's mouth. Ice cream is drawn directly from the wall. Kinderland is the best land of all! . . ."

All the children laughed and Benny laughed as well, and asked no more questions. He made up his mind he would find out for himself. . . .

And at once, the buses turned aside, went through a gate, and letting their horns hoot away, they came to a sudden stop.

In the camp, the children were greeted with joy: "Welcome, dear guests!" A group of adults helped them to take their parcels off the buses. The children leaped out and remained with their counselors.

Benny saw a vast tract of land, spacious and free: grass, bowers, trees, bungalows, several buildings, too, and in the distance such a beautiful stream. Benny admired it all. He was very pleased.

"Oh, what a beautiful big river!"

He looked around him on all sides. No one was there. He wanted to take off his clothes at once and go for a swim when, all at once, his counselor was at his side:

"Benny, Benny," cried the counselor, "Come up!"

So Benny joins him. The counselor walks along with him and explains to him that he must never bathe by himself. Everyone bathes together; everyone dines together; all spend their time together. In Kinderland, all life is spent in common. This is the rule accepted by all the children and the adults who wish to live here as friends:

and factories, in the stores and market places, so that their children might have a good life, and be able to spend their summer vacation merrily. . . .

Many of the children know where they are bound for. They were there the previous year and the preceding years as well. That is how they know the camp songs, and that is the reason of their merriment. A number of the children are going there for the first time, and so ask about the place. They look out of the windows and wish to know if they still have a long trip ahead.

And among all those children going to the camp was Benny. Benny was a dark lad, a handsome fellow with rosy cheeks and clean, well-formed features, a shock of hair, and with two shrewd, fast-moving eyes.

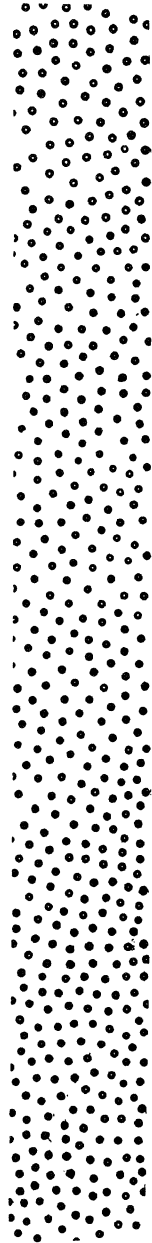
His eyes fit about because he is very impatient and full of energy. He wants to see everything, everything around him. He wants to understand it all. He has two ears—which receive all and hear everything. They hear the sounds that are furthest off, and if ever he hears any sound, any word, which he cannot comprehend, his ears prick up, like a hare's, and he listens *more intently* still.

Benny is already eleven years old, but it is the first time he is making a trip without his parents. He is going to the camp where he will be without his parents, without his brothers and sisters, for ten whole weeks. He will sleep on a new bed, a camp-bed, not his home-bed which he likes so well. He will eat the food which all will eat, perhaps not the fine dishes which his mother prepared for him. He will live a different life. He does not know exactly what kind of life the camp offers.

But Benny has no fear. Why should he fear anything? He is with the children of the Jewish school where he studied. They are going to the camp, so he is going, too. Anyway, Benny was never a timid fellow. He was never afraid.

He is curious, however. He, Benny, would like to know beforehand how the camp looks, what they would do there the whole day, whether there is a stream to bathe in, if he will be able to play ball there—he wants to know everything.

And so he rides in the bus with thirty-nine other children. His eyes peer in all directions. He gazes at the farmlands and the woods. He notes the hamlets and the villages. It is all new to him. One cannot see it in the city. He listens to everybody and hears each story, and he never lets off asking questions of the old campers.

THE HEROIC AVIATOR

1.

ACROSS the narrow and quiet lanes that are screened within the farmlands and the woods, move ten buses. They speed rapidly by, as if they were racing on a wager as to which of them would arrive first at a designated place. They raise a dust; they scatter the pebbles that lie in the way. They brush against the branches of the trees that overhang the roadway.

The motors of the ten buses drone and hiss; their horns hoot and give signals, issue warnings: "Take heed, ye forward-drivers! Tru-tru-tru! Say the signals—make room! We ride merrily along! We bring exalted guests! We bring the most precious of human beings! We bring children!"

Blithe voices, a noisy din, merry songs are heard from the buses. School songs, American songs in Yiddish and in English, songs of Jewish life, of the life of workers, of camp life—all kinds of songs are heard.

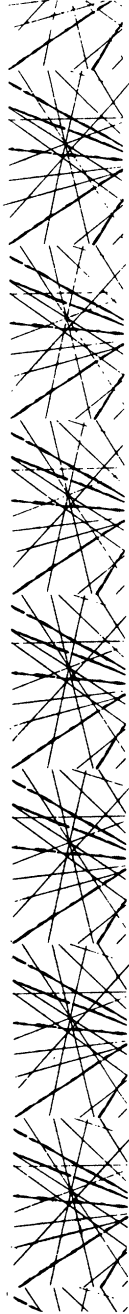
And the chanting and the din the children make, and the droning and hissing of the motors, and the hooting of the horns, awaken the quiet landscape round about! The cows, the calves and the horses prick up their ears. They ask one another in their animal speech who it is that is interrupting them in their munching of the grass, who it is that makes all the racket?

The ducks and the geese, the hens and the roosters flap up their wings and spread them wide as if they would fly away. They soar into the air but soon are down again, and cackle to one another: "Oi, oi, someone is coming with such a howl. They want to seize us, oi, oi, run away!"

And all the dogs and puppies of the farmhouses run after the buses and bark and yelp so loudly that they become hoarse. They think the children are doing something wicked to them and to their masters.

It seems, too, as if all the grass and all the vegetation of the earth, as if the flowers and the trees, the houses and the sky itself—as if all have opened their ears and mouths and want to know: Who it is that are coursing along these narrow and quiet lanes, along the roads hidden among the farmlands and the woods, with those merry songs and din.

Several hundred Jewish children it is, from New York, who are bound for their summer vacation. They are the children of Jewish workmen, of Jewish artisans and tradesmen. Their Jewish fathers and mothers work hard in the shops

them down. When he had finished his writing, he turned to Moshele and said: "Listen carefully to me, Moshele, and remember what I shall tell you. Remember it well. We are sending you off to a home. We hope when you will grow up to be as big as a man, that you should be a great man. We shall need great leaders from that land. We want you to become one of them. See to it, Moshele, that you become a great leader. You will have to study a great deal. We must all love the world. And here in this packet lies the story which I have written up about you and which I have entitled, 'And the Stick Turned Into a Serpent!' Give it to your teacher and she will keep it for you until you are a big man. Go your way in health and greet the Land for us!"

And so in the locker cabinet of Sarah, the teacher, who is both a mother and a teacher in the Home of the Jewish Children, there lies the packet which Moshele brought along with him.

And Moshele studies hard. He carves his stick with great zest. He reflects a great deal on the "stick" that was turned into a "serpent".

October 1945.

עם נעפולען זיך ביים שרייבער

א צאל קאפינים פון די פרעזידענט בוכער און בילדער. אויך
 איר זינט פארטראכטענדיגן שרייבן זיך דורך. אויך ביי איר נע-
 פולען זיך בוכער און בילדער פון דעם שרייבער, און איר האלטן זיי
 ביים ארויסווארפן, און עס שיקט זיי צוריק צום שרייבער.
 ארבעטן:

3110 Brighton 3rd St., Brooklyn 35, N.Y., Apt. 5E — NI 8-0984
 S. DAVIDMAN

שרום

say who had wrecked and buried the village nor where the Germans and the village folk had fled. He was there all alone in the world.

“You won’t be alone in the world any more,” one of the horsemen told him. “We’ll provide you with a home, a good home now!”

And the Red Army man mounted Moshele on his horse and rode off with him. On the open road, they fed him with what they had, and afterwards they talked again.

Suddenly the Red Army man leading Moshele exclaimed: “Why, his name is Moshe, and he lived in a box-hole, and his sister’s name was Miriam, like in the Bible which tells of Moshe, the liberator of the Jews in Egypt!”

“How odd,” mused Moshele, “that the whole world should know the story of Moses!” Riding on horseback with the Red Army man, Moshele then decided that he would grow up to be a great hero, like that famous Moses which the whole world knew though he was dead these many thousands of years.

The three horsemen brought Moshele to a house where there were many Red Army men. Among them was a Jewish Red Army writer. He listened to all the stories Moshele could tell him and recorded them on separate bits of paper. He was very fast in writing

pit but it must have been a long, long time. He had eaten up everything his sister had left him. He became dreadfully hungry in time, so hungry indeed, that he thought he would die. He then opened up his door very quietly and slowly crawled out of his hiding place. The forest was quiet. He could hear nothing from the village. Moshele thought the whole world had died. Suddenly, he saw a snake creeping along. He was very frightened and wanted to run away. The snake, however, raised its head, stared into Moshele's eyes, then lowered its head and crawled away.

And so Moshele no longer feared the creatures of the forest so much. He only feared the Germans in the village. They, if they but see him, will surely kill him. He slunk along the trees so that no one might notice him till he came closer to the village. He could not recognize the village anymore. The houses were all wrecked and burnt up and no human beings were anywhere to be seen.

He wandered across the broken bricks and boards and sought for something to eat. He looked everywhere. Suddenly, he heard the galloping of horses. He was terribly scared. He was afraid to run away lest some of the horsemen notice him, so he threw himself on the shattered boards and began to crawl along on the ground like a snake. He hid under a board and peered out at the sight.

When the horsemen came nearer, they halted. They talked to one another. Moshele recognized them to be Russians. They talked the language. Still, he lay low for a while, till he heard one of the riders cry out: "Heh, people, creep out from your hiding places!"

Only then did Moshele throw his board away and start in their direction with shaky tread.

When the three riders saw him, they leaped down from their horses and ran to meet him. They took him in their arms. They sat down with him and asked him what had happened in the village.

Moshele told them only what he knew and what Miriam, his sister had related to him. He could not

drums at every house. They called everyone from their homes. All gathered in the large square. I went there together with our neighbors. I kept my head low so that they would not recognize me. The Germans were leading forward grandfather, father, mother and seven other persons.

“They halted in the large square, and before they were hanged, each one of them bade the village farewell. Each one of them cried out a few words. Mother shouted:

“‘I die for my people, for my country, for my village. Protect my children!’ Father shouted: ‘We would rather die than betray our friends!’ And grandfather cried out in a very strong voice. He seemed to have gained a powerful voice ere he died: ‘No people can be annihilated and no people can be enslaved forever. One lad, Moshele, who was saved in the land of Egypt, liberated his people and gave the world his Ten Commandments. Other lads will arise who will take vengeance for us and destroy the evil in the world. . . .’”

“When all were already hanging from their scaffolds, a deep silence fell on the throng. When their bodies began to sway back and forth, the entire village wept. The sky and the earth seemed to sway also.

And when I looked up, I met mother’s gaze, and father’s and grandfather’s eyes. They gazed at me and their lips mumbled. It seemed to me, they muttered: “Take care of Moshele, take care of our lad, Moshele!’”

When Miriam was finished, she seized her little brother again in an embrace and wept, once more.

And Miriam gave Moshele food and drink. She left him food when he would become hungry again. She told him many stories. In the middle, however, of one of her tales, a loud shooting was heard. Brother and sister were frightened. Miriam immediately let Moshele creep back into his pit and shut his door. She hid herself in the forest.

Miriam never visited her brother again. Moshele does not know how long he remained shut up in his

His sister, Miriam, visited him the next day. She knocked at the little door, but Moshele did not reply. She was frightened and shouted to him, inside: "Moshele, it is I, your sister, Miriam. Open up!" Only then did Moshele unchain the innermost latch to open the door.

"Why didn't you open up when I knocked at the door?" asked Miriam.

"But how could I tell who it was that was knocking? It might have been a German who had found my place and had come to kill me?" said Moshele, speaking like a grown-up.

Moshele could see in Miriam's eyes that she had been weeping. He gazed at her and pleaded: "Tell me, Miriam, have they hanged my grandfather?"

Miriam embraced her little brother and wept out loud. Moshele responded, weeping. When they had had a good cry, Miriam told Moshele a terrible tale, which Moshele could not fully understand but to which he listened most attentively.

"Grandfather begged father and mother to escape somewhere, and because he was so old anyway, and had lived a long life, he would surrender to the commander of the Germans for him to do with him whatever he pleased. He said, that unless he reported to the Commander, the latter and his soldiers might kill all the people in the village and put the village itself to the torch, and rather than to see that happen, he was ready to offer up his own life.

"Father, however, replied that he would not permit father to go up to him alone. No matter what happened, he would not leave him. Mother said so, too. All three of them embraced and kissed me and told me: 'You, Miriam, must take care of Moshele, you must bring him his food. Do you hear us?' and nothing more they said to me. They pushed me out of the house and ordered me to hide out in cellars and on garrets, only to see to it that the Germans do not catch me.

"All at once, however, there was a great noise in the village. The Germans strutted about and beat the

father: "You are Jews. I know that well enough. You cannot deceive me. We have slain your people in every city and country. We will annihilate you the world over. Such is the decree of Hitler and of our Nazi party. We will enslave the whole world, like the ancient Egyptian king enslaved your people in his land of Egypt. You can purchase your life from us but you won't do it. I'll give you 24 hours. Prepare for me a list of all the communists in the village, a list of the families whose kin have joined the partisans of the Red Army, and a list as well of what the peasants have buried in the earth, else you will hang in the village center even as the ten peasants hang there. . . ."

Having given his orders and bawled them out, the commander drove his father and grandfather out of his room.

His father grew pale as the wall at once. He did not know what to do. Grandfather, however, who was a very clever man, called us together and said many, many things to us. He used words and spoke of things that Moshele had never heard of before. He repeated many times the words "Kidush Hashem." (Martyrdom in God's name.) Father, mother and sister wept. Moshele could not grasp it all, but wept with them.

Later on, they led Moshele away into the forest, not far from the river where grew eight thick trees in a row. Father, mother, sister and grandfather dug out a large pit like a grave. Little windows faced the thick trees. A door covered the entrance to the pit. On the door were lain splotches of earth and grass so that no one might recognize that there was a kind of little hut there.

"You must live here," father told Moshele, "till we drive the Germans out of our country. We shall bring you food here every day, and if we cannot do so, we shall see to it that someone brings it to you. Keep the little door open. You can go out, too, from time to time, but when you hear a noise from anyone, go inside and hide yourself. Understand?"

Moshele nodded to show he understood everything, but he feared to be alone.

Moshele began to dread these Germans very much. His father, mother and grandfather, as well as his older sister began to talk to him a great deal now. They told him he was a Jew. They told him many stories about the ancient Jews, and about the Jews who now lived in the large cities; also of the Jews who lived elsewhere in the world. Moshele listened to the talk of his own kin, though he could not grasp too much of their meaning.

But when the Germans entered the village where Moshele lived, he began to understand them well enough. . . . They arrived in handsome uniforms with iron helmets. They rushed in on motorcycles and in automobiles. Each one of them seemed so strong and brave. Their officers wore monocles. They looked like doctors or important people who formerly had come to the village on occasion.

But no one knew their speech. Only Moshele's family understood something of what they were saying in German.

It was not long, however, before everyone began to understand their German speech: For these Germans carried away all the horses, cows and oxen from the village. They dragged off all the ducks, geese, chickens, roosters, and pigs. They lashed the bare backs of the peasants when they discovered things they had which the Germans "needed." And what did the Germans not need?

And once they found a German soldier dead in a garden. The German officers then ordered all the village people to array themselves in the open. They chose ten young peasants and hanged them in the sight of all.

The village wept, and Moshele's family wept, too.

And once, Moshele listened to conversation held between the German commander and his father and grandfather. The door was shut, but Moshele, his sister Miriam, and their mother stood close to the keyhole and heard it.

The commander yelled at his father and grand-

as the wood of a tree and because they were so strong and healthy, they lived even up to a hundred years.

The village folk, the Ukrainian peasants, were always very friendly to this Jewish fisher-family. Even in the old days when there was no Soviet land, and Russia was ruled by a Tzar, and the men of the village had a hard life, and knew but little of the government of their country, and they were incited against the Jews who were being blamed for their hard lot, and went to the city to share in the beating up, the plundering and even the killing of the Jews, they did not harass this fisher-family.

For they could well observe of their own accord that these fishermen were honest folk, that they worked hard to earn their livelihood, that these fishermen wore the same poor clothes that they themselves did and lived in the same peasant huts, and that they were kind and friendly neighbors, so why trouble them?

And because there was only this one Jewish family in the village, there was no Jewish school there, neither for the grown-ups or the children. It was their custom,

however, as soon as their child reached the proper years to bring it to town for the entire winter. There the child learned Yiddish until it was grown-up and could undertake the work of a fisherman. Thus they lived for many, many years.

Until—

The Germans attacked the Soviet land. The Germans penetrated every village no less than the towns. They beat up and slew the best of the folk, everywhere. They robbed everyone of all their possessions, barely leaving the shirt on their backs. Terrible rumors about them spread, too, to Moshele's village. Moshele was quite young at the time, barely seven years of age. He could not grasp the meaning of these rumors. The stories he heard about the Germans were such he did not believe they were human beings. He thought they were a kind of beast he had never heard of before, and that they—the beasts—came from an alien land and devoured men alive.

boy in the box, she had compassion for him and took him with her to her palace, and there raised the child as her own son.

But when Moshele grew up and wandered through all the streets of the Land of Egypt, and saw how the Jews were beaten up and were being tortured, and how they drudged on as slaves, he took their part. He struck down one of their guards and called upon all the Jews to unite and fight for their freedom.

Meanwhile, he fled to the mountains. There, he made plans as to how he might free the Jews from their bondage. One of his notions was to make a serpent out of his stick or staff. He could do lots of things with this staff of his. When he threw it on the Nile River, it turned into blood. Perhaps it was the blood of the little Jewish children that had been drowned there. Later on, this Moshe cleaved the sea with his wooden serpent so that all the Jews could cross it on dry land from Egypt and be delivered from their bondage.

The first Jewish liberator and hero, Moses, is recorded in the Bible together with this story of his wooden serpent.

“But what our Moshele will accomplish with his wooden serpent, we cannot tell as yet!” remarked Sarah, the teacher, in concluding her stories from the Bible.

But how do all these stories concern our Moshele in the Children’s Home? Well, there’s a relationship there, well enough!

Moshele was born in a village near Mohilev-Podolsk, in Ukraina, near the beautiful Dniester River. Moschele’s father was a fisherman. He would catch fish in the river and sell them to the cooperative. His grandfather had been a fisherman, and his great grandfather as well. Even his great great grandfather had been a fisherman.

They were all hale and healthy men, brave men and Jews. They knew their boats well. They had no fear of the most furious gales, nor of the highest billows or severest frosts. Their faces and hands were as strong

had a son, Jacob. Now when Jacob grew up, he married a girl by the name of Rachel. She died, and he was married to her sister, Leah. Together Jacob had thirteen children, twelve boys and one girl.

Among these children was one called Joseph. He was a very handsome and clever lad. He, however, was very haughty, being a dreamer, a fellow absorbed all in himself, who thought he would be the leader of all his brethren.

So his brothers sold him as a slave in Egypt which in the ancient speech was called Mizraim. But instead of remaining forever a slave, Joseph became the Viceroy of that land. Later on, Joseph brought over his father, his brothers and all their families, to the Land of Egypt and settled them there in the province of Goshen, and for many years the Jews prospered there.

After a number of years, Joseph died, and the king who had raised up Joseph to his high position also died, and the new king hated the Jews and he made them his slaves. They kneaded the lime and carried bricks under the watchful eye of their taskmasters who lashed them with whips, so that their lives became exceedingly hard to bear.

And the king issued a decree that all Jewish boys that are born among Jewish parents be cast into the Nile River because he feared that a great Jewish hero would rise among Jews to free them from slavery.

“And now we reach the stories which made our Moshele propose to turn a stick into a serpent,” declared Sarah, their teacher.

And the Jewish children hearkened even more carefully to the tale of their dear teacher:

“And a boy was born among Jewish parents. His mother’s name was Jochebed and his sister was called Miriam. And the mother feared to keep the child in her home, so she lay her boy, Moshele, in a box and deposited the box at the shore of the Nile River, while his sister, Miriam, stood at a tree nearby to see what would happen to her brother. And the evil king’s daughter came with her maidens to bathe in the river, and she was a good person. When she saw the fine baby

colors and paint his stick-serpent over. And he would keep it all his life long.

But what he would do with his wooden serpent, even he, Moshele, did not now know. The children of the Home and their teacher, Sarah, of course knew even less of that.

But all the children are grateful to Moshele because his preoccupation with his wooden serpent prompted their teacher, Sarah, to tell them many nice stories from the Bible of olden times. Whether the stories are true or inventions of the mind, Sarah could not say. It may be, their teacher, Sarah, said that men may yet find in Egypt, inscriptions etched in stone, which would tell us which stories are true and which have been invented.

In the meantime, however, until these inscriptions are found, the children of the Home sit entranced listening to the beautiful stories from the Bible, which their teacher, Sarah, now tells them:

“There was once a clever lad called Abraham. His father’s name was Terah, and he was a stone-cutter. He made human figures out of stone and called them gods. Poor people, whose lives were burdened heavily with their lot, thought that perhaps they could get help from these gods, and so they purchased these idols of stone from Terah. Abraham, Terah’s son, however, was too clever to believe in them. Because he refused to do this, his father, Terah, banished him from his home.

And Abraham went out into the world to seek a true God, the kind of God about whom it could be said that He had created the heavens, the earth, the stars, the moon and the sun.

Abraham was the first of all the Jews in the world.

And when Abraham was grown-up, he married a girl whose name was Sarah.

(Now the children in the Home know whence their teacher got so lovely a name.)

And they had a son, Isaac, and when Isaac grew up, he married a girl by the name of Rebecca, and they

AND THE STICK TURNED INTO A SERPENT

Moshelle's skin is dark, like a gypsy lad's. His eyes, too, are black. His hair is glossy and grows thick, and is as black as pitch.

Moshele seems always to be in a state of reverie. He communes but little with his mates at the "Home for the Jewish Children." His teacher, Sarah, who is as much a mother as a teacher to all her children, knows that Moshele is a dreamer. She, therefore, watches him in all his tasks. Even when he eats, he can become absorbed so deeply in his thoughts that he actually becomes oblivious he is in the very middle of his dinner. In the classroom, too, he lets his thoughts drift far away in the midst of the lesson so that he is unaware he is at school.

At first, when Moshele was yet a newcomer at the Home, and the young folk knew him but little, they were inclined to poke fun at him. They called him the "Enraptured Angel" and "Moshe the Dreamer," and by like names.

When, however, they realized that Moshele made no pretense of being absorbed but that his reverie was natural to him, they became accustomed to him, and allowed him to follow his own thoughts.

Moshele always carried a stick. He never beat anyone with it. He was so quiet a fellow, he could not even harm a fly on the wall. He was, however, very fond of his stick. Sarah, the teacher, and the children of the Home now know well enough why he loves his stick so much that he even sleeps with it in bed. They let him do it.

When the children were wont to play in the yard, Moshele would retire to some nook or other and use his penknife to make carvings on his stick. He would make notches in it, bore holes in it, and then poring over a book and examining his stick thereafter, he would soon resume his task. Moschele wished to turn the stick into a serpent. As soon as he would finish his carvings and notches, he would take green and yellow

you remember my words: If you made up your mind to be a teacher, you would be an incomparable teacher, to be sure, and no one would be better than you! . . .”

January, 1943

Changed in June, 1952

געשיכטעס פאר גרויס און קליין

were to lie here at midnight and in the dark, with the shops all closed and the street lamps set so far apart and with their lights subdued, it would be a bad business, indeed.”

So he now walked very slowly, on tip-toe; he put his feet forward very cautiously, and smiled inwardly at the same time: “You are a lucky man, Mordecai, what if you had really had a spill and had broken your leg, could you have gone to school on the morrow? And if you had broken your hand, how could you have written that long letter to your good pupil, Sammy?”

In this way, he reached the door of his house. He was now quite pleased with himself. He therefore turned to face the street again, and gazed long at the night, at the silent world before him, a world not so silent after all, and he burst forth into an ancient Talmudic chant, one he had borne within himself from the days of his childhood, from the Cheder and the Yeshivah:

“What is thy meaning, O storm, what news dost thou bring me?”

You inform me that a great storm is now raging the world over, which wants to annihilate the culture and the freedom of all the nations.

“What is thy meaning, O wind, what tidings dost thou bring me?”

You inform me that you will chase the storm away from all the world and will bring new warmth and love to mankind.

“What is thy meaning, O moon, what message dost thou bring me?”

You inform me that the time is near when not only will a large sun shine upon us the whole day long, but that at night, too, a big moon will radiate the world!”

And tomorrow, early in the morning, he, Mordecai, the Yiddish teacher, would sit down and write his long letter to his pupil. He would write him about everyone and about everything. He will make a full narrative of his letter and will conclude with the warmest words of encouragement: “Sammy, Sammy, my dear Sammy,

The train came up with a powerful, strident clang, as in mid-day. It grew light all at once. The doors opened wide. All the open doors, late in the evening, are quite broad-hearted. They seemed to actually plead that people, as passengers, crowd through them. Only a few late travelers, however, came out, while a few entered, Mordecai among them.

He sat down in a roomy corner. He could have his choice. The car was almost empty, and now once more he began to write his long letter, in his head.

And Sammy, Sammy, my dear Sammy, my dreamy fellow—he drawled the name—I shall now write you. . . .

Mordecai was so absorbed in his thoughts that he almost forgot to leave the train when he arrived at his station. It was fortunate that he caught the doors when they were about to be shut. He leaped from his seat, hurled himself at the door, pulled it open, and barely managed to leave the train.

And now that he was in the street again, the wind gripped him once more; it began to blow upon him from all directions. The wind wormed its way into his coat; it cut through the edges of his trousers, and needled its way through his whole body.

He wrapped himself more tightly; he pulled up his collar and started off at a rapid pace. He strode fast: "Ah! ah! It's a real storm!"

As he uttered the word "storm," he recalled his line of verse: "The storm and the wind and the large moon!" He began to put rhythm into the opening line, to hum a tune for it.

Suddenly he slipped. His whole body bent backward. In a moment he could have lain stretched out on the pavement, and might have broken a leg or an arm, or have wrenched some of his bones out of place, or even fractured his skull. So he exerted all his strength and straightened himself in a hurry. He regained his balance with difficulty.

"It's well," he thought as he smiled toward the big moon, "that it is shining down upon us now. If one

teacher by their warm glances of appreciation. He made them understand things they could not comprehend alone too well. They were delighted, too with Sammy's story, which he told them; the evening was a very enjoyable one.

It was late in the evening when the teacher, Mordecai, started for his train, homeward. He had to walk eight long blocks and a storm was raging outside. The wind was blowing fiercely; it was slippery, too, and there was a danger of falling. It was lucky that a big moon was floating in the sky.

Mordecai's mind, busily active, was composing a line of verse: "Wind and tempest and a big moon!" The line persists in his memory. He walks on. The phrase continues to take shape and will not leave him.

And he muses over it. He will write a big letter to Sammy tomorrow, a real big letter. He will tell him that his own story had rejoiced everybody, the children and grown-ups both; then he will tell him that the parents of the children now attending have been doing everything like his own parents in the past, to see that the school did not close. He will tell him how they said: "Indeed, there is a hard time going on, but we must maintain the school for our children!"

* * *

In the meantime, Mordecai reached his station. The place was almost dark. Only a few people were waiting for the train. He was quite chilled. Since there were few people present and it was dark besides, he struck one foot against the other, one hand against the other, to warm himself.

One must harden one's self. It's a hard time! Thus Mordecai speaks to himself. What if it is a bit dark? Or cold? And if one is hungry, too? . . .

And all at once the rumble of the train was heard. One could see its top lights from afar. After one has waited late in the evening on a long dark station-platform with but few people around, for some time, and in the cold, too, there is relief in the approaching train.

was a frightful hunger in his native land, in Old Russia. Epidemics raged. The people groaned under the yoke of the hard war. So the people rose up, made a Revolution, overthrew the Tsar, made peace and established freedom.

Mordecai became seventeen years all at once, it seemed. He was quite grown-up now. The land entered upon a great civil war. The dark powers wished to re-establish the Tsar's rule. They collected hooligan bands and attacked the people and made massacres upon the Jews. They slew and plundered everywhere. They wanted to return the land to darkness, but the men of light and good-will armed themselves, formed a people's army, who stubbornly defended the freedom of the land. With their last ounce of strength, with their starved bodies, naked and unshod, with their very lives, they fought and sustained their freedom.

And he, Mordecai, also joined in the fight for freedom, in defense of his land, his life, in behalf of the dignity and culture of his people. He fought bravely. He was often in danger; he was in many a hard fight. He did scouting work. He once fell down from a moving train. He had swollen feet; he experienced twenty-one pogroms, and he, Mordecai, never once feared death. . . .

And just as brave or even braver, Sammy, his pupil, will be, and all his pupils, who were in the American army, for Mordecai felt that those children who had attended a Jewish children's school were the best heirs of the finest traditions of the Jewish people, traditions involving a struggle for a life of freedom, which led back to the time of the Maccabees through all the lands where Jews have had their sojourn during their long history, from the beginning to the present great struggle of the emancipation of all nations. . . .

* * *

And when Mordecai finished his lecture on "Child Education" the hard-working fathers and mothers expressed their deep sense of gratitude to their worthy

no one had noticed it; no one had seen how the hands had moved on so fast, though slowly. They put on their clothes and rushed home.

* * *

Mordecai, however, was in no hurry. He had no reason for rushing away. Within an hour, the members, parents and friends of the school, would gather once more. There would be discussion of current events and he would deliver a talk to them on the subject: "Child Education."

He, therefore, puts away his textbooks, his notebooks and pencils. He puts away, too, his pieces of chalk and his brush, and starts the preparation of his notes for the lecture on small cards. He will catch a bite in a near-by restaurant. He will have a small supper with a cup of coffee. Today, he would have a "Kanapke," chopped liver on toast. Mordecai is delighted with the new word "Kanapke," which he had heard from the lips of a Galician Jewish mother. In Galicia, a "Kanapke" is used in the same way as the word "sandwich" in America.

Before he bids his class-room farewell for the day, he casts a glance at the school benches and at the low desks. It seems to him that those seats are still warm with the bodies of the children, and he is warmed, too, by the thought. He reminds himself of his own childhood days. He recalls his youth, his childhood dreams, his youthful visions. He had no great luck in them. They all seemed to trickle away so quickly. It seems to him that even as a child he was an adult, a grown-up person, for from the time of his childhood, he had loved to read much, to write well, and a great deal, and to study. He studied for himself and taught others.

When the First World War broke out, he was only fourteen years old. He was quite grown up then. He even then joined up with working lads and talked with them of the war.

The war continued for a year; then another year came along. The third year, life became very difficult, indeed. Millions of fathers had been slain, and there

“What else may I write to you, dear parents of mine? The soldiers envy me for having such a knowledge of Jewish life and history. I owe you great gratitude for sending me to such a school. I also want you to convey my deep sense of appreciation to my beloved teacher, Mordecai, who taught me so much, and to the other teachers as well.

“And give my heartiest greetings to all the children of our schools. Tell them to study well, to listen to the speech of their teachers. It will be useful to them in their later life, when they are grown-ups.

“Even when one is a soldier, and as it would seem, one only needs to know how to shoot a rifle, one must know why one must shoot it, against whom one must do it. Then one shoots knowingly.

“I know why I wish to do my fighting. I am impatient to meet the foe. I shall fight bravely for my land, for my people, and for a better world.

“Yours,
Sammy ——”

When Mordecai, their teacher, had ended telling the long story, the lads and girls remained fixed in their seats, with wide-open mouths. They wanted to hear more on the same subject. They showered their teacher with questions on the names of many Jewish heroes in American history, about which they had not yet heard, and they wished to write a letter also, a big letter, to their friend, Sammy, the great historian.

But Mordecai, their teacher, calmed them with a smile: “Have patience, you’ll learn a good deal of history in time. When you attend High School, you’ll begin your history then in earnest. And we’ll write a nice, big and very sensible letter to Sammy, too. We can’t write such a letter in a hurry, you know. We’ll have to sit down and think a good deal about it, then write it. So now every one of you try to write your letter to Sammy at home, and bring it with you to school tomorrow! . . .”

And when they looked at the clock, the big, round clock upon the wall, they were all amazed to know that an hour and twenty minutes had elapsed and that

had a good Jewish teacher, Mordecai, who had taught me all these facts.

"And so I told them that the Jews in America had had many great leaders, heroes in all phases of American life, men who had contributed much to the development of our country and that among them were a number of military heroes as well.

"I told them a good deal about Haym Salomon, about David and Isaac Franks, of Jonas Philips and Manuel Mordecai Noah.

"And that in Charleston, North Carolina, we had had, as early as 1773, a Jewish military company, under the command of Jacob I. Cohen.

"I told them, too, of the four Pinto brothers, Abraham, William, Jacob and Shloime Pinto of Connecticut.

"Also of Shloime and Louis Bush of Philadelphia.

"I told them of the great surgeon of the Second Virginia Regiment, Philip Moses Russel, who was with Washington in 1777 at Valley Forge.

"Also about Colonel Isaacs, David Emanuel, Mordecai Sheftal, Jacob Delman, Jacob De Lamatin, Nathaniel Levy and Aaron Benjamin.

"I told them, too, that with John Brown, the great abolitionist, were the Jews Theodore Weiner, Jacob and Benjamin and August Bondy.

"And that there were six thousand Jews in the Union Army, fighting the South, to abolish slavery in the United States.

"And that President Abraham Lincoln, the emancipator of the Negroes, stood at the bedside of General Newman and there spoke of his heroism and his patriotism.

"Also about a Jewish general by the name of Blumberg, about General Meyer Krepler and about many others. I shall tell them, too, of the participation of Jews in the First World War.

"I also connect the history of America with the history of the Jews in the countries of Europe. I point out to them that Jews have suffered a great deal before migrating to America. That is why they were so grateful to America for the freedom it affords them, and that is why they are ever ready to fight side by side with all other national groups, in defense of America . . .

teacher to read the letter, which was so well thought of that it was published in the newspaper, and he, the teacher, began to read it for them:

"Dear Parents:

"How are you, how do you feel in health, and how are the children? —

"I include my picture with this letter. You may see from my picture that I am well and am a good soldier.

"My superior officer thinks the world of me, and my comrades all like me well. I am a disciplined soldier and I know why I fight. I have already gone through my basic training, and know all the regulations. I am a good shot, one of the best in my company.

"I spend my leisure with my comrades, both Jewish and non-Jewish. There is a group here of Jewish soldiers who enjoy hearing stories from Jewish history and of Jewish life. Though they are Jews, they know but little of Jewish life. They never studied at a Jewish school.

"They know very little of ancient Jewish history. The few of them who had some knowledge of it know only some of the legends. They know nothing of the life of Jews in other countries than their own! They really know but little even of the history of the Jews in America itself.

"When I told them that as early as 1656, there was a Jewish butcher by the name of Asher Levy, who had arrived with the first group of Jews at New York, then still called New Amsterdam, and that he led a fight against the forces that excluded Jews from military service, they would not believe me at all.

"And when I told them that the Jews had won the fight and had taken part in the defense of the city, that they had stood on guard with rifles in their hands watching for a possible assault by the Indians, then they, the Jewish soldiers in my company, were proud of the fact.

"Since then we meet several times weekly and I relate to them my stories of Jewish history in America.

"When our commander learnt of our meetings, he once joined us and listened in. He complimented me. He told me I could be a good teacher, for I knew a great deal.

"So I told him that I had attended a Jewish children's school, and that I had

each and every one three cakes, there was just enough for all; they poured in each glass of tea a single spoonful of sugar, a spoon and a half for the sweet-toothers, but none of these got two.

And so they sat around the table, like grown-ups, and warmed themselves with the warm liquid. The "men-folk," the two Moishes, and Sol and Shloime had a very good time, indeed. They were not required to help. The "women" served them their tea. They, however, demanded more sugar, for they did not think the tea was sweet enough, also more cakes. If there had been a larger supply, they, the "men-folk" could have devoured a whole basketful. It was fortunate there were only three for each of them.

Now Mordecai, the teacher, grins widely, and makes a broad gesture: "Well, fellows, what do you say about having no history-lesson today? It seems to me you are not too anxious to study now. You want to have your tea, don't you?"

The lads and girls began to scan one another and to exchange glances. They shrugged their shoulders and whispered: "It's a trick, I know, some new scheme!"

"No," exclaimed Eleanor, "we do want to learn something today!"

"I like to hear the tales of Jewish history very much!" Nettie purred.

And the whole gang began to demand their due.

Mordecai, the teacher, was delighted. He spread the newspaper across the table and said: "Indeed, that's fine. I'll tell you a story of a Philadelphia pupil of mine. He was very fond of Jewish history, too. Now, he is a soldier as you may see!"—

Everyone leaped up at once, so that they almost spilled their glasses of tea, and they poked their noses into the newspaper. When they had scanned the picture thoroughly, they returned to their seats, as quiet as little kittens, and asked their teacher to tell the story.

So started the

And Pearl, the short one, who can play and sing and dance, and Pearl, the tall girl, who stuffs herself with candy, and little Moishe, who writes the tiniest letters, that look like little flourishes, so that even the teacher finds them hard to read, and the blond boy, Moishe, who is so quiet, and Nettie, of the genial face, and Eleanor, the intellectual and the geographer and ship-builder, Shloime, the best of all the Shloimes, who has a world chart in his room at home, and knows by heart all the rivers and mountains of the whole world. He always carries a pen-knife with him and is continually carving away. He can carve out for you anything you wish. He is a splendid painter. He can draw all kinds of airplanes and ships, and what not . . . He is quite a chap, to be sure.

And when these fourth-graders were gathered in the class-room, there was a glint in Mordecai's eyes. He had waited for them the whole day. In the first place, they were splendid pupils, fully grown-up people. They could fully comprehend everything you might tell them. Besides, he was quite anxious to tell them Sammy's story. It was the sort of thing that could be a lesson in history for them.

Ere they had taken their seats, however, in the room, up jumped Pearl, the shorter one of the two: "Teacher Mordecai," she exclaimed, "Teacher Mordecai, maybe we ought to make tea for you and ourselves today? It is so cold, so we'll warm up."

Before the teacher could make reply, the taller Pearl was ready with a report of her own: "Indeed, Teacher Mordecai, let's have tea. There in the little closet there is sugar and tea and cakes that have been left over from the meeting of the School Association, so let's have tea!"

"Tea, let's have tea!" pleaded all.

"Very well," answered Teacher Mordecai, smilingly. "We'll have our lesson today while having our tea, like grown-ups!"

And the "women": the two Pearls and Judith and Eve, wiped the glasses and the saucers, doled out to

wise, because he still held the newspaper containing Sammy's picture, in his hand; besides, he would warm the place up. He would light the small gas jets, so that the school would spend some extra pennies in the cause; the school will owe him that much extra at the end of the season.

And behold, the children start arriving with their merry laughter, the little squirrels of the first grade. They exchange greetings with the teacher. Their teacher smiles even more than usual. He seems to be quite pleased, more pleased than ever.

The children copy some verses.

"My big brother is an army man,
My uncle, a sailor in the U. S. navy,
And many a letter across the ocean's span
Reaches me often from Cousin Davy."

The teacher Mordecai always gets a rhyme into his dictation, so the children enjoy their writing and then read it over again with zest.

And when the children were done with their reading and writing, their teacher spread his newspaper over the table, as if it were a proper cover, and he called all the children to be near him, around the table. He put his finger on Sammy's picture and spoke to them in this wise:

"Children, do you see this soldier? He was a pupil of mine, a very good pupil, one who could soon have become a teacher himself!" And he told them stories about Sammy. The children were very glad. They were merely sorry that their time was soon spent and that the bigger fellows of the second class were already trooping in.

But in the second, and in the third class as well, the teacher, Mordecai, told the children the same or similar stories of his pupil, Sammy.

Finally came the big lads and girls of the fourth class, the graduating class, that is preparing to enter the High School; the lanky Judith and the stocky Eve arrived, Sol, the short chap, who enters in his notebook all the difficult Yiddish words and defines them in English, thus preparing his own dictionary.

So that now, when Mordecai sits in his kitchen, and makes ready to drink his coffee, and has his newspaper spread open before him, he feels his pupil, the dream-inspired Sammy, is actually gazing at him. He appears as a serious, well-disciplined person in the picture, but Mordecai peers deeper into his eyes, scans his lips better, and notes the hidden fire that burns in his eyes, the smile that radiates from his lips, the genial smile of a genial young man. . . .

Mordecai bites into his bread, sips small draughts of his hot coffee and reads all about his pupil in the newspaper.

And Mordecai, the Jewish teacher, was filled with joy. He hums a tune. He will tell his pupils, their parents and friends, all about his former pupil, Sammy, the dreamy fellow, who is now a soldier.

* * *

So Mordecai comes early to school, though there is a severe frost outside. Whenever it is very cold outside, the school is not altogether warm either. The cold penetrates inside. There are chinks above and on the sides, and at the threshold, too. The cold rushes in through the windows, which are not too firmly fastened. The steam which circulates through the radiator is not particularly hot. It is a kind of warm air, so that the school-room has a moist temperature; it is neither too cold nor too warm.

On such a frosty occasion, the children wear their overcoats, their sweaters or heavy jackets, and sometimes, when he, Mordecai, the teacher, can stand it no longer, he, too, puts his overcoat on. He does not wear it in full, as one might wear his coat in the street; he suspends it on his shoulders, in sporting fashion, and so warms himself up, anyway.

Mordecai's feet cause him the most trouble. The floor is so worn away and even splintered, with quite a few holes in it, that the cold shoots right into his feet, so that he must walk up and down the room.

On this occasion, however, though the frost sears one through and through outside, he arrived at school quite early. In the first place, he could not do other-

“At last, the coast came into view. The ship approached its harbor. They were glad, indeed. The joy of the rich merchants was marred, however, when they recalled that all their wares lay at the bottom of the sea, that the fish were feeding on them. More than any other, the man who had his wares all in his head, was pleased.

“And when the ship was being anchored, and the gangway was being stretched to the shore, all saw a huge throng gathered at the pier, a throng of young folk. And these young folk waved their handkerchiefs and their hands to the merchant who carried all his wares in his head, and he, smiling, waved back to them, and full of joy and good spirits, he also turns backs to his belated fellow-merchants of the ship and says to them:

“‘You see, my friend, these young people have come here to buy my wares, the goods I carry in my head. I am a teacher and they are my pupils. They like to learn, and I to teach them. They enjoy these wares which one may not eat or drink, and by which one may not be clothed or shod; the wares that are not a load upon the ship in a raging storm and which need not be cast into the sea!’ . . .”

“That is why,” says Sammy, the dreamer, “I wish to be a teacher, like you, Mordecai.”

Then it was that Mordecai no longer wished to mount the street-car which would take him home. Instead, he took a stroll with Sammy. He talked earnestly with him; he chatted long with the boy. He told him that when he, Sammy, grew up and would be a teacher, he would be a very good teacher, indeed. He also told him the story of Akivah, the shepherd, who was a simple herdsman, who did not even know his alphabet, and who when he made up his mind that he would learn things, learned indeed so much and learned it so well, that he became the teacher of twenty-four thousand pupils, and so if he, Sammy, has really made up his mind that he would be a teacher, he would be an incomparable teacher, to be sure, and no one would be better than he! . . .

“They but shrugged their shoulders, those merchants. They marvelled: ‘What kind of wares can he have? Maybe, he is a magician?’” And some of the merchants made jests and laughed, saying: ‘Maybe, he is mad, altogether, a man bereft of his senses, an insane fellow. He has his wares in his head! Have you ever heard of such things, of wares that are neither food nor drink, that may serve neither as garments nor as footwear!’—

“And while they are thus engaged in their merriment and mockery, a great tempest, a terrible hurricane bursts upon the sea. The ship begins to toss up and down, high and low upon the waves. The surging billows open up like large caverns; the water heaves high like mountain peaks, then drops down like chasms. The ship has become a mere toy of the sea, a child’s seesaw that now rises high, then ducks low. The surging sea devours the ship one moment and spits it out, the next.

“The passengers are engulfed by the chill of deadly fear. Each single one of them is filled with dread. They all start to pray, each to his God, that he may calm the sea; the waters, however, rage more than ever.

“Because the sea refused to calm down, the captain of the ship ordered all the cargoes to be thrown overboard. The traders all stood by weeping and lamenting; frightened, they watched as one load after another, as one sack, then a second, was cast upon the sea, all their precious wares, while the ship lurched forward, and the billows roared, and their goods were fed to the fishes. The merchants wept and throbbed with the fear of death.

“Only the merchant who carried his wares in his head, was able to stroll about more calmly than the others. He advised them that their impatience would not calm the sea. They must hope instead that they can reach the shores unscathed in person. If they but came safe ashore, and remained alive, they could obtain their wares back again, eventually.

everything. A teacher can tell many stories. He knows all history and has read many books of many writers.”

And Sammy repeats to him the story which he told him. He remembers every last word of it.

“Once upon a time there was a great ship in the middle of the ocean. Many people were on it. Among the passengers were many rich traders, merchants. They carried many of their wares with them, many different kinds of goods. They carried gold, silver, pearls, diamonds and all sorts of jewelry; different weaves of shawls, large and small; woven and knitted tapestries; garments finely sewed, new glossy shoes and boots, of all sizes; also hats, bonnets and caps; fine fruits as well, such as oranges, limes and pomegranates, palm-leaves, fragrant flowers, laurel wreaths; also drugs, oils and perfumes; all kinds of vari-colored cloths and leather-wares, colored straws, wines, both white and red, weak and strong, and sweet; alcohol, too. The ship had all the good, all the wealth of the world on it. The merchants strolled about, fully contented, and praised and boasted of their wares. They even did business among themselves. They imagined, too, that as soon as their ship touched the shore, they would be besieged on all sides and people would rush to buy up all they had. They would pay them any price they asked, so that they would wax rich, indeed.

“But upon this ship, among all the merchants, there was only one man who walked serenely and gleefully about on deck. He was in no dither. He but strolled around with a book in his hand, reading it calmly, from time to time.

“And when the merchants asked him what kind of wares he carried, what he sold and what he purchased, so that perhaps he might exchange with them?—

“He answered them with a smile: ‘My wares ye can neither buy nor sell. Ye cannot exchange it, either. One cannot eat or drink it; one cannot be shod or be clothed with it,—My wares are all in my head, here!’ and so saying, he pointed to his head and his book, which he held in his hand, and he smiled subtly to them.

various lectures and entertainments, and that Mordecai, too, might teach the Jewish children there.

Sammy is the teacher's best friend. Whatever the teacher tells him to write, he writes; whatever the teacher advises him to read he reads.

Most of the children in the school, who have no special zest for the subjects of instruction, do not think much of Sammy. They call him "the dreamy Sammy," but Sammy is not bothered by it. He can actually write, read and speak Yiddish better than any of them, and whenever a difficult word crops up, the class knows well enough that Sammy is the one among them who will know its meaning.

And Sammy's father, who is also a pale, lean man, is quite happy that his son is such a good student at the school. Sammy's father is pale, and even haggard, because for many years he had been a house-painter. He had painted many houses in Philadelphia but now there were no houses to be painted, so he does not earn much, and looks even paler and more haggard than ever before.

And Sammy's mother is satisfied, too, that her son is making good progress. His mother is quite short in stature, yet she has such a tall, fine boy.

And when Mordecai, the teacher, puts on all his clothes, and is finished with all his classes, Sammy accompanies him all the way down, till the very last exit door.

Once, when Spring came at last to Philadelphia, Sammy accompanied his teacher to the street-car, and then Mordecai asked him: "Tell me, Sammy, what do you want to be, when you grow up a big man?"

"I want to be a teacher, like you, Mordecai!" Sammy answered him.

"A teacher?" Mordecai asked in amazement. "A teacher is not such a lucky fellow. He has to endure much from children that are mischievous or dull. He does not get good pay for his work, and you want to be a teacher?"

But the dreamy boy, Sammy, smiles as he answers: "A teacher, however, knows a great deal. He knows

He pours out a first cup of coffee for himself. He likes it piping hot. As the steam ascends, he looks up, too, and recalls his pupil, Sammy.

It was in 1932-33, a period of tension throughout the land. Unemployment and hunger had struck the length and breadth of the country, and the homes of the Jewish parents as well, who sent their children to the Yiddish schools. In his own school, where Mordecai was a teacher, unemployment and hunger had made their way.

Mordecai had helped many parents to get relief, government help. Many children attended school without tuition and Mordecai himself received a very reduced wage. But what could he do when so many of the parents were without work, and hunger was stalking through their homes?

And Mordecai told the children why their parents were without work and why many people were starving.

The children asked many questions, Sammy above all others.

Sammy was a tall, slim boy, a pale youngster with dreamy eyes. He listened to the story his teacher, Mordecai, told them. His eyes flutter. They open wider. He wants to hear more of his teacher's stories.

After the lesson, Sammy often remains at school with his teacher. Maybe he can help him in some way. Maybe he can do something for him. Perhaps, too, the teacher might tell him yet another story.

Sammy has plenty of time for school. He does not have to go far to his home. He actually lives in the same building. The three-story house has many rooms, though no one lives therein. Only Sammy, his little brother, his little sister, and his parents live there.

The building is a meeting-place for all kinds of organizations for adults. Each organization pays some money into the common treasury and the house is maintained in that manner.

Sammy's parents are in charge of it. They keep the rooms clean, so that meetings may be held there, also

languages, and is familiar with several literatures. He is well-trained in Marxism. He is stuffed full of folk-lore. He is a walking dictionary, a folk-teacher . . .

* * *

As was his wont, Mordecai rose early this morning as well. He went out into the street and bought his newspapers. He cannot eat his breakfast without his newspapers. As soon as he receives them from the newsdealer he begins to scan them at once. He casts his glance across the headlines: war news, Jewish news. He looks into the inside pages. He makes ready to read more carefully. He has not the time to read everything nor is everything worthwhile reading.

But now as soon as he opened the Yiddish newspaper, he saw a picture of a familiar face. It was the countenance of a young American soldier. Even before he read the inscription below, he recognized his pupil, his one-time pupil, Sammy, from Philadelphia, the dreamy fellow.

He halted in the middle of the street; he looked at the picture and smiled inwardly. He was very glad. He then put his papers together and ascended his stairway, homewards. He meant to sit down at his table and to read thoroughly the story of his pupil, Samuel, who was now a soldier.

He entered his house and quickly took off his overcoat which he threw upon the bed. He walked into his small kitchen, a tiny place, indeed, and he lit the fire in the gas range.

He spread his newspaper on the table and remained standing beside it. He held the first page open in his right hand, as if it were a large volume, as he gazed upon his pupil, Sammy, while he smiled and talked to him.

There was no one at the house with him just then, in his several rooms, the home of Mordecai, the Yiddish teacher. His wife is at work. The wife of a Jewish teacher must work, and since no one was with him, he talked to himself, and to Sammy, his pupil.

THE YIDDISH TEACHER

Mordecai, the Yiddish teacher, is an old instructor, whose hair is practically all gray now. Here and there, it has wisps of black, which recall a past when he had a full shock of dark hair.

He was quite young, when he began his career as a teacher. He had begun his work on the other side of the ocean, had been engaged for full seasons in villages and hamlets, and had also given private instruction in Yiddish, in Hebrew and in Russian.

If he had wished, he could have become a rabbi; he could even have become a physician, but he had not chosen to do so. He wished to be a teacher, and became one.

He was a tall man, Mordecai was. He was broad-shouldered, a burly fellow with inane features, and with a straight nose in a broad face.

Yet he was quite content with his lot. Though his collar and necktie were not in perfect array, though they did not match too often, nor was he very prompt to change his shirt, nor was his beard trimmed regularly, still he was quite serene of mood.

His whole outfit, his overcoat and his shoes never looked quite new. Frequently, it was due to the fact that he paid but little attention to his clothes; sometimes, it was due to his lack of sufficient cash for a new garment. He wore his hat only for a month or two during the year; hence he wore his one hat for almost a score of years.

Still he is satisfied with his lot. One may note in his shrewd, penetrating look, his vision of another world, a world large and free. In his smile, in his philosophic smile, one may see that Mordecai, the Jewish teacher, possesses large means which enrich his external appearance. He reads much and studies his whole life long.

And because he reads and studies a great deal, he knows a lot, too. He knows the Talmud, feels thoroughly at home in Jewish history, reads several

Dear Friend:

This is a personal letter to you and to your organization. I have just published a new book of stories, The Yiddish Teacher, about our shules and our devoted Yiddish teachers.

You can tell how important it is to publish such a book by reading our leader Itche Goldberg's letter (in Yiddish). He sent ten dollars to me to participate in the publication.

It is impossible to publish a book, in our progressive style, without your great help.

I purposely publish in English and Yiddish so that our sons, daughters and grandchildren can learn how many activities, and how much money and time we (the older generation) give to continue our culture through the Yiddish Progressive Shules.

I ask you, personally and through your organization, to help raise the necessary funds to republish this book.

If you can afford to be a sponsor with five, ten or twenty-five dollars, I certainly will appreciate it, and your name will appear in the second edition. And if you can get, with the help of your organization, five or ten subscriptions (the cloth edition is \$3 and the paper edition \$2), I will certainly be able to republish the book.

Respectfully yours,

Shloime Davidman
3110 Brighton 3rd Street
Brooklyn, New York 11235

Writer for the "Morning Freiheit"
Teacher for 20 years in our shules.

Name

Address

Sum

The
YIDDISH TEACHER

by

SHLOIME DAVIDMAN